

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยคของผู้เรียนบาลีใน
กรุงเทพมหานคร

นายธานี สุวรรณประทีป

สารนิพนธ์เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชา พุทธศาสนานิติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๔๘

ISBN 974-399-658-3

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยคของผู้เรียนบาลีใน

กรุงเทพมหานคร

		๓ 294.307 ธ517ป 2548 ฉ.2
Title: ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จเปรียญธรรม 9 ประโยคของผู้เรียนบาลีในกรุงเทพมหานคร		
ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย		

นายธานี สุวรรณประทีป

294.307

ธ517ป ฉ.2

๑ ก.ค. 57

เลขทะเบียน	5742109
เลขเรียกหนังสือ	๓ 294.307 ธ 517 ป.๒
วันที่	๑ ก.ค. ๕7

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชา พุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๔๘

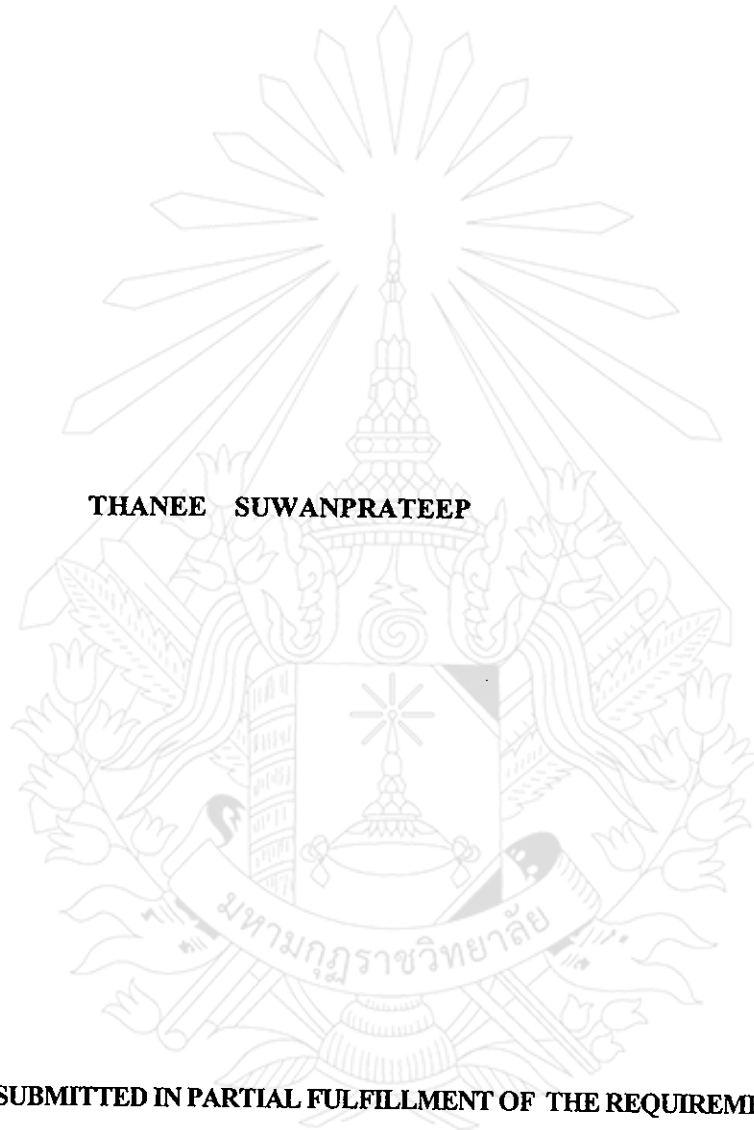
ISBN 974-399-658-3

สิ่งพิมพ์นี้เป็นสมบัติของห้องสมุด มจร.

ผู้ใดพบอยู่ในที่อื่นไม่สมควร

ไปรื้อนำมาส่งที่แผนกห้องสมุดด้วย ขอขอบคุณ

**THE EFFECTIVE FACTORS ON THE ACHIEVEMENT OF THE PALI
STANDARD IX LEARNERS IN BANGKOK**

THANEE SUWANPRATEEP

A THEMATIC PAPER SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS

FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS

DEPARTMENT OF BUDDHISM AND PHILOSOPHY

GRADUATE SCHOOL

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

B.E. 2548 (2005)

ISBN 974-399-658-3

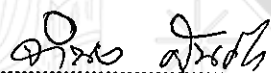
หัวข้อสารนิพนธ์ : ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยคของผู้เรียนบาลี
ในกรุงเทพมหานคร
ชื่อนักศึกษา : นายธานี สุวรรณประทีป
สาขาวิชา : พุทธศาสนาและปรัชญา
อาจารย์ที่ปรึกษา : ผศ.จ่านง คันธิก
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : อาจารย์นรา โสติสงฆ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้รับสารนิพนธ์นี้ เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

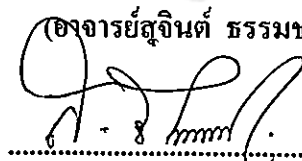
คณะกรรมการสอบสารนิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(พระเทพวิสุทธิกวี)

.....ที่ปรึกษา
(ผศ.จ่านง คันธิก)

.....ที่ปรึกษาร่วม
(อาจารย์นรา โสติสงฆ์)

.....กรรมการ
(อาจารย์สุจินต์ ธรรมชาติ)

.....กรรมการ
(ดร.สุกิจ ชัยมุสิก)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thematic Title : The Effective Factors on the Achievement of the Pali Standard
IX Learners in Bangkok

Student's Name : Thanee Suwanprateep

Department : Buddhism and Philosophy

Advisor : Asst.Prof. Chamnong Kanthik

Co- Advisor : Mr.Nara Sotisong

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial
Fulfillment of the Requirements for the Master's Degree.

P. Sampipattanaviriyajarn
..... Dean of Graduate School
(Ven. Phragrupaladsampipattanaviriyajarn)

Thesis Committee

W. K. K.
.....Chairman
(Ven. Phradhepvisudhikavee)

Ch. Kanthik
.....Advisor
(Asst. Prof. Chamnong Kanthik)

N. S.
.....Co- Advisor
(Mr.Nara Sotisong)

Sujin Thamachad
.....Member
(Mr.Sujin Thamachad)

S. Chaimusik
.....Member
(Dr.Sukit Chaimusik)

หัวข้อสารนิพนธ์	: ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยคของผู้เรียนบาลีในกรุงเทพมหานคร
ชื่อนักศึกษา	: นายธานี สุวรรณประทีป
สาขาวิชา	: พุทธศาสนาและปรัชญา
อาจารย์ที่ปรึกษา	: ผศ.จ๋านง คันทิก
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	: อาจารย์นรา โสติสงฆ์
ปีการศึกษา	: ๒๕๔๗

บทคัดย่อ

สารนิพนธ์ เรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค ของผู้เรียนบาลีในกรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อความสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค ของผู้เรียนในกรุงเทพมหานคร และความสอดคล้องของหลักสูตร ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้เรียนที่สำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยคในกรุงเทพมหานคร เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา เป็นแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค ประกอบด้วย ด้านสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย ด้านหลักสูตร ด้านพฤติกรรมของผู้เรียน และด้านการเรียนการสอน

ผลของการศึกษา พบว่า ผลของค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานต่อปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค กล่าวคือ สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย หลักสูตร พฤติกรรมของผู้เรียน และการเรียนการสอน โดยมีค่าเฉลี่ยรวม ๓.๑๑ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานรวม .๒๘ ซึ่งจัดอยู่ในระดับปานกลาง กล่าวได้ว่า ความเป็นส่วนตัวของห้องพัก ตำราที่สมบูรณ์ และการตรวจงาน (แบบฝึกหัดและแก้ไขข้อผิดพลาด) มีผลต่อความสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค มากที่สุด

Thematic Title : **The Effective Factors on the Achievement of the Pali
Standard IX Learners in Bangkok**

Student's Name : **Thanee Suwanprateep**

Department : **Buddhism and Philosophy**

Advisor : **Asst.Prof. Chamnong Kanthik**

Co- Advisor : **Mr.Nara Sotisong**

Academic Year : **B.E. 2547 (2004)**

ABSTRACT

The thematic work aims at studying various kinds of effective factors on the achievement of the Pali Standard IX learners in Bangkok and the concordance of the curriculum. The research populations are the Pali Standard IX graduates in Bangkok. The research tools are the questionnaires on the effective factors on the achievement in the Pali Standard IX. The questions are categorized into four sections; the resident environment, curriculum, learners, and learning-and-teaching activities.

The results of the research show that the total mean and standard deviation of the various kinds of factors in the resident environment, curriculum, learners' behaviors, and learning-and-teaching activities are respectively 3.11 and 0.28 at the median level. It indicates that the privacy of residence, completed sets of texts, and the regular exercises are the most effective factors to achievement of the Pali Standard IX learners in Bangkok.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จาก ผศ.จ๋านง คันทิก อาจารย์นรา โสติสงฆ์ ที่ได้ให้คำแนะนำปรึกษาปรับปรุงแก้ไข ให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์ ทำให้สารนิพนธ์ดำเนินไปตามแนวทางที่ถูกต้องจนสำเร็จ ขอขอบคุณท่านเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ที่ให้ความเมตตาดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี ขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่ให้โอกาสแก่ผู้วิจัยในการศึกษาและทำสารนิพนธ์ในครั้งนี้ และขอขอบคุณ อาจารย์สุจินต์ ธรรมชาติ อาจารย์รังสี สุทนต์ ผศ.ธวัช หอมทวนลม ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย อาจารย์นิเวศ วงศ์สุวรรณ ดร.สมบุญ ดวงสโมสร ผศ.ดร.ณกมล ปุณฺยเขตต์ทิกุล ดร.พหล แก้วเขียว ที่ได้กรุณาตรวจแบบสอบถาม ทั้งให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงเครื่องมือในการค้นคว้า และขอขอบคุณ ดร.สุกิจ ชัยมุสิก อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์ ประจำบัณฑิตวิทยาลัยที่ได้กรุณาตรวจแก้ไข และให้แนะนำการจัดพิมพ์สารนิพนธ์เพื่อให้เป็นไปตามระเบียบของบัณฑิตวิทยาลัย

ขอขอบคุณท่านเจ้าสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี นักศึกษาผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๘ ประโยคทุกรูป และนักศึกษาผู้กำลังศึกษาเปรียญธรรม ๘ ประโยคทุกรูป ที่ได้กรุณาให้ความร่วมมือและอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลในการค้นคว้าครั้งนี้เป็นอย่างดียิ่ง พร้อมทั้งขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เจ้าหน้าที่ห้องสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เจ้าหน้าที่ห้องสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ ท้าวาสุกรี ที่ได้อำนวยความสะดวกในการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยเพื่อใช้ประกอบในการทำสารนิพนธ์

บุญกุศลอันเกิดจากการทำสารนิพนธ์เล่มนี้ ผู้ศึกษาขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา และขอน้อมบูชาพระคุณบิดามารดา พระอุปัชฌาย์ ครูอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ และผู้มีพระคุณทุกท่าน

นายธานี สุวรรณประทีป

๒๑ มกราคม ๒๕๕๘

สารบัญคำย่อ

อักษรย่อชื่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎก

เรียงตามลำดับคัมภีร์ โดยการอ้างอิงใช้วิธีดังนี้

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง = เล่ม / ข้อ / หน้า เช่น ที.ม. ๑๐ / ๗๐ / ๘๒.

หมายถึง พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๗๐ หน้าที่ ๘๒ เป็นต้น

คำย่อ	คำเต็ม
พระวินัยปิฎก	วินยปิฎก
วินย.	
พระสูตรตันตปิฎก	
ที.สั.	ทีฆนิกาย สี่ลक्षणวุคค
ที.ม.	ทีฆนิกาย มหาวคค
ที.ปา.	ทีฆนิกาย ปาฎีกาวคค
ม.มู.	มชฺฉิมนิกาย มูลปณฺณาสก
ม.ม.	มชฺฉิมนิกาย มชฺฉิมปณฺณาสก
ม.อุ.	มชฺฉิมนิกาย อุปริปณฺณาสก
สั.ส.	สัยฺยุตตนิคาย สคาถาวคค
สั.นิ.	สัยฺยุตตนิคาย นิทานวคค
สั.ข.	สัยฺยุตตนิคาย ขนฺธวาวคค
สั.สพ.	สัยฺยุตตนิคาย สพายตวคค
สั.ม.	สัยฺยุตตนิคาย มหาวาวคค
อง.เอก.	องคุตฺตนิคาย เอกนิปาต
อง.ทุก.	องคุตฺตนิคาย ทุกนิปาต
อง.ติก.	องคุตฺตนิคาย ติกนิปาต
อง.จตุกก.	องคุตฺตนิคาย จตุกกนิปาต
อง.ปญจก.	องคุตฺตนิคาย ปญจกนิปาต
อง.ฉก.	องคุตฺตนิคาย ฉกนิปาต
อง.สตตก.	องคุตฺตนิคาย สตตกนิปาต
อง.อฏฐก.	องคุตฺตนิคาย อฏฐกนิปาต
อง.นวก.	องคุตฺตนิคาย นวกนิปาต
อง.ทสก.	องคุตฺตนิคาย ทสกนิปาต

อง.เอกาทศก.	องฤๅตรนิกาย เอกาทศกนิปาต
บ.บ.	บ.บ.นิกาย บ.บ.ทปฐ
บ.ช.	บ.บ.นิกาย ชมมปท
บ.อ.	บ.บ.นิกาย อุทาน
บ.อิติ.	บ.บ.นิกาย อิติวุตตก
บ.สุ.	บ.บ.นิกาย สุตตนิปาต
บ.วิมาน.	บ.บ.นิกาย วิมานวตถุ
บ.เปต.	บ.บ.นิกาย เปตวตถุ
บ.เถร.	บ.บ.นิกาย เถรคาถา
บ.เถรี.	บ.บ.นิกาย เถรีคาถา
บ.ชา.	บ.บ.นิกาย ชาตก
บ.ม.,บ.มหา.	บ.บ.นิกาย มหานิเทศ
บ.จ.	บ.บ.นิกาย จุฬนิเทศ
บ.ปฎิ.	บ.บ.นิกาย ปฎิสมภิทามคค
บ.อป.	บ.บ.นิกาย อปทาน
บ.พุทธ.	บ.บ.นิกาย พุทธวัส
บ.จริยา.	บ.บ.นิกาย จริยาปิฎก
พระอภิธรรมปิฎก	
อภิ.สั.	อภิธรรมปิฎก ชมมสงคณี
อภิ.วิ.	อภิธรรมปิฎก วิภังค
อภิ.ธา.	อภิธรรมปิฎก ธาตุกถา
อภิ.ปุ.	อภิธรรมปิฎก ปุคคตปญจตติ
อภิ.ก.	อภิธรรมปิฎก กถาวตถุ
อภิ.ย.	อภิธรรมปิฎก ยมก
อภิ.ป.	อภิธรรมปิฎก ปฎฐาน

หมายเหตุ สารนิพนธ์นี้ไม่ได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกครบทุกเล่ม แต่ได้นำอักษรย่อของพระไตรปิฎกทั้งหมดที่ไม่ได้อ้างอิงมาแสดงไว้ในที่นี้ เพราะเห็นว่าจะได้เป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกต่อไป

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
คำชี้แจงการใช้อักษรย่อบอกชื่อคัมภีร์	ง
สารบัญตาราง	ช
บทที่ ๑ บทนำ	
๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๒. วัตถุประสงค์ของการศึกษา	๓
๓. คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา	๓
๔. ขอบเขตของการศึกษา	๔
๕. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๕
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๑. การศึกษาตามหลักของพระพุทธศาสนา	๖
๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในประเทศไทย	๒๔
๓. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสสมัยปัจจุบัน	๓๖
๔. หลักสูตรการเรียนการสอนและการวัดผล	๓๗
๕. วุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี	๔๔
๖. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๗
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย	
๑. ประชากรที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	๕๑
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๑
๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๒
๔. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้	๕๓

บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๑. ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค	๕๖
๒. ตอนที่ ๒ ความคิดปัจจัยด้านต่างๆ ที่มีต่อการสำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค	๖๑
๓. อภิปรายผล	๗๐

บทที่ ๕ สรุป อภิปรายและข้อเสนอแนะ

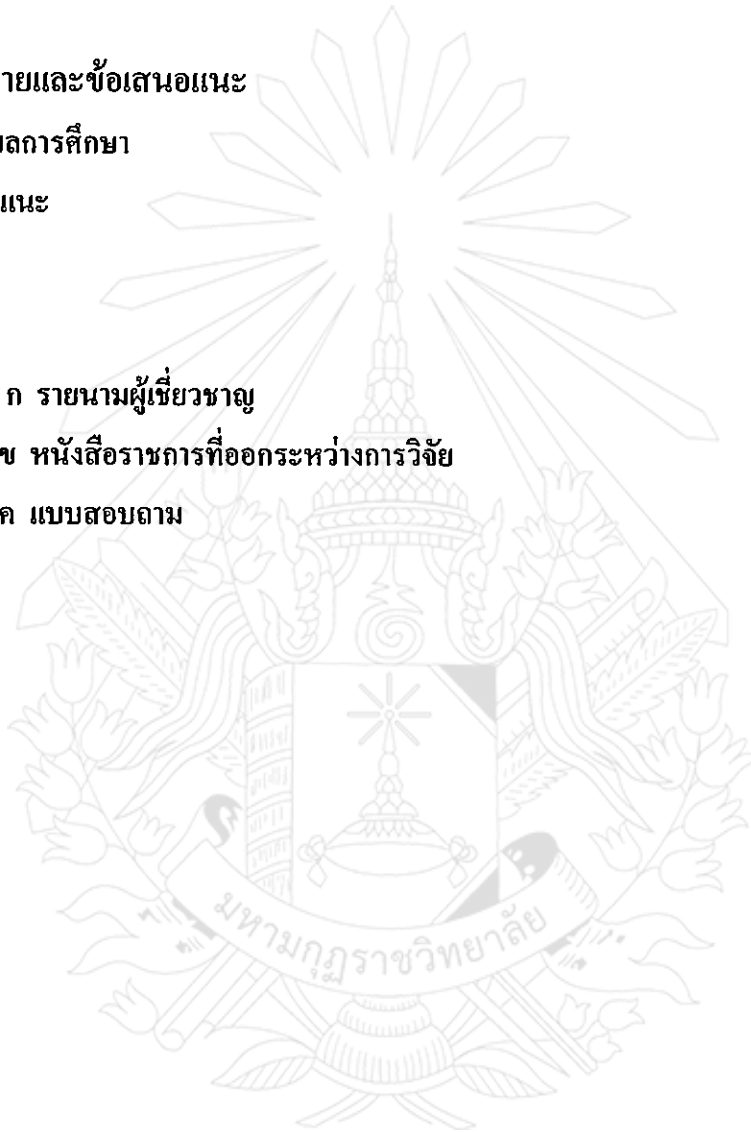
๑. บทสรุปผลการศึกษา	๗๒
๒. ข้อเสนอแนะ	๗๔

บรรณานุกรม	๗๕
-------------------	----

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญ	๗๘
ภาคผนวก ข หนังสือราชการที่ออกระหว่างการวิจัย	๘๕
ภาคผนวก ค แบบสอบถาม	๘๑

ประวัติผู้วิจัย	๘๘
------------------------	----

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๑. จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ	๕๖
๒. จำนวนและร้อยละของสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค จำแนกตามพรรษา	๕๗
๓. จำนวนและร้อยละของสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค จำแนกตามวุฒิการศึกษา	๕๗
๔. จำนวนและร้อยละของสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค จำแนกตามการดำรงตำแหน่ง	๕๘
๕. จำนวนและร้อยละของสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค จำแนกตามประสบการณ์ในการเป็นครู	๕๙
๖. จำนวนและร้อยละของสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค จำแนกตามนิยภัตที่ได้รับแต่ละเดือน	๕๙
๗. จำนวนและร้อยละของสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค จำแนกตามภูมิลำเนา	๖๐
๘. การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนความคิดเห็นของผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค ที่มีต่อปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้ปกครองและสถานที่พักอาศัย	๖๑
๙. การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนความคิดเห็นของผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค ที่มีต่อปัจจัยด้านหลักสูตร	๖๓
๑๐. การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนความคิดเห็นของผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค ที่มีต่อปัจจัยด้านพฤติกรรมของผู้เรียน	๖๕
๑๑. การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนความคิดเห็นของผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค ที่มีต่อปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา	๖๗
๑๒. การวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค ต่อปัจจัยในด้านต่างๆ	๖๙

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“การศึกษาของไทยแต่เดิมมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดกับวัง มีประเพณีการบวชเรียนและใช้วัดเป็นแหล่งการศึกษา จึงมีการจัดการศึกษาให้กับคณะสงฆ์ที่อยู่ในวัด สอนทั้งวิชาหนังสือ และวิชาพระธรรมวินัย”^๑

“แต่เดิมมาสถานที่ซึ่งใช้เป็นแหล่งศึกษาเล่าเรียน คือ หอฉัน หอสวดมนต์ ศาลาการเปรียญ กุฏิ ซึ่งถือเป็นโรงเรียนใหญ่”^๒ เมื่อพระฉันภัตตาหารที่หอฉันเสร็จแล้ว ก็เลี้ยงอาหารศิษย์ด้วย หลังจากนั้นจึงให้เป็นสถานที่เล่าเรียนต่อไป ส่วนหอสวดมนต์นั้น ส่วนใหญ่พระใช้สวดมนต์เวลาค่ำ เวลากลางวันจึงใช้เป็นสถานที่เล่าเรียน นอกจากนี้ตามกุฏิและห้องของพระสงฆ์ ยังใช้เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก สอนนักเรียนแต่ละ ๒ ถึง ๕ คน

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ที่มีผลต่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี นอกจากจะเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนแล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ไว้อีกด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้จักภาษาบาลีแล้ว ก็จะไม่มีความรู้และเข้าใจพระพุทธรวณะในพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้เรื่องพระไตรปิฎกแล้ว พระพุทธศาสนาก็จะต้องเสื่อมสูญไปด้วย ด้วยเหตุนี้ กษัตริย์ผู้เป็นศาสนูปถัมภกตั้งแต่โบราณมาจึงทรงทำนุบำรุง สนับสนุนการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม และทรงยกย่องพระภิกษุสามเณรที่เรียนรู้พระพุทธรวณะ โดยพระราชทานราชูปการต่างๆ มีนิตยภัตรเป็นต้น จึงจัดให้มีการสอบพระปริยัติธรรม เพื่อให้ปรากฏต่อสาธารณชนว่า “พระภิกษุสามเณรรูปใดมีความรู้มากน้อยแค่ไหนเพียงใด เมื่อปรากฏว่าพระภิกษุสามเณรรูปใดมีความรู้ถึงขั้นที่กำหนดไว้ พระมหากษัตริย์ก็ทรงยกย่องพระภิกษุสามเณร

^๑ พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตฺโต), หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑) หน้า ๑๑๘.

^๒ สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ, ความคิดและภูมิปัญญาไทยด้านการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕) หน้า ๑๓๕.

รูปนั้นให้เป็นมหาเปรียญ ครั้นอายุพรรษาถึงชั้นเถรภูมิ ก็ทรงตั้งให้มีสมณศักดิ์ในสังฆมณฑล ตามควรแก่คุณธรรมและความรู้ เป็นครูบาอาจารย์สอนพระปริยัติธรรมสืบๆ กันมาจนบัดนี้”^๓

“การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ยังนับได้ว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเป็นการศึกษาที่ทำให้พระภิกษุสามเณรจบการศึกษาของคณะสงฆ์ และมีคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาสูงสุด”^๔ ประกอบกับการเรียนภาษาบาลีก็เกี่ยวเนื่องกับการแปลศัพท์ ดีความพระธรรมวินัยตามไวยากรณ์ เป็นการรักษาหลักการเดิมหรือความหมายของพระพุทธวจนะตามที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกเป็นการป้องกันสัทธรรมปฏิรูปได้ และการเรียนภาษาบาลีต้องใช้ความอดสาหวิริยะและแรงจูงใจเป็นอย่างมาก จึงถือได้ว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีช่วยพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพสูงขึ้นได้อีก ทางหนึ่ง

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นพระราชภาระของพระมหากษัตริย์ทรงจัดให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนตามกำลังสติปัญญา สืบเนื่องเป็นพระราชกรณียกิจมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น นับแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงรับพระราชภาระอยู่โดยสม่ำเสมอ โดยเฉพาะรัชกาลที่ ๒ ทรงโปรดให้สมเด็จพระสังฆราช (มี) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ขยายหลักสูตรบาลีจากบาลีเรียนตรีโท เอก ซึ่งสืบเนื่องจากกรุงศรีอยุธยาเป็นเปรียญ ๘ ประโยค

สมัยรัชกาลที่ ๕ ตอนปลาย พระองค์ทรงปรึกษากับคณะสงฆ์ขอให้แบ่งพระราชภารกิจในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ แต่ยังคงอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์เป็นลำดับมา ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ พระองค์ทรงมอบหมายพระราชภารกิจให้คณะสงฆ์ดำเนินการจัดการศึกษาโดยตลอด โดยทรงมอบหมายให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงดำเนินการ

ก่อน พ.ศ.๒๔๕๖ การสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ผู้ที่เข้าสอบต้องเข้าสอบต่อหน้าคณะกรรมการภายในพระบรมมหาราชวัง ต่อหน้าพระที่นั่ง ด้วยการจับสลากและเข้าไปแปลด้วยปากเปล่าทีละรูป ซึ่งเรียกกันติดปากจนทุกวันนี้ว่า “สมัยแปลด้วยปาก” จะสอบได้หรือไม่ได้ คณะกรรมการตัดสินให้คะแนนรู้ผลกันในวันนั้น ผู้ที่สอบได้จะได้รับพระราชทานรางวัลไตรจีวรแพรซึ่งเป็นของมีค่ามากในสมัยนั้น นับเป็นเกียรติประวัติแก่ผู้สอบได้เป็นอย่างดี

^๓ กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, (๒๕๓๕) หน้า ๓.

^๔ กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑) หน้า ๒.

การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ได้จัดให้มีการเรียนการสอน โดยกำหนดให้วัดสามพระยา เป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนของคณะสงฆ์ ส่วนกลาง และได้มอบหมายให้เจ้าสำนักเรียนต่างๆ จัดการเรียนการสอนในสำนักเรียนของตนเอง การเรียนการสอนแต่ละสำนักอาจมีรายละเอียดแตกต่างกันบ้าง แต่ส่วนใหญ่อยู่ในแนวเดียวกัน เพราะใช้หลักสูตรเดียวกัน

ปัจจุบันการศึกษาของคณะสงฆ์ได้เปิดกว้าง ให้โอกาสแก่ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามชอบใจ อีกทั้งระบบการศึกษาของรัฐได้ขยายออกไปอีก ทำให้ผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา น้อยลง เมื่อเป็นเช่นนี้ คณะสงฆ์ควรที่จะปรับปรุงหลักสูตร เพื่อให้การศึกษาของคณะสงฆ์เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป และทำอย่างไรเพื่อให้มีการแต่งตั้งคัมภีร์ที่มีคุณค่าทางพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น ให้แพร่หลายเป็นที่ยอมรับของสังคมไทยต่อไป

เมื่อเป็นเช่นนี้ ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการสำเร็จการศึกษาบาลีเปรียญธรรม ๕ ประโยค ของคณะสงฆ์ ทั้งนี้เพื่อจะได้นำผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอน และหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ ให้ประสบความสำเร็จยิ่งขึ้นไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการสำเร็จการศึกษาบาลีเปรียญธรรม ๕ ประโยคของคณะสงฆ์ ตามทัศนะผู้เรียน
- ๒.๒ เพื่อศึกษาปัจจัยด้านความสอดคล้องของหลักสูตร
- ๒.๓ เพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์

๓. คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับความหมายของศัพท์ต่างๆ ดังนั้น จึงขอกำหนดความหมายของศัพท์ที่จะใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ คือ

บาลี หมายถึง ภาษาอันทรงไว้ซึ่งพุทธพจน์, ภาษาที่ใช้ทรงจำ และจารึกรักษาพุทธพจน์แต่เดิมมา อันเป็นหลักในพระพุทธศาสนาเถรวาท ถือกันว่าได้แก่ ภาษามคธ^๔ หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง ระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

^๔ พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ, ๒๕๒๘) หน้า ๑๓๖.

ประโยค หมายถึง ระดับชั้นของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เช่น เปรียญธรรม ๘ ประโยค เป็นต้น ยังหมายถึง ประโยคที่เป็นคำพูด หรือข้อความภาษาบาลี

กองบาลีสนามหลวง หมายถึง หน่วยงานการศึกษาของคณะสงฆ์ ที่ทำหน้าที่ในการจัดการเรียนการสอน และสอบบาลีสนามหลวงทั่วประเทศ

ผู้บริหาร หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่ง แม่กองบาลีสนามหลวง และพระเถระผู้มีหน้าที่ในกองบาลีสนามหลวง ซึ่งรับผิดชอบในการศึกษาบาลีของคณะสงฆ์

แม่กองบาลีสนามหลวง หมายถึง พระเถระที่เป็นประธานในกองบาลีสนามหลวง และเป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการเรียนการสอน และการสอบบาลีสนามหลวง

พระปริยัติธรรมแผนกบาลี หมายถึง ระบบการศึกษาของคณะสงฆ์อย่างหนึ่ง ที่เน้นการศึกษาบาลีเป็นหลัก แบ่งเป็น ๓ ระดับ 8 ชั้น คือ เปรียญตรี (ประโยค ๑-๒ , ป.ธ.๓), เปรียญโท (ป.ธ.๔-๖) และเปรียญเอก (ป.ธ.๗ - ๘)

ผู้เรียน หมายถึง พระภิกษุ สามเณร ผู้เรียนสำเร็จเปรียญธรรม ๘ ประโยค

หลักสูตร หมายถึง กลุ่มประสบการณ์ด้านภาษาบาลีและหลักธรรมในพระศาสนาที่คณะสงฆ์จัดขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษา ตามลำดับประกอบด้วยคัมภีร์ หรือตำราเรียนในระดับต่างๆ ของระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

สถานศึกษา หมายถึง อาคารเรียน ห้องเรียน แหล่งวิทยากร แหล่งบริการ กิจกรรมการเรียนการสอน และบุคลากรในสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียนการสอน

๔. ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้ มุ่งศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จเปรียญธรรม ๘ ประโยคของผู้เรียนบาลีในกรุงเทพมหานคร โดยการแจกแบบสอบถามพระภิกษุสามเณร ผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๘ ประโยค ปีการศึกษา ๒๕๔๖ จำนวน ๕๘ รูป ปีการศึกษา ๒๕๔๗ รูป จำนวน ๕๘ รูป รวม ๑๑๖รูป

๔.๑ ขอบเขตด้านประชากร

๔.๑.๑ ผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๘ ประโยค

ในปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๖ จำนวน ๕๘ รูป

และในปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๗ จำนวน ๕๘ รูป

๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

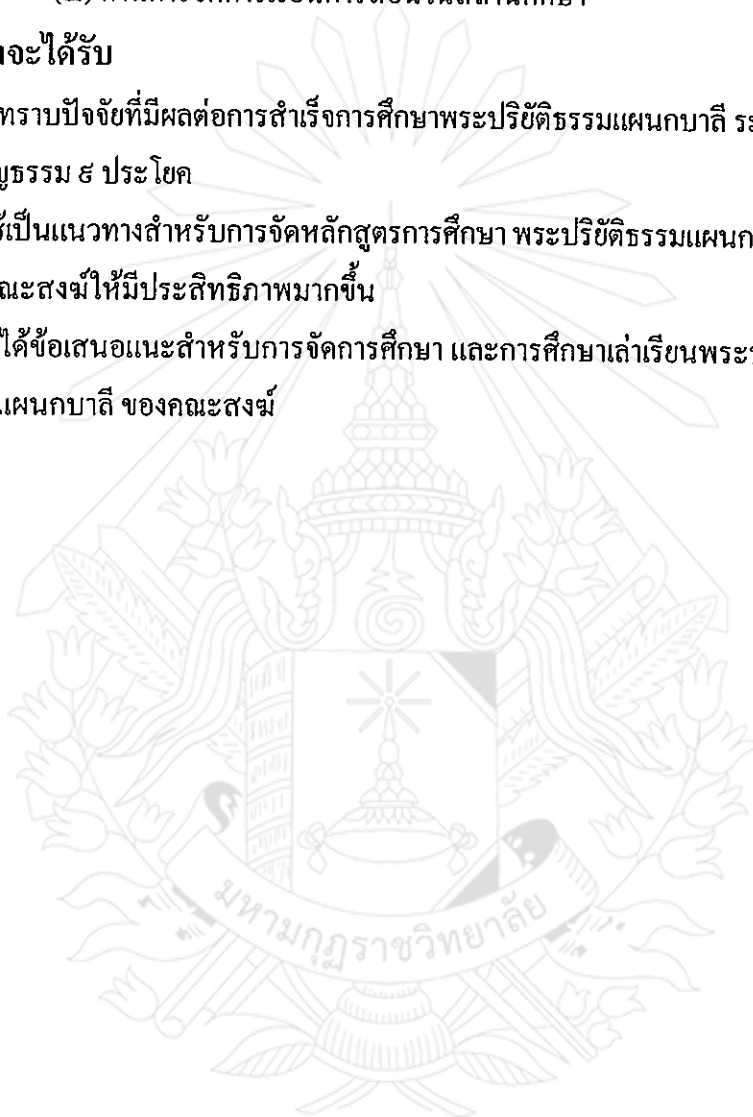
๔.๒.๑ การจัดการศึกษาตามหลักของพระพุทธศาสนา

๔.๒.๒ ปัจจัยที่จะศึกษามี ๔ ด้าน คือ

- (๑) ด้านการสนับสนุนของผู้ปกครองและสถานที่พักอาศัย
- (๒) ด้านหลักสูตร
- (๓) ด้านพฤติกรรมของผู้เรียน
- (๔) ด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา

๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๕.๑ ทำให้ทราบปัจจัยที่มีผลต่อการสำเร็จการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ระดับเปรียญธรรม ๕ ประโยค
- ๕.๒ อาจใช้เป็นแนวทางสำหรับการจัดหลักสูตรการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
- ๕.๓ ทำให้ได้ข้อเสนอแนะสำหรับการจัดการศึกษา และการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของคณะสงฆ์

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑ การศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา

“มนุษย์ในยุคโบราณรู้จักถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ สืบทอดต่อกันมาสู่ลูกหลาน เหลนฯลฯ รู้จักจดจำ พิจารณา สังเกต ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม แล้วค่อย ๆ พัฒนาขึ้นจนกลายเป็นการนำสภาพแวดล้อมมาประยุกต์ใช้”^๑ ลักษณะการเรียนรู้ จดจำ พัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนและนำสภาพแวดล้อมมาประยุกต์ใช้ ตลอดจนกระบวนการถ่ายทอดอบรมสั่งสอนต่อกันมานี้จัดว่าเป็นการศึกษาทั้งสิ้น

“การศึกษานั้นช่วยพัฒนาคนให้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิตทำให้รู้จักคิด รู้จักแยกแยะสิ่งที่เป็นคุณและโทษมีประโยชน์ และไม่มีประโยชน์ สิ่งไหนที่ควรทำและไม่ควรทำ ทั้งนี้ต้องอาศัยการจัดการศึกษาที่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่วางไว้”^๒ โดยจัดการกระบวนการการเรียนการสอนให้ถูกวิธี การศึกษา คือ กระบวนการพัฒนาชีวิต เป็นการพัฒนาเพื่อมนุษย์จะได้มีโอกาสสูงสุดในสิ่งดีๆ ที่มนุษย์ควรจะได้ หนึ่งกิจกรรมที่ได้จากการศึกษานั้น เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การศึกษาจึงกลายเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ซึ่งตรงกับหลักศาสนาที่มุ่งอบรมคนให้พัฒนาคนและตั้งมั่นอยู่ในคุณความดี

การศึกษาตามหลักทางพระพุทธศาสนานั้น คือ กระบวนการเรียนรู้ในระดับต่างๆ เช่น วิธีชีวิต การรู้สังขารความจริงของชีวิต เพราะเมื่อเรียนรู้สังขารความจริงของชีวิตแล้ว ผู้เรียนรู้ย่อมสามารถนำความรู้ไปพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงชีวิตของตนให้ดีขึ้น หมายถึง มองเห็นสังขารนั้นๆ ตามความเป็นจริงซึ่งมีความบรรเทาทุกข์ได้อันเป็นผลของการเรียนรู้สังขารนั้น

ในทางพระพุทธศาสนานั้น “คนเราเกิดมาก็เพื่อเรียนรู้ หมายถึง เรียนรู้ในเรื่องความเป็นจริงของชีวิตที่จะต้องทุกข์อยู่เรื่อยไป และแสวงหาทางพ้นจากทุกข์มีความไม่เกิดไม่ตายอีกต่อไป ซึ่งเป็นผลของการเรียนรู้ต่างๆ การเรียนรู้เหล่านี้ ไม่อาจแสวงหาได้จากตำราที่ใหนๆ แต่การเรียนรู้

^๑ ฌรงค์ ธรรมคุณ, หลักการสอน, (เชียงใหม่:สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

เหล่านี้เกิดขึ้นได้จากการศึกษา”^๓ และปฏิบัติด้วยการฝึกฝนอบรมตนเองเพื่อเปลี่ยนคุณภาพในด้านพฤติกรรมและควบคุมอารมณ์ของตนเองให้มีความมั่นคงไม่หวั่นไหวในกิเลส และสิ่งชั่วๆต่างๆ เรียนรู้และศึกษากระทั่งควบคุมได้ชำนาญจนกิเลสและสิ่งชั่วๆต่างๆ ไม่สามารถเข้ามาทวงจิตใจได้อีกกระทั่งสามารถหลุดพ้นจากกิเลสเหล่านั้นได้

อนึ่งการศึกษาของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น เป็นการศึกษาจากพระพุทธรเจ้าโดยตรง บ้างจากพระสาวกบ้าง เรียนด้วยการท่องจำโดยแบ่งการเรียนออกเป็น คันถธุระ หมายถึงเรียนในเนื้อหาของพระสูตรต่างๆแล้วท่องจำไว้ และวิปัสสนาธุระหมายถึงนำสิ่งที่ท่องจำไว้ไปปฏิบัติตามให้เกิดผล การที่ผู้เรียนจะประสบความสำเร็จมุ่งหมายของการเล่าเรียนหรือไม่ ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง

องค์ประกอบที่เป็นปัจจัยพื้นฐานอย่างแรกที่สุดก็คือ ผู้เรียนจะต้องมีสัมมาทิฐิ^๔ หมายถึงทำความเข้าใจให้ถูกต้องเสียก่อน โดยไม่มีความสงสัยเคลือบแคลงในคำสอนที่เล่าเรียนและปฏิบัติ ผู้เริ่มเรียนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเดินตามมรรควิธี สัมมาทิฐิถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการบรรลุจุดหมายในอนาคตซึ่งนับว่าเป็นกระบวนการแรกในการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนานั้นมีกระบวนการศึกษาซึ่งนับว่าเป็นจุดเริ่มแรกก็คือ หมวดกรรม ที่พุทธศาสนิกชนจะต้องเริ่มศึกษา โดยแบ่งเป็น ๓ หมวดใหญ่ๆ ที่เรียกกันว่า “ไตรสิกขา” หมายถึงสิ่งที่ต้องเริ่มศึกษามี ๓ ประการ คือ

^๓ แสง จันทร์งาม, วิธีการสอนของพระพุทธรเจ้า, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๔.

^๔ จัดอยู่ในมรรคมีองค์ ๘ คือ

๑. สัมมาทิฐิ
๒. สัมมาสังกัปปะ
๓. สัมมาวาจา
๔. สัมมากัมมันตะ
๕. สัมมาอาชีวะ
๖. สัมมาวายามะ
๗. สัมมาสติ
๘. สัมมาสมาธิ

๑. อธิศีลสิกขา หมายถึง การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ตามระเบียบวินัย ความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีพ ซึ่งอธิศีลสิกขานี้ เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปได้แก่ ศีล

๒. อธิจิตตสิกขา หมายถึง การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพจิต ได้แก่ สมาธิ

๓. อธิปัญญาสิกขา หมายถึง การฝึกอบรมทางปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริง รู้ความเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยที่ทำให้แก้ไขปัญญาไปตามแนวทางแห่งเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากความยึดมั่นในสิ่งต่างๆ ดับกิเลสดับทุกข์ได้ เป็นอยู่ด้วยจิตใจที่อิสระผ่องใสเบิกบาน ได้แก่ ปัญญา นั่นเอง

การศึกษาทั้งสามระดับนี้ เป็นบทแรกเริ่มแห่งการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้มนุษย์พัฒนา มีจิตใจที่สูงขึ้น เป็นการศึกษาที่ผ่านการอบรม กาย วาจา ใจ ผู้ที่ปฏิบัติตัวตามแนวทางการศึกษาที่เป็นหลักในทางพุทธศาสนา ย่อมสามารถบรรลุถึงจุดประสงค์ทางการศึกษาได้โดยไม่ยาก การศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนานั้น สาระสำคัญก็คือระบบการเรียนการสอนตามแนวทางพุทธวิธีนั่นเอง

การศึกษาตามหลักของพระพุทธศาสนา คือ “การฝึกอบรมบุคคลให้พัฒนาปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในข้อเท็จจริงและสภาวะของสิ่งทั้งหลาย มีทัศนคติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง ปฏิบัติและจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามที่ควรจะเป็น เพื่อให้เกิดเป็นประโยชน์ตน”^๔ คือ ความมีชีวิตอยู่อย่างสำเร็จผลดีที่สุด มีจิตใจเป็นอิสระ มีสุขภาพจิตสมบูรณ์ และประโยชน์ผู้อื่น คือ สามารถช่วยสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ชนทั้งหลายที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้

ดังนั้นภารกิจสำคัญของการศึกษา คือ การช่วยให้บุคคลเกิดทัศนคติที่ถูกต้อง คือ รู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น และสามารถจัดการกับสิ่งเหล่านั้น ตามที่ควรจะเป็น ให้เกิดเป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและสังคม ไม่ให้มองเห็นและจัดการสิ่งทั้งหลายตามอำนาจกิเลสตัณหา

ทัศนคติที่ถูกต้อง และความสามารถจัดการนั้น เกิดขึ้นได้ด้วยการพัฒนาปัญญา และปัญญาเป็นความรู้ความเข้าใจที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลนั่นเอง ผู้อื่นจะนำมาขัดเขี่ยให้หรือบังคับให้รับไม่ได้ ในเมื่อปัญญาเกิดจากรู้ความเข้าใจที่พัฒนาขึ้นในตัวบุคคล ภารกิจของผู้สอนและให้การศึกษา จึงเป็นเพียงผู้ชี้แนะทางหรืออำนวยความสะดวก ช่วยให้ผู้เรียนหรือผู้รับการศึกษาอบรม ดำเนินเข้าสู่ปัญญา สิ่งที่ดีที่สุดที่ผู้สอนจะทำได้คือ ตั้งใจช่วยเหลือพยายามสรรหาอุบายกลวิธี และอุปกรณ์ต่างๆ ที่จะมาช่วยผู้เรียนให้เข้าถึงปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด อย่างที่สำนวนบาลีเรียกว่า เป็นกัลยาณมิตร

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๒๗.

ลักษณะของกัลยาณมิตรที่ปรากฏในสขสูตร นั้นมีองค์คุณ ๗ ประการ คือ

๑. ปิโย — น่ารัก (ในฐานะเป็นที่วางใจและสนิทสนม)
๒. ครุ — นำเคารพ (ในฐานะให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย)
๓. ภาวนีโย — นำยกย่อง (ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง)
๔. วตฺตา — รู้จักพูด (คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี)
๕. วจนุกฺขโม — อคทนต่อถ้อยคำ (พร้อมที่จะรับฟังคำซักถามต่างๆ อยู่เสมอ และสามารถรับฟังได้ด้วยความอดทนไม่เบื่อ)
๖. คมภีรณฺจ กถิ กตฺตา — (กล่าวชี้แจงแถลงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งได้)
๗. โย จฺญฺฐาเน นิโยชเย — (ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย)^๖

พระพุทธศาสนาดูว่า ความสัมพันธ์ของผู้สอนที่มีต่อผู้เรียนนั้น อยู่ในฐานะเป็นกัลยาณมิตร คือ เป็นผู้ช่วยเหลือแนะนำผู้เรียนให้ดำเนินก้าวหน้าไปในมรรคาแห่งการฝึกอบรม องค์คุณทั้ง ๗ ประการนี้ เป็นคุณลักษณะของผู้สอนหรือครู

สำหรับวิธีการเรียนรู้ตามหลักทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธองค์ ได้ตรัสไว้ในสิลวันตสูตรว่า

เป็นพหูสูตร ทรงสุตะ สังสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลาย มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ และพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ ครบถ้วนแล้ว ทรงจำไว้ได้คล่องปากขึ้นใจแห่งตลอดคดีด้วยทิวฐิ^๗

เมื่อสรุปตามพระพุทธพจน์อันเป็นพุทธวิธีแห่งการศึกษานี้ ก็คือ

๑. รู้จักฟัง หมายถึง ตั้งใจฟัง ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน
๒. จดจำได้ หมายถึง เมื่อฟังแล้วต้องรู้จักจดจำให้ขึ้นใจจับหลักหรือประเด็นที่เรียนนั้นให้ได้โดยใช้วิธีการต่างๆ เพื่อจะให้จำได้
๓. ทบทวน หมายถึง การท่องบ่นสาธยายทบทวนอยู่ตลอดเวลา
๔. ขึ้นใจ หมายถึง การตั้งใจนึกถึงความรู้นั้นไว้สม่ำเสมอ
๕. แห่งตลอดคดีด้วยทิวฐิ หมายถึง การเข้าถึงความรู้อย่างถูกต้อง ทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง มองเห็นประจักษ์แจ้งด้วยปัญญา ปรากฏเป็นความรู้อย่างแท้จริง ไม่ใช่ติดอยู่แต่เพียงตำราหรือความจำเท่านั้น

^๖ อกฺ.สคฺตค. ๒๓/๓๔/๓๕.

^๗ อกฺ.ปญฺจก. ๒๒/๘๗/๑๕๕.

แนวทางแห่งการศึกษาตามหลักพุทธศาสนานั้น การเข้าถึงความรู้สูงสุดได้ก็จะต้องมีความขยันหมั่นเพียรใฝ่รู้ใฝ่ศึกษาค้นคว้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงวิธีการสำเร็จอุดมมุ่งหมายแห่งการเรียนรู้ไว้ โดยเฉพาะวิธีการเข้าถึงความรู้ในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในจังกีสสูตร ว่า

เมื่อใด เขาพิจารณาภิกษุผู้นั้นอยู่ ย่อมเห็นชัดว่าเธอบริสุทธิ์จากกรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโมหะ เมื่อนั้น เขาสร้างศรัทธาในภิกษุผู้นั้นอย่างมั่นคง จึงเกิดศรัทธาแล้วเข้าไปหา เมื่อเข้าไปหา ย่อมนั่งใกล้ เมื่อนั่งใกล้ ย่อมเงยโศดลง เขาเงยโศดลงแล้ว ฟังธรรมอยู่ ย่อมทรงจำธรรม พิจารณาเนื้อความอยู่ ฉันทะย่อมเกิด เกิดฉันทะแล้ว ย่อมอุตสาหะ ครั้นอุตสาหะแล้วย่อมพิจารณา ครั้นพิจารณาแล้ว ย่อมตั้งความเพียร เธอตั้งความเพียรแล้วย่อมทำปรมัตถสังจะให้แจ้งด้วยกาย และเห็นชัดปรมัตถสังจะด้วยปัญญา^๔

สรุปได้ดังนี้ คือ

๑. มีความเชื่อมั่นในตัวผู้สอน ตั้งใจแน่วแน่มั่นคง
๒. เข้าหาผู้สอนซึ่งเป็นผู้ที่จะสั่งสอนให้ตนบรรลุอุดมมุ่งหมายได้
๓. อยู่ใกล้ผู้สอนเพื่อคอยสอบถามและรับฟัง
๔. พร้อมที่จะเล่าเรียนอยู่ตลอดเวลา
๕. ตั้งใจศึกษาอย่างจริงจัง เพื่อรู้แจ้งเข้าใจชัดในวิชาที่เรียน
๖. มีความสามารถในการจดจำเนื้อหาที่เรียน ได้อย่างแม่นยำ
๗. พิจารณาทบทวนเนื้อหาที่จำได้แล้วนั้นอย่างสม่ำเสมอ
๘. เพียรพยายามอย่างไม่ย่อท้อเพื่อเรียนรู้เรื่องที่คุณยังไม่เข้าใจให้เข้าใจ
๙. เกิดความประทับใจเพราะเห็นความจริงที่ปรากฏ
๑๐. เพิ่มพูนความอุตสาหะขึ้น โดยลำดับ
๑๑. ทำการพิจารณาอย่างถ่องแท้ ละเอียดถี่ถ้วน
๑๒. มีความเพียรยิ่ง ย่อมทำให้เห็นชัดปรมัตถสังจะด้วยปัญญา

หลักการตามที่กล่าวมาแล้วเป็นอุปการะในการเล่าเรียน เพื่อให้บรรลุตามจุดประสงค์ตามหลักทางพระพุทธศาสนา ซึ่งหลักการเหล่านี้พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้เพื่อเป็นข้อปฏิบัติจากพื้นฐานในการเรียนรู้คุณธรรมขั้นต้นๆ จนถึงการเล่าเรียนคุณธรรมขั้นสูงๆ จนถึงปรมัตถธรรมที่เป็นสังขธรรมชั้นสูงสุด

^๔ ม. ม. ๑๓/๔๓๒/๕๔๒.

พระพุทธองค์นอกจากจะทรงชี้แนะวิธีการเรียนรู้ในลักษณะต่างๆ แล้วยังได้ทรงแสดงสิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ไว้ในเสขสูตร ซึ่งมีทั้งหมด ๘ ประการ คือ

๑.ความเป็นผู้ชอบการงาน หมายถึง ผู้ที่ชอบทำงานต่างๆอยู่เสมอ น้อยมากที่จะประสบผลสำเร็จในการเรียน เพราะการงานนั้นจะเข้ามาบรบกวนสมาธิในการดูหนังสือหรือสมาธิในการเล่าเรียน

๒.ความเป็นผู้ชอบการพูดคุย หมายถึง ผู้ที่ชอบสนทนาอยู่เป็นนิตย์ก็จะประสบผลสำเร็จได้ยาก สืบเนื่องมาจากการเล่าเรียนบางอย่างก็ต้องการสมาธิ เช่น การเรียนวิปัสสนา

๓.ความเป็นผู้ชอบการนอนหลับ หมายถึง คนที่มีก่วงหงาวหาวนอนอยู่เป็นประจำ ก็มักจะไม่มีค่อยมีเวลาในการเล่าเรียน เพราะถึงคราวเรียนก็มักจะหลับแม้แต่การทำสมาธิคนประเภทนี้ก็ยังหลับสมาธิก็มี

๔.ความเป็นผู้คลุกคลีด้วยหมู่คณะ หมายถึง ชอบอยู่กับเพื่อนหรือเที่ยวตามคูกิจกรรมของคนหมู่มากที่เขากระทำกัน ทำให้เวลาในการศึกษาเล่าเรียนมีน้อยลง

๕.ความเป็นผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรียทั้งหลาย หมายถึง ผู้ที่ไม่รู้จักระวังตนชอบพาดนไปในสถานที่ที่ไม่สมควร เช่นเที่ยวกลางคืนหรือไปในสถานที่ไม่ควรทั้งหลาย การกระทำที่ไม่เหมาะสมต่อการศึกษเล่าเรียน ย่อมเป็นสาเหตุที่จะทำให้การศึกษเล่าเรียนไม่สำเร็จทั้งสิ้น

๖.ความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค หมายถึง การกินมากก็ทำให้ง่วงนอนเมื่อง่วงนอนก็ทำให้เรียนไม่ค่อยประสบผลสำเร็จ คนที่รู้จักกินแต่พอเหมาะจะทำให้มีผลการเล่าเรียนดีเพราะไม่ต้องนอนหลับในขณะที่เล่าเรียน

๗. มุ่งจะทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมมากเกินไป หมายถึง ถึงแม้ว่างานที่ทำจะเป็นกิจกรรมของหมู่คณะที่ทำแล้วจะได้ประโยชน์ทุกฝ่าย แต่สำหรับผู้ที่มีมุ่งทำกิจกรรมมากเกินไป บางครั้งก็ทำให้การศึกษาเสียไป เพราะไม่มีเวลามาศึกษาเล่าเรียน ประเภทนี้เรียกว่าได้ประโยชน์ที่เป็นส่วนรวมแต่เสียประโยชน์ที่เป็นส่วนตัว^๕

“การที่ผู้ศึกษาคอยในความประมาท กล่าวคือเป็นคนที่ชอบทำงานหรือทำกิจกรรมโดยไม่ใส่ใจถึงการเล่าเรียน ไม่รู้จักแบ่งเวลาให้ถูกต้อง”^๖ ชอบพูดคุยในเวลาเรียนหรือชวนเพื่อนคุยในขณะที่เล่าเรียนชอบหลับในห้องเรียนบ่อยๆ ชอบคลุกคลีกับเพื่อนๆ ไม่สนใจการเรียนไม่ใส่ใจในตำราเรียน ไม่ชอบอ่านหนังสือ เหม่อลอยในเวลาเรียนเวลาอ่านหนังสือ หรือรับประทานอาหารมากเกินไปไม่

^๕ อัง.สตตค. ๒๓/๒๖/๗๘.

^๖ สนิท ศรีสำแดง, พระพุทธศาสนากับการศึกษา, (กรุงเทพฯ:นิลนารการพิมพ์ ๒๕๓๔), หน้า ๑๗๐.

รู้จักประมาณตนไม่สำรวจตนเอง ไม่ทบทวนบทเรียนที่เคยเรียนมา เป็นต้น ย่อมทำให้การศึกษาของผู้นั้นไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะอุปสรรคเหล่านี้พระพุทธรเจ้าคริสต์ไว้ว่าเป็นทางแห่งความเสื่อมแก่ผู้ศึกษา

กล่าวได้ว่าการศึกษิตตามหลักพระพุทธรศาสนาที่มีลักษณะที่มุ่งเน้นถึงการพัฒนาตน คือ ผู้ที่ศึกษิตตามหลักพระพุทธรศาสนาจะต้องยกระดับจิตใจของตนให้สูงขึ้นกว่าตอนที่ยังไม่ได้ศึกษิต ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็เพราะปัญญาที่มีมากขึ้นจากการศึกษิต ในการที่จะมองเห็นว่า สิ่งใดเป็นประโยชน์สิ่งใดเป็นโทษแล้วทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ทั้งที่เป็นส่วนตนและทั้งที่เป็นประโยชน์ของส่วนรวม

ผู้เรียนจะเรียนรู้อได้ช้าหรือเร็วขึ้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ องค์ประกอบของผู้เรียนรู้อได้เร็วตามแนวพระพุทธรศาสนา พระพุทธรเจ้าคริสต์ไว้ ๕ ประการ ซึ่งปรากฏในโพธิราชกุมารสูตร คือ

๑. เป็นผู้มึศรัทธา เชื่อมั่นปัญญาเครื่องศรัทธาของผู้เรียน
๒. เป็นผู้มึสุขภาพ มีโรคาพาธน้อย ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อยอาหารสม่าเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก ปานกลางพอเหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร
๓. เป็นผู้ไม่ไ้อวด ไม่มีมารยา เปิดเผยตนตามความเป็นจริง
๔. เป็นผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม เป็นผู้มึกำลังมีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดทิ้งธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย
๕. เป็นผู้มึปัญญา ประกอบด้วยปัญญาที่เป็นอริยะ เห็นความเกิดและความดับ สามารถชำระกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ^{๑๑}

พิจารณาองค์ประกอบของผู้เรียน ตามแนวพระพุทธรศาสนา จะเห็นว่า ผู้เรียนที่มีองค์ประกอบเหล่านี้ครบบริบูรณ์ นอกจากเป็นผู้เรียนรู้อได้อย่างรวดเร็วแล้ว ความรู้สามารถย่อมจะเหนือกว่าผู้เรียนที่มีองค์ประกอบไม่บริบูรณ์อย่างแน่นอน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนย่อมจะดีกว่า

พระพุทธรศาสนายังได้แสดงหลักสำคัญอีกประการหนึ่ง เพื่อประกอบในการศึกษิตเล่าเรียน อันจะนำไปสู่การเรียนรู้อได้อีกวิธีหนึ่ง ซึ่งปรากฏในประชุม โคลง โลกนินิตี ว่า

สุจิตวิวินมุตโต ถถ โส ปณจิติ โภเว
 สุจิตติ จ สมปนุโน ปณจิติติ ปวจจติ^{๑๒}

^{๑๑} ม.ม. ๑๓/๓๔๔/๔๑๓.

^{๑๒} ศิลปบรรณาการ, ประชุมโคลงโลกนินิตี, (ธนบุรี:อมรการพิมพ์, ๒๕๑๑), หน้า ๔๔.

หัวใจสำหรับนักศึกษาดังกล่าวมี ๔ ประการ ได้แก่

๑. ศ. ฟังด้วยความตั้งใจ
๒. จิ. คิดในเรื่องที่ได้ฟังตามหลักเหตุผล
๓. ปุ. ถามเมื่อไม่เข้าใจหรือสงสัยในเรื่องนั้นๆ
๔. ลิ. เขียนเมื่อเข้าใจในเรื่องนั้นอย่างแจ่มแจ้ง หรือบันทึกไว้กันลืม

กล่าวคือ ถ้าผู้เรียนหรือนักศึกษาดกอยู่ในความประมาท ว่างเว้นจากการฟัง การคิด การถาม และการเขียน ก็ไม่ประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนได้ แต่ถ้าขยันตั้งใจฟังครูสอนด้วยความเต็มใจ ฟังแล้วรู้จักคิดพิจารณา เมื่อไม่เข้าใจหรือยังสงสัยก็ต้องถามเพื่อให้ได้คำตอบที่ถูกต้อง เมื่อได้คำตอบที่ถูกต้องดีแล้วก็ต้องเขียนหรือจดบันทึกไว้เพื่อทบทวนความจำ เมื่อผู้ศึกษาปฏิบัติตามหลักหัวใจสำหรับนักศึกษาแล้ว ย่อมจะประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนได้โดยไม่ยากนัก

พระพุทธศาสนาได้นั้นหลักธรรมที่สามารถทำให้ผู้เรียนหรือผู้ปฏิบัติประสบความสำเร็จตามความประสงค์ได้อย่างไม่ต้องสงสัย หลักธรรมหรือคุณธรรมภายในคือ อิทธิบาท ๔ ประการ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายไว้ว่า อิทธิบาท ๔ คือ คุณเครื่องให้สำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ได้แก่

๑. ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้เป็นผลดียิ่งๆ ขึ้นไป

๒. วิริยะ ความเพียร คือ ความขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดย

๓. จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย

๔. วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง^{๓๓}

คุณธรรมทั้ง ๔ ประการ ดังกล่าวนี้ เมื่อลงมือประกอบกิจการใดๆ เช่นการทำงาน การศึกษาเล่าเรียน เป็นต้น ย่อมประสบความสำเร็จในกิจการนั้นๆ โดยไม่ต้องสงสัย

การสอนนั้นจำเป็นต้องอาศัยเทคนิควิธีการสอน ซึ่งวิชาการสอนนั้นก็มีความหลากหลายวิธี ผู้สอนควรจะศึกษาเพื่อจะได้เลือกและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในแต่ละครั้ง โดยคำนึงถึงจุดมุ่งหมาย เนื้อหา วุฒิภาวะ ความแตกต่างระหว่างบุคคล และสภาพแวดล้อมต่างๆ

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘๖.

การที่จะเลือกใช้วิธีสอนใดๆ นั้นขึ้นอยู่กับวิจารณ์ญาณของผู้สอนเอง และอาจพิจารณาถึงองค์ประกอบต่างๆ กันในการสอนด้วยว่าจะใช้วิธีการสอนแบบใด หรืออาจจะใช้หลายๆ วิธีรวมกันก็ได้ ทั้งนี้ต้องดูความเหมาะสมของเนื้อหาวิชาที่จะสอนนั้นๆ และผู้เรียนด้วย

พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระบรมครูผู้ยิ่งใหญ่ เพราะทรงมีคุณสมบัติของความเป็นครูบริบูรณ์สมบูรณ์ทุกประการ โดยเฉพาะวิธีการสอนหรือการฝึกคนที่มีปัญญาน้อย พระพุทธองค์ทรงใช้เทคนิควิธีการที่เหมาะสม และประสบความสำเร็จอย่างงดงาม

การศึกษาคุณสมบัติ และวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าจึงเท่ากับเป็นการศึกษาวิธีสอนตามหลักพุทธศาสตร์ และสามารถนำหลักการบางอย่าง เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในหลักการศึกษาในปัจจุบันได้

ครูหรือผู้สอนที่ดีนั้นจะต้องมีคุณสมบัติตามแบบอย่างพระพุทธเจ้า จึงเรียกว่าเป็นครูผู้สอนโดยสมบูรณ์ และครูที่ดีตามหลักพุทธศาสตร์ควรมีคุณสมบัติดังนี้ คือ

๑. มีความกรุณาเป็นพื้นฐานของจิต
๒. ไม่ถือตัวไม่หยิ่งโส
๓. มีความอดทน ใจเย็น แม้จะถูกกรูกรานด้วยคำหยาบคายก็ตาม
๔. มีความยุติธรรมไม่เห็นแก่หน้า
๕. มีความรอบคอบ พิจารณาอย่างถี่ถ้วน
๖. มีความประพฤติน่าเคารพบูชา เป็นแบบอย่างทางความประพฤติแก่ศิษย์
๗. รู้จักภูมิปัญญาของนักเรียน ครูที่ดีต้องรู้จักระดับสติปัญญาของนักเรียนว่าสูงต่ำแค่ไหน

แล้วปรับปรุงวิธีการสอนให้เหมาะสมกับแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่ม^{๑๔}

อีกอย่างหนึ่ง ผู้สอนที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนานั้น จะต้องมามีคุณสมบัติตามแบบอย่างพระพุทธเจ้า ซึ่งได้ประมวลไว้ ๒ ด้าน คือ ด้านบุคลิกภาพ และด้านคุณธรรม

พระพุทธศาสนาถือว่า ความสัมพันธ์ของผู้สอนที่มีต่อผู้เรียน อยู่ในฐานะเป็นกัลยาณมิตร คือ เป็นผู้ช่วยเหลือแนะนำผู้เรียนให้ดำเนินก้าวหน้าไปในมรรคแห่งการฝึกอบรม ซึ่งพอสรุปคุณสมบัติที่ควรสังเกตไว้ดังนี้

๑. ทรงสอนสิ่งที่จริง และเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง
๒. ทรงรู้เข้าใจสิ่งที่สอนอย่างถ่องแท้สมบูรณ์
๓. ทรงสอนด้วยเมตตา มุ่งประโยชน์แก่ผู้รับคำสอนเป็นที่ตั้ง ดังที่เรียกว่า “วิญญาณครู”
๔. ทรงทำได้จริงอย่างที่สอน เป็นตัวอย่างที่ดี

^{๑๔} แสง จันทร์งาม, วิธีสอนของพระพุทธเจ้า, อ่างแก้ว, หน้า ๒๑- ๒๒.

๕. ทรงมีบุคลิกภาพ โน้มน้ำวจิตใจให้เข้าใจลึกซึ้งสนิทสนมและพึงพอใจได้ความสุข

๖. ทรงมีหลักการสอนและวิธีสอนยอดเยี่ยม^{๑๔}

พระพุทธเจ้าทรงเป็นครูที่มีหลักการสอนที่แน่นอน มีวิธีการสอน และเทคนิคการสอนที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธองค์ทรงเป็นครูที่มีความชำนาญและปฏิภาณในการใช้สื่อการสอน ทำให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาที่สอนได้อย่างรวดเร็วและแจ่มแจ้งชัดเจน จนสามารถบรรลุจุดประสงค์ตามที่พระองค์ทรงสอนได้ในแต่ละระดับ ตามระดับสติปัญญาของผู้เรียนหรือผู้ฟังนั้นๆ

หลักทั่วไปในการสอน

หลักทั่วไปในการสอนของพระพุทธเจ้า แบ่งออกเป็น ๓ หมวด ดังนี้

หมวดที่ ๑ เกี่ยวกับเนื้อหาหรือเรื่องที่สอน

๑. สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปสิ่งที่เห็นเข้าใจยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ตัวอย่างที่เห็นชัด คือ อริยสัจจ์ ซึ่งทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิตที่คนมองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้ว ต่อจากนั้นจึงสาวหาเหตุที่ยากลึกซึ้ง และทางแก้ไขต่อไป

๒. สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไปอย่างที่เราเรียกว่า สอนเป็นอนุพุทธิกถา

๓. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ก็สอนด้วยของจริงให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เราเรียกว่าประสบการณ์ตรง เช่น เรื่องอาจารย์ทิศาปาโมกข์ให้หมอชีวิตทดสอบตัวเอง^{๑๕} เป็นต้น

๔. สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว่ไขว่ ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

๕. สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้

๖. สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่คนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก เหมือนอย่างที่พระพุทธเจ้าเมื่อประทับอยู่ในป่าไม้ประดู่ ภายใกล้เมืองโกสัมพี ได้ทรงหยิบใบไม้ประดู่ลายเล็กน้อยใส่กำพระหัตถ์ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบประดู่ลายในพระหัตถ์ กับในป่า ไหนจะมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ในป่ามากกว่า จึงตรัสว่า สิ่งที่พระองค์ตรัสรู้แต่มิได้ทรงสอน เหมือนใบประดู่ลายในป่า ส่วนที่ทรงสั่งสอนน้อย เหมือนใบประดู่ลายในพระหัตถ์ และตรัสแสดงเหตุผลในการที่มีได้ทรงสอนทั้งหมดเท่าที่ตรัสรู้^{๑๖}

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, อ้างแล้ว, หน้า ๓๑ – ๓๒.

^{๑๖} วินย. ๕/๑๒๕/๑๕.

เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์ มิใช่หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ไม่ช่วยให้เกิดความรู้ ถูกต้องนำไปสู่จุดหมาย คือ นิพพานได้^{๑๓}

๑. สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง อย่าง พุทธพจน์ที่ว่า พระองค์ทรงมีพระเมตตาหวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย จึงตรัสพระวาจาตามหลัก ๖ ประการ คือ

- ๑) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รัก ที่ชอบใจของผู้อื่น ไม่ตรัส
- ๒) คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น ไม่ตรัส
- ๓) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น เลือกกาลตรัส
- ๔) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น ไม่ตรัส
- ๕) คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น ไม่ตรัส
- ๖) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น เลือกกาลตรัส^{๑๔}

หมวดที่ ๒ เกี่ยวกับตัวผู้เรียน

๑. รู้ คำนี้ และสอนให้เหมาะตามความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่นคำนี้ถึงจิต ๖ อัน ได้แก่ ราคจิต โทสจิต โมหจิต ศรัทธาจิต พุทธิจิต และวิตกจิต เพราะระดับความสามารถของบุคคลอย่างที่เราจะพบเข้าได้ทรงพิจารณาเมื่อก่อนเสด็จออกประกาศพระศาสนาว่า

เหล่าสัตว์ที่มีภูมิตั้งในดวงตาน้อยก็มี ที่มีกิเลสในดวงตามากก็มี ที่มีอินทรีย์แก่กล้าก็มี ที่มีอินทรีย์อ่อนก็มี ที่มีอาการดีก็มี มีอาการทรามก็มี ที่จะสอนให้รู้ได้ง่ายก็มี ที่จะสอนให้รู้ได้ยากก็มี บางพวกที่ตระหนกถึงโทษภัยในปรโลกอยู่ก็มี ทั้งนี้อุปมาเหมือน ดังในกออูบล กอประทุม หรือกออนุชริก^{๑๕}

ทรงยกบัว ๓ เหล่าขึ้นมาเปรียบเทียบกับบุคคล ๔ ประเภท คือ

๑) บุคคลผู้รู้เข้าใจได้ฉับพลัน แต่พอยกหัวซ้อขึ้นแสดงเท่านั้น เรียกว่า อุกมฤติปัญญา เทียบกับบัวพื้หน้า แต่พอรับสัมผัสสระมีตะวันก็จะบาน ณ วันนั้น

๒) บุคคลผู้สามารถรู้เข้าใจได้ ต่อเมื่อท่านอธิบายความพิสดารออกไป เรียกว่า วิปจิตปัญญา เทียบกับบัวปริ่มน้ำ จักบานต่อวันรุ่งขึ้น

๓) บุคคลผู้พอจะหาทางค่อยชี้แจง แนะนำใช้วิธีการชักเยื้องให้เข้าใจได้ค่อยๆ ไป เรียก เนยยะ เทียบกับบัวงามใต้พื้หน้าจักบานในวันต่อๆ ไป

^{๑๓} ตี.ม. ๑๕/๑๗๑๒/๔๕๓.

^{๑๔} ม.ม. ๑๓/๕๔/๘๒.

^{๑๕} วินย. ๔/๕/๒๒.

๔) บุคคลผู้แก้ปัญหา มีความมึนงง ยังไม่อาจให้บรรลุคุณวิเศษได้ในชาตินี้ เรียกว่า ปทปรมะ เทียบกับบัวจมใต้น้ำนำจักเป็นภักษาแห่งปลาและเต่า^{๒๐}

๒. ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล อาจใช้ต่างวิธี

๓. นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังจะต้องคำนึงถึงความพร้อม ความสุกงอม ความแก่รอบแห่งอินทรีย์ หรือ ญาณ ที่บาลีเรียกว่า ปริปากะ ของผู้เรียนแต่ละบุคคล เป็นรายๆ ไปด้วย

๔. สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจนแม่นยำ และได้ผลจริง

๕. การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่า ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน

๖. เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นรายๆ ไปตามควรแก่กาลเทศะและ เหตุการณ์

๗. ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อย ที่มีปัญหา

หมวดที่ ๓ เกี่ยวกับตัวการสอน

๑. ในการสอนนั้น การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่ง การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงความสนใจ และนำเข้าสู่เนื้อหาได้

๒. สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลิน ไม่ให้ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความ อึดอัดใจ และให้เกียรติแก่ผู้เรียน ให้เขามีความภูมิใจในตัว

๓. สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและ ผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดสีใครๆ

๔. สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน ทำจริง ด้วยความรู้สึกรู้ว่าเป็นสิ่งมีค่า มองเห็นความสำคัญ ของผู้เรียน และงานสั่งสอนนั้น ไม่ใช่สักว่าทำ หรือเห็นผู้เรียน โง่เขลา หรือเห็นเป็นชั้นต่ำๆ

๕. ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจง่าย ดั่งพุทธพจน์ที่ทรงตรัสสอนภิกษุผู้แสดงธรรมว่า องค์แห่งพระธรรมกถึก ไว้ว่า

“ อานนท์ การแสดงธรรมให้คนอื่นฟัง มิใช่สิ่งที่กระทำได้ง่าย

ผู้แสดงธรรมแก่คนอื่น พึงตั้งธรรม ๕ อย่างไว้ในใจ คือ

๑. เราจักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับ

๒. เราจักกล่าวชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ

๓. เราจักแสดงด้วยอาศัยเมตตา

^{๒๐} อัง.จตุกก. ๒๑/๓๓/๑๒๑.

๔. เรารู้จักไม่แสดงด้วยเห็นแก่อำภิส

๕. เรารู้จักแสดงไปโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น”^{๒๐}

ลีลาการสอน

ครูที่ดีและสามารถสอนได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพนั้น ต้องมีคุณสมบัติดังกล่าวมาแล้ว ทั้งยังต้องมีศิลปะหรือเทคนิคลีลาในการสอนด้วย เพราะการสอนตามเนื้อหาเพียงอย่างเดียว โดยไม่มีเทคนิคหรือลีลาประกอบการสอน ย่อมทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่ายในการสอนได้ และทำให้การสอนไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้นเทคนิคหรือลีลาในการสอนจึงเป็นสิ่งสำคัญ

การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง แม้ที่เป็นเพียงธรรมิกถา หรือการสนทนาทั่วไป ซึ่งไม่ใช่คราวที่มีความมุ่งหมายพิเศษ ก็จะดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดี โดยมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นลีลาการสอนหรือเป็นพุทธลีลาในการสอน ๔ ประการ คือ

๑. สันทัสสนา ซึ่งแจ้งให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบาย และแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเหมือนงูมีมือไปดูเห็นกับตา

๒. สมาทปนา ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำก็แนะนำหรือบรรยายให้ทราบถึงคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับ อยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ

๓. สมุตเตชนา ระวังใจให้อาจหาญแกล้งกล้า คือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นในสิ่งที่จะทำให้สำเร็จได้ สู้งาน ไม่หวั่นต่อความเหน็ดเหนื่อย

๔. สัมปหังสนา ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตใจให้ชุ่มชื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ^{๒๑}

วิธีการสอน

นอกจากนั้นวิธีการสอนของพระพุทธเจ้ายังมีหลายแบบหลายอย่าง ที่น่าสังเกต หรือพบบ่อย คือ

๑. แบบสากัจฉา หรือสนทนา วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใดๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจหลักธรรม

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ทศวรรษธรรมทัศนะพระธรรมปิฎก หมวดพุทธศาสตร์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๘ – ๒๑๑.

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, อ่างแก้ว, หน้า ๑๕๘.

เลขทะเบียน 5742109
เลขเรียกหนังสือ ๕ ๕ ๑๔.๑๐๗
วันที่ ๑ ก.ค.๕๗ ๑๕

ในการสนทนาพระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรม และความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวก พระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ไม่น้อย และทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกัน อย่างในมงคลสูตรว่า “กาลเลน ธมฺมสากัจฉา เอตมฺมฺจตมฺมุตตมํ – การสนทนาธรรมตามกาล เป็นมงคลอันอุดม”^{๒๐}

๒. แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ น่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมาก และส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจ กับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติม และหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้ ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระองค์แสดงธรรมอยู่ที่ประชุม นั้น แต่ละคนรู้สึกว่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเอง โดยเฉพาะ ซึ่งนับว่าเป็นความสามารถอัศจรรย์ของพระพุทธเจ้า

๓. แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จน หรือให้ได้รับความอับอาย ในการตอบพระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสม ในสังคีตสูตร ท่านแยกประเภทปัญหาไว้ตามลักษณะวิธีตอบเป็น ๔ อย่าง คือ

๑) เอกังสพพยากรณียปัญหา ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมาตายตัว พระอรรถกถาจารย์ยกตัวอย่างเช่น ถามว่า “จักขุเป็นอนิจจังหรือ” ฟังตอบตรงไปได้ทีเดียวว่า “ถูกแล้ว”

๒) ปฏิปุจฉาพยากรณียปัญหา ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงแก้ท่านยกตัวอย่างเช่นเขาถามว่า “โศตะก็เหมือนจักขุหรือ” ฟังย้อนถามก่อนว่า “ที่ถามนั้นหมายถึงแง่ใด” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นเครื่องมองเห็น” ฟังตอบว่า “ไม่เหมือน” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นอนิจจัง” จึงควรตอบรับว่า “เหมือน”

๓) วิภังชพยากรณียปัญหา ปัญหาที่จะต้องแยกความตอบ เช่นเมื่อเขาถามว่า “สิ่งที่เป็นอนิจจัง ได้แก่ จักขุไซ้ไหม” ฟังแยกความออกตอบว่า “ไม่เฉพาะจักขุเท่านั้น ถึงโศตะ ฆานะ ฯลฯ ก็เป็นอนิจจัง” หรือปัญหาว่า “พระตถาคตตรัสวาจาซึ่งไม่เป็นที่รักที่ชอใจของคนอื่นไหม” ก็ต้องแยกตอบตามหลักการตรัสวาจา ๖

^{๒๐} พระสิริมงคลาจารย์, มงคลัตถทีปนี, แปล เล่ม ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ :

๔) รูปนียบปัญหา ปัญหาที่ฟังยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่อง ไร้ประโยชน์ ฟังยับยั้งเสีย แล้วชักนำผู้ถามประเภทเท็จความจริง ซึ่งถึงอธิบายอย่างไรผู้ถามก็ไม่อาจเข้าใจ เพราะไม่อยู่ในฐานะที่เขาจะเข้าใจได้ พิสูจน์ได้ ทั้งไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่เขาด้วย^{๒๔}

ในเรื่องนี้ พระสารีบุตร อัครสาวกเคยแสดงเหตุแห่งการถามปัญหาไว้ว่า

“บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง ย่อมถามปัญหากับผู้อื่น ด้วยเหตุ ๕ อย่าง
อย่างใดอย่างหนึ่งหรือ ๕ อย่างคือ

- ๑) บางคน ย่อมถามปัญหาเพราะความโง่เขลา เพราะความไม่เข้าใจ
- ๒) บางคน มีความปรารถนาถามก เกิดความอยากได้จึงถามปัญหา
- ๓) บางคน ย่อมถามปัญหา ด้วยต้องการอวดเด่นข่มเขา
- ๔) บางคน ย่อมถามปัญหาด้วยประสงค์จะรู้
- ๕) บางคน ย่อมถามปัญหาด้วยความดำริว่า เมื่อเราถามแล้ว เขาตอบ
ไม่ถูก เราจะได้ช่วยแก้ไขให้ถูกต้อง”^{๒๕}

ในการตอบปัญหานั้นนอกจากวิธีตอบแล้ว ถ้าได้รู้ซึ่งถึงจิตใจของผู้ถามด้วยว่า เขาถามด้วยความประสงค์อย่างใด ก็สามารถกล่าวแก้ไขได้เหมาะแก่การ และตอบปัญหาได้ตรงจุด ทำให้การสอนได้ผลดียิ่งขึ้น

๔. แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนเล่าคือโพนทนาติเตียนกันอยู่ มีผู้นำความมากราบทูล พระองค์ก็ทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิด เมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัตย์จริงแล้ว ก็ทรงดำหนิ ซึ่งแจ้งผลเสียหายที่เกิดแก่ส่วนรวม พรรณนาผลร้ายของความประพฤติไม่ดี และคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงาม จากนั้นจะตรัสให้สงฆ์ทราบว่าจะทรงบัญญัติสิกขาบท โดยแถลงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติให้ทราบ และทรงบัญญัติ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ ในท่ามกลางสงฆ์ และโดยความรับทราบร่วมกันของสงฆ์

กลวิธีและอธิบายวิธีประกอบการสอน

ครูผู้สอนจะประสบความสำเร็จในการสอนนั้น ต้องอาศัยเทคนิควิธีการ หรืออธิบายประกอบ การสอน ขณะเดียวกันสื่อก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จได้เช่นกัน กลวิธีและอธิบายประกอบการสอนของพระพุทธเจ้า มีหลายประการ ดังนี้

^{๒๔} ที.ปา. ๑๑/๒๕๕/๒๑๗.

^{๒๕} อจ.ปัญญาจก. ๒๒/๑๖๕/๑๕๔.

๑. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำแนกง่าย เห็นจริงและเกิดความเพลินเพลิน ทำให้การเรียนมีรสยิ่งขึ้น

๒. การเปรียบเทียบกับข้ออุปมา คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยากปรากฏความหมายเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้ความหนักแน่นเข้า เช่น “คนผู้เรียนรู้้น้อย ย่อมแก่ลงเหมือน โคลิถิก เนื้อของเขา เจริญขึ้น แต่ปัญญาหา เจริญไม่”

๓. การใช้อุปกรณการสอน ในสมัยพุทธกาล ย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่างๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอน โดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน ต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีอยู่ตามธรรมชาติ

ธรรมชาติจัดเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีที่สุดในการศึกษาเล่าเรียน ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นสื่อ อุปกรณ์ พระองค์ทรงอาศัยสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติรอบบริเวณที่พระองค์ทรงแสดงธรรม เพื่อเป็นการยกตัวอย่าง เปรียบเทียบให้เห็นตามความเป็นจริง เพื่อให้ผู้ฟังมองเห็นภาพและเข้าใจหลักคำสอนนั้นอย่างแจ่มแจ้ง ธรรมชาตินับว่าเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีที่สุด เหมาะในการปฏิบัติและศึกษาเล่าเรียน ทั้งผู้เรียนและผู้สอนมีจิตใจเยือกเย็นเป็นสมาธิสามารถให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายได้

“พระพุทธเจ้าทรงอาศัยสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นอุปกรณ์ในการสอน เพราะธรรมชาติเป็นสิ่งที่เที่ยงตรงจึงเปิดเผยให้เห็นความเป็นจริงได้ เช่น ใบไม้เปลี่ยนสีจากเขียวเป็นเหลืองแล้วร่วงหล่น ทำให้คนเห็นอนิจจัง ความไม่เที่ยง”^{๒๖} คนทุกวันนี้ไม่ค่อยเห็นความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ เพราะอาศัยอยู่ในห้องปรับอากาศ ห่างไกลธรรมชาติ จึงไม่เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คนที่เข้าถึงธรรมชาติ ย่อมเห็นธรรมชาติตามที่เป็นจริง

ลักษณะของการจัดสิ่งแวดล้อม ตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนานั้น จะเห็นได้จากวัดในพระพุทธศาสนา จะมีพื้นที่กว้างขวาง ปลอดโปร่ง ร่มรื่น สงบเย็นสบาย ภูมิและเสนาสนะ มีลักษณะเรียบง่าย สะอาด และเป็นระเบียบเรียบร้อย ส่วนพระภิกษุสามเณร และอุบาสก อุบาสิกา “เมื่ออยู่ในที่ใด ก็ต้องมีความสำรวมทั้งกาย วาจา และจิต ทั้งนี้เพื่อการฝึกหัดอบรมตน ได้บรรลุวัตถุประสงค์ คือความสงบอย่างแท้จริง”^{๒๗}

^{๒๖} พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ทุมมจิตโต), ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ:มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๓๕.

^{๒๗} สุมน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสติการ, อ่างแล้ว, หน้า ๑๘.

การศึกษาเล่าเรียนจะประสบความสำเร็จได้ก็ต้องอาศัยปัจจัย คือการจัดห้องเรียนให้ถูก ส่วนห้องเรียนต้องสะอาด สงบ ร่มเย็น อากาศถ่ายเทได้สะดวก ปราศจากเสียงรบกวน ควรจัดให้เป็นธรรมชาติมากที่สุด เพราะบรรยากาศในชั้นเรียนก็เป็นตัวแปรที่สำคัญที่จะช่วยให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จได้

สภาพของสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในการศึกษาเล่าเรียนที่ดี มีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑. ความสงบ
๒. ใกล้เคียงกับธรรมชาติ
๓. ความแปลกใหม่และเปลี่ยนแปลงไม่จำเจ
๔. ความสะอาดมีระเบียบและเรียบร้อย

บรรยากาศของสถานที่ตรัสรู้ หรือสถานที่ทรงใช้เป็นที่ศึกษา หรือเผยแผ่คำสั่งสอนนั้น มีคุณลักษณะประการที่หนึ่ง คือ ความสงบ อันสอดคล้องกับคุณลักษณะประการที่สอง คือ ใกล้เคียงกับธรรมชาติ วิธีการคิดและวิธีการสั่งสอนของพระองค์ จึงมีการคิดเปรียบเทียบกับธรรมชาติเสมอ

คุณลักษณะประการที่สาม คือ การเปลี่ยนแปลงบรรยากาศและสถานที่ที่ใช้ศึกษาหรือเผยแผ่ พระพุทธองค์ทรงเน้นให้พระสงฆ์สาวกได้จาริกท่องเที่ยวไปสั่งสอนประชาชนในเขตคาม ชนบท ทั้งนี้เพื่อจะได้เปลี่ยนแปลงบรรยากาศ และสถานที่ในการสั่งสอนประชาชนในท้องถิ่น และตามสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง

“คุณลักษณะประการที่สี่ คือ ความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย”^{๒๔} ทรงเน้นความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยแล้ว ยังทรงให้ความสำคัญต่อการอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เรียบง่าย พอดีกับการดำรงชีวิตอยู่ ไม่หรูหราฟุ่มเฟือยและปรับแต่งในด้านวัตถุเกินความจำเป็น

การจัดบรรยากาศในการศึกษาเล่าเรียนตามแนวพุทธศาสนา จะช่วยให้การเรียนการสอนไม่น่าเบื่อ ทำให้ทั้งผู้เรียนและผู้สอนรู้สึกไม่จำเจซ้ำซาก มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนการสอน ไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี หากจัดกระบวนการเรียนการสอนให้เป็นไปตามกระบวนการ จัดการศึกษาตามแนวแห่งพุทธศาสนา การจัดการเรียนการสอนเหล่านั้น น่าจะประสบผลสำเร็จได้

๔. การทำเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง คือการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน การสอนโดยทำเป็นตัวอย่างก็คือพระจริยาวัตรอันดีงามที่เป็นอยู่โดยปกติ

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

๕. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นภาษาและเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ ข้อนี้ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่มีรอบไปทุกด้าน

๖. อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนา ในการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงวางแผนในการดำเนินการประกาศพระศาสนาในถิ่นใดถิ่นหนึ่งควรไปโปรดใครก่อน

๗. การรู้จักจังหวะและโอกาส ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะและโอกาสให้เป็นประโยชน์

๘. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอึดตาย ตัดค้นหา มานะ พิฎฐิเสีย ให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ สุดแต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุดก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวจะถูกผู้รู้ถือว่าแพ้ บางคราวเมื่อสมควรก็ควรยอมให้ผู้เรียนรู้สึกตัวว่าเขาเก่ง บางคราวสมควรข่มก็ข่ม บางคราวสมควรอ่อนอ่อนผ่อนตาม ก็ยอมตาม สมควรขัดก็ขัด สมควรคล้อยก็คล้อย สมควรปลอบก็ปลอบ ดังมีพุทธพจน์ว่า “เราข่มฝึกคน ด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีที่ทั้งอ่อนละมุนละไม และทั้งรุนแรงปนกันไปบ้าง”^{๒๘}

๙. การลงโทษและการให้รางวัล การสอนไม่ต้องลงโทษ เป็นการแสดงความสามารถของผู้สอนด้วย ในระดับสามัญสำหรับผู้สอนทั่วไป อาจต้องคิดคำนึงว่าการลงโทษ ควรหรือไม่ แค่ไหน และอย่างไร แต่ผู้สอนคนใดสำเร็จผลโดยไม่ต้องใช้อาญาลงโทษเลย ย่อมถือว่าเป็นผู้มีความสามารถในสอนมากที่สุด

“การให้รางวัลและการลงโทษ ครูอาจให้รางวัลเป็นเครื่องกระตุ้นให้ผู้เรียนมุ่งไปสู่เป้าหมายการเรียนให้ดีขึ้น แต่การเรียนที่ดีที่สุดคือการเรียนรู้ที่สามารถที่จะให้รางวัลและลงโทษได้ด้วยตนเอง”^{๒๙}

๑๐. กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้งต่างคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลัก วิธีการ และกลวิธีต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสม

จากกลวิธีและอุบายการสอนของพระพุทธเจ้า ดังกล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงเป็นครูสอนผู้มากไปด้วยเทคนิคลีลา หากที่จะหาผู้เสมือนเหมือน พระองค์ทรงใช้สื่อและ

^{๒๘} อัง.จตุกก. ๒๑/๑๑๑/๑๓๓.

^{๒๙} ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การจัดและการบริหารอาชีวศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดีจำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๕๑

อุปกรณ์การสอนได้อย่างยอดเยี่ยม กลวิธีและอุบายทั้ง ๑๐ ข้อดังกล่าวมานั้น ล้วนเป็นวิธีการที่ น่าสนใจอย่างยิ่ง เหมาะสำหรับครูผู้สอนที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการสอนเพื่อเป็นแนวทางแห่ง ความสำเร็จในการสอน

๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในประเทศไทย

ในสมัยพุทธกาลก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน การศึกษาของภิกษุสามเณร แยกออกเป็น ๒ สาขา คือคัมภีร์และ วิปัสสนาธุระ คัมภีร์ ได้แก่ การศึกษาพระธรรมวินัย คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการเรียนเอาคำสอนนิกายหนึ่งบ้างสองนิกายบ้างหรือเรียนพระ พุทธพจน์ทั้งหมดแล้วทรงจำไว้ได้พร้อมทั้งสั่งสอนให้กุลบุตร ได้รู้ตามได้ในคำสอนเหล่านั้น

ส่วนวิปัสสนาธุระ ได้แก่ “การเรียนวิธีฝึกหัดจิตใจของตนเองให้ปราศจากกิเลสยึดถือเอา พระอรหัตต์ซึ่งเป็นคุณธรรมชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา”^{๑๑}

“พระไตรปิฎกนั้นเป็นภาษาบาลีแต่เดิม เพราะเหตุที่ภาษาบาลีเป็นภาษาของชาวมัชฌิม ประเทศที่พระสงฆ์พุทธสาวกทำสังคายนา ต่อมา เมื่อพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในนานา ประเทศที่ใช้ภาษาอื่นชาวประเทศนั้นๆ ไม่รู้ภาษาบาลีทำให้เรียนพระไตรปิฎกลำบาก”^{๑๒} จึงเกิด ความคิดขึ้นต่างกัน ประเทศทางข้างเหนือมีประเทศทิเบตและจีน แปลพระไตรปิฎกจากภาษาบาลี เป็นภาษาของตนโดยประสงค์ที่จะให้เล่าเรียนรู้ได้ง่าย จะได้มีคนเลื่อมใสศรัทธามาก ครั้นพระไตรปิฎก เดิมไม่มีใครเล่าเรียนก็ค่อยๆ สูญไป จนสิ้นหลักฐานที่จะสอบสวนพระธรรมวินัยให้ถ่องแท้ได้ ลัทธิ ศาสนาในประเทศฝ่ายเหนือเหล่านั้น ก็ผันแปรวิปลาสไป แต่ส่วนประเทศทางข้างใต้ มีลังกาทวิป ดลอคมาจนประเทศพม่า มอญ ไทย ลาว และ เขมรประเทศเหล่านี้คิดเห็นมาแต่เดิมว่า ถ้าแปล พระไตรปิฎกไปเป็นภาษาอื่นและทิ้งของเดิมเสียแล้ว พระธรรมวินัยก็คงคลาดเคลื่อน จึงรักษา พระไตรปิฎกไว้ในภาษาบาลี การเล่าเรียนคัมภีร์ก็ต้องเรียนภาษาบาลีให้เข้าใจเสียขั้นหนึ่งก่อนแล้ว จึงเรียนพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกต่อไป ด้วยเหตุนี้ประเทศทางฝ่ายใต้ จึงสามารถรักษาลัทธิของ พระพุทธสาวกยั่งยืนสืบมาได้ ที่นี้มากล่าวนี้คือมูลเหตุเบื้องต้นว่าเหตุใดพระภิกษุสามเณรเมื่อจะ เริ่มต้นเล่าเรียนพระปริยัติธรรม จึงต้องเรียนภาษาบาลีก่อน

^{๑๑} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การ ศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๑๑.

^{๑๒} กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๖), หน้า ๔๒.

“แต่ที่จริงการเรียนภาษาบาลีเป็นข้อสำคัญสำหรับสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีก็จะมีผู้ใดสามารถล่วงรู้พระวณะในพระไตรปิฎก ถ้าสิ้นความรู้พระไตรปิฎกเสียแล้ว พระพุทธศาสนาก็จะต้องเสื่อมสูญไปด้วย”^{๓๓}

เพราะเหตุนี้ พระราชาธิบดีผู้เป็นศาสนูปถัมภก ตั้งแต่โบราณมา จึงทรงทำนุบำรุงการเล่าเรียนพระปริยัติธรรมและทรงยกย่องพระภิกษุสามเณรที่เรียนรู้ให้มีฐานันดร พระราชทานราชูปการต่าง ๆ มีนิตยภัตเป็นต้น จึงเกิดมีวิธีสอบพระปริยัติธรรม เพื่อจะให้ปรากฏว่าพระภิกษุสามเณรรูปใดมีความรู้เพียงใด เมื่อปรากฏว่ารูปใดรอบรู้ถึงที่กำหนดไว้ สมเด็จพระราชาธิบดี ก็ทรงยกย่องพระภิกษุรูปนั้นให้เป็นมหาบาเรียน ครั้นพรรษาอายุถึงเถรภูมิ ก็ทรงตั้งให้มีสมณศักดิ์ในสังฆมณฑล ตามสมควรแก่คุณธรรมและความรอบรู้เป็นครูบาอาจารย์สั่งสอนพระปริยัติธรรมสืบ ๆ กันมาจนบัดนี้

พระพุทธศาสนามีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการ คือ ปรัชญา ปฏิบัติ และปฏิเวธ การศึกษาหรือปรัชญาเป็นองค์ประกอบสำคัญโดยเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ ความเจริญแห่งการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นสิ่งที่ควบคู่กันมาและเป็นปัจจัยอันเนื่องอาศัยกันกับความเจริญของพระพุทธศาสนา มีข้อเท็จจริงบางอย่างที่ควรทราบเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย โดยสรุปดังต่อไปนี้

การศึกษาพระปริยัติธรรมเริ่มต้นมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว ซึ่งแต่ก่อนนั้นเป็นการศึกษา จากพระพุทธเจ้าโดยตรง หรือจากพระสาวกในรุ่นต่อๆมา “เมื่อเวลาผ่านไปครั้นเวลาที่พระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ประมาณปี พ.ศ.๑๖๐ ซึ่งนำโดยพระโสณะและพระอุตตระ”^{๓๔} และหลังจากนั้นตามประวัติการเผยแผ่พระพุทธศาสนายังไม่ทราบความเคลื่อนไหวใดๆ อีกเลย จนกระทั่งถึงสมัยล้านนาเป็นต้นปรากฏว่า พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในดินแดนล้านนาได้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมได้มีการศึกษากันอย่างจริงจัง

ดังนั้นการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ในประเทศไทยอาจแบ่งได้ตามยุคสมัยหรือตามประวัติศาสตร์ได้ดังนี้

^{๓๓} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม, อ้างแล้ว, หน้า ๑๕.

^{๓๔} พระพุทธโฆษาจารย์, ปฐมสมันตปาสาทิกา, เล่ม ๑, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓), หน้า ๕๑.

๒.๑ สมัยล้านนา

การศึกษาในสมัยล้านนาไทยถือว่าสถานที่ศึกษา คือ “วัด” ผู้บริหารและผู้จัดการศึกษาคือพระ
พระเป็นครูสอน ครูที่สอนในสมัยนี้มี ๓ รูป คือ เจ้าอาวาสทำหน้าที่เป็นครูใหญ่ พระที่มีพรรษาสูง
กว่า ๕ พรรษาขึ้นไปสอนพระภิกษุและพระที่มีพรรษาน้อยสอนเด็กวัด

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในสมัยโบราณเป็นการศึกษาในวัด ซึ่งไม่มีมาตรฐานแน่นอน และ
อยู่ในวงจำกัดเฉพาะชายเท่านั้น ความมุ่งหมายเน้นหลักของพุทธศาสนาเป็นสำคัญ การเรียนการ
สอนจัดขึ้นที่วัด มีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครู

อนึ่งในการเล่าเรียนนั้น ผู้ปกครองจะส่งบุตรหลานมาเริ่มเรียนที่วัดเมื่อเด็กอายุประมาณ
๑๐ ขวบได้ โดยให้ทำหน้าที่เป็นศิษย์วัดมีดีหอนสอนให้อ่านอักษรไทยขวน และคิเลข ตลอดจน
ฝึกเขียนอักษรวิธีเบื้องต้น เมื่ออ่านคล่องและมีอายุมากพอสมควรแล้วก็จะบวชเป็นสามเณรจะเรียน
วิชาชั้นสูงกับดีบาลกำ เช่นการหัดจารพระธรรมลงบนใบลาน หัดท่องคำสวด คำเวณทาน หัดอ่าน
พระธรรมเทศนาพระสูตรต่างๆต่อจากนั้นก็เรียนอักษรวิธีชั้นสูงขึ้นไปในช่วงนี้ถ้าสามเณรรูปใดลา
สิกขาจากความเป็นสามเณรไปเป็นฆราวาสจะได้รับการเรียกขานว่าน้อย หรือใหม่ ซึ่งเป็นที่น่า
สังเกตว่าสามเณรชาวล้านนาจะนิยมสึกออกมามากกว่าจะบวชเป็นพระภิกษุต่อไป เหตุที่เป็นเช่นนี้
เข้าใจว่าคงได้รับอิทธิพลมาจากพม่าและในปัจจุบันนี้ความนิยมเช่นนี้ก็ยังคงมีอยู่ ผลจากความนิยม
เช่นนี้ย่อมมีส่วนทำให้ชาวล้านนาไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาในชั้นที่สูงเท่าที่ควร เพราะในการศึกษา
ขั้นต่อไปเมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุ จะมีดีหลวงซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญสอนเกี่ยวกับพระไตรปิฎกอย่าง
แตกฉานหัดเทศน์พระธรรมและธรรมชั้นสูงๆ เช่นมหาชาติกัณฑ์ต่างๆและในชั้นนี้จะมีการสอน
วิชาชีพเป็นพิเศษด้วยเช่นวิชาชีพที่เกี่ยวกับแพทย์แผนโบราณ การก่อสร้าง โหราศาสตร์และเวท
มนตร์คาถาเป็นต้น เมื่อลาจากเพศภิกษุจะได้รับการเรียกขานว่า หนาน (ทิด) ซึ่งหมายถึงคนที่เป็นผู้
ที่มีความรู้ดีเพราะได้รับการเล่าเรียนมามาก และเป็นที่น่านับหน้าถือตาของคนทั่วไป “โดยผู้ที่
เป็นหนานนั้นจะประกอบอาชีพตามที่ศึกษามาและมีชื่อเรียกต่างกันไป เช่นหนานที่ทำหน้าที่ทำนาย
ดวงชะตาหรือเป็นหมอดูก็จะได้รับการเรียกขานว่า หมอดูลว้า หมอที่รักษาคคนไข้ด้วยสมุนไพรยา
ต่างๆและเวทมนตร์คาถาก็ได้รับการเรียกขานว่า พ่อเลี้ยง ช่างก่อสร้าง เรียกว่าสะหล่า ครูสอน
หนังสือ เรียกว่า แก่ หรือพ่อครูเป็นต้น”^{๑๕}

การจัดการการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมในภาคเหนือ มีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงมา
นานและจากหลักฐานด้านคัมภีร์ในใบลานต่างๆ ซึ่งได้มีการจารึกลงในใบลานมีอายุเก่าแก่จำนวนมาก
มากคัมภีร์เหล่านี้เป็นเรื่องที่วาดด้วยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา

^{๑๕} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม, อ่างแล้ว, หน้า ๑๕.

การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมนั้นเน้นหนักทางพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ได้รวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้ารวมทั้งหมดไว้จำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งเป็น ๓ หมวด คือ หมวดพระสูตร เรียกว่า พระสูตรตันตปิฎก หมวดพระวินัย เรียกว่า พระวินัยปิฎก หมวดพระอภิธรรม เรียกว่า พระอภิธรรมปิฎก

การศึกษาพระปริยัติธรรมในยุคนี้ของล้านนาไทยนับว่าทรงเกียรติคุณยอดเยี่ยม โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกปนัดดาธิราชหรือพระเจ้าเมืองแก้วนั้นเป็นยุคที่พระมหากษัตริย์และทวยราษฎร์ประกอบกิจกรรมอันเป็นการพัฒนาทางจิตใจส่งเสริม และสร้างศิลปวัฒนธรรมอย่างมาก โดยเฉพาะวรรณกรรมทางด้านศาสนา มีการส่งภิกษุไปศึกษา ณ ลังกาทวีปและในชมพูทวีปด้วย มีพระสงฆ์หลายรูปที่เก่งกล้าสามารถเชี่ยวชาญพระไตรปิฎก และสามารถทางภาษาจรรยาจนรจนาคัมภีร์สำคัญ ที่พระสงฆ์ในสมัยต่อมาใช้เป็นเครื่องมือการศึกษา ตัวอย่างพระสงฆ์เหล่านี้ คือ พระสิริมังคลาจารย์เถระ ใต้จรรยาคัมภีร์มังคลัตถปิณี จักวาฬปิณี ฎีกาสังขยาปกาสะ และเวสสันดรปิณี พระรัตนปัญญาแต่งประวัติและตำนานพระพุทธศาสนาที่แผ่ขยายไปในเอเชียอาคเนย์ ซึ่งได้แก่ คัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์นั่นเอง

อย่างไรก็ตามการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยล้านนา ในยุคของพระเจ้าติโลกปนัดดาธิราชได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจัง ทำให้ผู้ศึกษา สามารถอ่านพระไตรปิฎกซึ่งเป็นภาษามคธจนเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง และสามารถนำมาแปลเป็นภาษาไทยด้วย ซึ่งในขณะนั้นนับว่าเป็นยุคทองของการศึกษาแห่งล้านนาอย่างแท้จริง

๒.๒ สมัยสุโขทัย

การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมในสมัยสุโขทัยนั้น พระเจ้าแผ่นดินได้ทรงโปรดให้มีการเรียนการสอนขึ้นในสำนักพระราชวัง ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในศิลาจารึกสมัยพระเจ้าลิไทในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑ ความว่า “ทรงเผด็จ(ขอร้อง)สงฆ์ทั้งหลายให้มาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม”^{๑๖} และทรงส่งเสริมให้มีการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎกแม้พระมหากษัตริย์เองพระองค์ก็ทรงสั่งสอนประชาชนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

การศึกษาปฏิบัติในสมัยนี้ เป็นการศึกษาจากพระไตรปิฎก โดยแยกเป็นตอนๆ ไปด้วยคือเบื้องต้นให้มีการศึกษาพระสูตรก่อน เมื่อเรียนจบพระสูตรแล้วให้มีการศึกษาพระวินัยปิฎกต่อไป เมื่อศึกษาพระวินัยปิฎกจบแล้วให้มีการศึกษาพระอภิธรรมต่อไป

^{๑๖} กรมศิลปากร,ประชุมศิลาจารึก, ภาคที่ ๑, (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๘), หน้า ๓ - ๕.

สถานการศึกษานั้นในสมัยนี้มีวัดและวังเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา กล่าวคือ วัดจัดเป็นสำนักเรียนของบรรดาบุตรหลานขุนนางและราษฎรทั่วไป โดยมีพระภิกษุเป็นครูสอนและจัดการทางการศึกษา และวังเป็นสำนักราชบัณฑิตสอนแต่เฉพาะเจ้านายและบุตรหลานข้าราชการรวมไปจนถึงวังนั้นจัดเป็นที่เรียนสำหรับพระสงฆ์ด้วย

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระเจ้าลิไท พระองค์ทรงเลื่อมใสพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากได้ทรงออกผนวชและทรงอนุญาตให้ใช้สถานที่ในพระราชวังคือพระราชมณเฑียรเป็นที่เล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร นับว่าเป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมในพระราชสำนัก

หลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมในสมัยนี้ไม่มีปรากฏ แต่คงได้แก่ภาษาบาลี พระไตรปิฎกและศิลปศาสตร์ต่างๆ สำหรับครูผู้สอนก็คงเป็นพระมหาเถระพระมหากษัตริย์และราชบัณฑิตผู้คงแก่เรียนนั่นเอง

การวัดผลทางการศึกษายังไม่มีระบบหรือระเบียบวิธีการวัดผลที่แน่นอนมักจะวัดผลจากความทรงจำและสามารถเป็นหลัก

บุคคลผู้ที่ทำการศึกษเล่าเรียน มีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ สมัยนั้นตั้งใจเล่าเรียนกันอย่างจริงจังและมีการแต่งชาดกสอนศีลธรรมแก่ประชาชนเช่นไตรภูมิพระร่วงเป็นต้น สำหรับในทางราชการได้มีการส่งเสริมผู้คงแก่เรียนทางพระพุทธศาสนา “โดยยกย่องให้เป็นบัณฑิตเป็นผู้นำทางวิชาการในหมู่ประชาชน แสดงให้เห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยกรุงสุโขทัยนั้นไม่ได้จำกัดเฉพาะบรรพชิตเท่านั้น คฤหัสถ์ เช่นพระมหากษัตริย์และประชาชนทั่วไปก็สามารถศึกษาเล่าเรียนได้เช่นกัน”^{๓๑}

๒.๓ สมัยอยุธยา

ในสมัยอยุธยาตอนต้น พระพุทธศาสนาถูกละเลยอย่างมาก จะหาพระสงฆ์ที่ศึกษาพระปริยัติธรรมมีน้อย ทำให้สถาบันสงฆ์พลอยเสื่อมลงเป็นอันมาก และการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมยังไม่ถือว่าจัดทำกันอย่างจริงจังเพราะไม่มีการวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนแต่อย่างใดการเรียนการสอนเป็นไปตามอัธยาศัยของผู้สอนและผู้เรียน จนกระทั่งถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงได้ฟื้นฟูพระศาสนาขึ้นอีก พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้คณะสงฆ์เอาธุระในการเรียนการสอนอย่างจริงจัง โดยกำหนดหลักสูตรเวลาเรียน การวัดผลและการประเมินจำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นสุกโบลานเป็นหลักในการกำหนดชั้นเรียน โดยแยกเป็นปีฎก ดังนี้

^{๓๑} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม, อ่างแล้ว, หน้า ๖๔.

พระสูตรตันตปิฎก	จำนวน	๒๑,๐๐๐	พระธรรมชั้น
พระวินัยปิฎก	จำนวน	๒๑,๐๐๐	พระธรรมชั้น
พระอภิธรรมปิฎก	จำนวน	๔๒,๐๐๐	พระธรรมชั้น

และแบ่งชั้นเรียนออกเป็น ๓ ชั้น หรือ ๓ ประโยค ตามปิฎกทั้ง ๓ นั้น คือ

๑. บาเรียนตรี ต้องแปลจบพระสูตร
๒. บาเรียนโท ต้องแปลจบพระวินัย
๓. บาเรียนเอก ต้องแปลจบพระอภิธรรม

ผู้ที่เรียนจบบาเรียนตรี บาเรียนโทและบาเรียนเอก เรียกว่ามหาบาเรียนบาลี โดยใช้อักษรย่อว่า บ.บ.

สถานที่ศึกษา ในสมัยอยุธยา ได้ทรงโปรดให้จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม อยู่ในบริเวณพระบรมมหาราชวังเป็นหลัก ส่วนตามวัดต่าง ๆ ก็มีการเรียนการสอนบ้าง สำหรับครูผู้สอนนั้นได้แก่องค์พระมหากษัตริย์ผู้เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกเองบ้าง ราชบัณฑิตทั้งหลายบ้าง พระเถระผู้ทรงความรู้พระไตรปิฎกบ้างเป็นครูผู้สอน

กระบวนการเรียนการสอนนั้น กำหนดเอาพระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหนังสือแบบเรียน และหนังสือชั้นมูลฐานในการเรียนคือมูลกัจจายน์ เพื่อให้รู้เรื่องอักษรวิธีก่อนเรียนพระไตรปิฎกสำหรับผู้เรียนนั้นเริ่มแรกจะต้องเรียนหนังสือมูลกัจจายน์ เพื่อให้รู้อักษรวิธีเสียก่อนอย่างน้อยเป็นเวลา ๒ ปี แล้วจึงเรียนแปลพระไตรปิฎกได้ โดยปกติแล้ว ผู้เรียนต้องใช้เวลาในการเรียนตั้งแต่มูลกัจจายน์ และพระไตรปิฎกได้ออย่างน้อยต้องใช้เวลา ๓ ปี เมื่อเห็นว่าความรู้ความสามารถในการแปลได้ดีแล้ว ก็จะแจ้งให้ครูบาอาจารย์ทราบและให้เจ้าสำนักเรียน กราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงทราบ เพื่อจะได้โปรดให้ประกาศการสอบไล่วัดความรู้ของพระภิกษุสามเณรขึ้น เป็นการสอบในพระบรมราชูปถัมภ์ ทรงยกย่องผู้สอบได้ให้มีศักดิ์เป็น “มหา” นำหน้าชื่อและทรงยกย่องพระราชทานสมณศักดิ์ให้เป็นพระราชาคณะผู้สอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้เป็นผู้มีเกียรติสืบไป

การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประกาศให้มีการสอบพระปริยัติธรรมขึ้นแล้วพระมหาเถระราชบัณฑิตทั้งหลายก็จะจัดตั้งคณะกรรมการขึ้น โดยมีพระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นประธานในการสอบในการสอบแปลนั้นใช้ในการแปลปากเปล่าต่อหน้าคณะกรรมการอย่างน้อย ๓ ท่าน

การสอบแต่ละครั้งนั้นจะใช้ระยะเวลาเรียน ๓ ปี และมีการวัดผล ๑ ครั้ง และการเรียนการสอนตลอดถึงการวัดผลในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ดำเนินมาด้วยวิธีการดังกล่าวจนสิ้นสมัย

๒.๔ สมัยกรุงธนบุรี

ในสมัยกรุงธนบุรีซึ่งมีระยะเวลาอันสั้น เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชแล้ว ก็ทรงทำนุบำรุงพระศาสนาเพื่อให้เจริญรุ่งเรืองเหมือนสมัยอยุธยา ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระสงฆ์ไปปกครองในอารามต่างๆ สอนพระปริยัติธรรมและเทศนาอบรมประชาชน

“เนื่องจากระยะเวลาของกรุงธนบุรีมีระยะเวลาอันสั้น เราจึงไม่ทราบว่าจะพระสงฆ์ท่านจัดการศึกษากันอย่างไร ท่านคงจะคงไว้ตามแบบฉบับของกรุงศรีอยุธยา เรื่องที่เราทราบในด้านเกี่ยวกับการศึกษาส่วนมากก็จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำนุบำรุงไว้ซึ่งพระไตรปิฎก”^{๓๔} การศึกษาของคณะสงฆ์ในสมัยนี้ จึงไม่ได้ปรากฏมีการสอบไล่พระปริยัติธรรม เพราะบ้านเมืองยังอยู่ระหว่างศึกสงครามตลอดเวลาพระเจ้าแผ่นดิน มหาบาเรียนในสมัยกรุงธนบุรีจึงมิได้มีปรากฏในพงศาวดารหรือทางพระพุทธศาสนาตามหน้าที่จันทนเวลาของแผ่นดิน

๒.๕ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

รัชกาลที่ ๑

พระองค์ทรงสนพระทัยในปัญหาของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรงทำนุบำรุงพระศาสนาและจัดการประชุมสังคายนาต้นฉบับพระไตรปิฎกขึ้นใหม่ มีการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมเป็นระบบขึ้นจนมั่นคงต่อไป

การจัดหลักสูตรพระปริยัติธรรม กล่าวคือการเรียนการสอนและการสอบพระปริยัติธรรมนั้นก็ได้นำมาตามแบบกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย คือผู้เรียนพระไตรปิฎกเฉพาะพระสูตรต้นตปิฎกครบ ๓ ปีแล้วจึงมีการสอบ เรียกว่า ๓ ปี ต่อการสอบครั้งหนึ่ง และแบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ชั้น คือ

๑. บาเรียนตรี ใช้พระสูตรเป็นหลักสูตรตามแต่คณะกรรมการจะกำหนดให้ผู้สอบแปลเมื่อแปลได้ก็เป็นบาเรียนตรี

๒. บาเรียนโท ใช้พระสูตรกับพระวินัยเป็นหลักสูตร เมื่อแปลได้แล้วก็ให้เป็นบาเรียนโท

๓. บาเรียนเอก ใช้พระสูตร พระวินัยและปรมัตถ์เป็นหลักสูตรตามแต่คณะกรรมการจะเลือกให้แปล เมื่อได้หมดก็เป็นบาเรียนเอก

การจัดการเรียนการสอน มีการเรียนการสอนเพื่ออบรมประชาชน ให้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ก็มีการเรียนการสอนกัน เพื่อนำไปปฏิบัติและจรรโลงพระพุทธศาสนา สถานที่สอน ในรัชกาลที่ ๑ ยังใช้พระราชวังและวัดวาอารามเป็นสถานศึกษาครูผู้สอนจะเป็นพระเถระผู้ใหญ่ และราชบัณฑิตและพระมหากษัตริย์ทรงสอนด้วย วิธี

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

สอนก็สอนคล้ายกับสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ เริ่มแรกจะต้องสอนหนังสือมูลกัจจายน์เพื่อให้รู้จักวิธีก่อนแล้วจึงให้เรียนแปลพระไตรปิฎกด้วยการคัดลอกไปเป็นตอน ๆ

“การวัดผลประเมินผล เหมือนสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ พระมหากษัตริย์จะประกาศให้มีการสอบพระปริยัติธรรม พระมหาเถระและราชบัณฑิตทั้งหลายก็จะจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นสอบกัน”^{๓๕}

รัชกาลที่ ๒

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงโปรดให้สมเด็จพระสังฆราช (มี) เป็นประธานจัดการปฏิรูปการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมขึ้นใหม่ เพื่อให้ภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนมากขึ้น การศึกษาของพระสงฆ์ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยกำหนดวิธีการสอบให้เป็นประโยค ตั้งแต่ประโยค ๑ ถึงประโยค ๕ คือจัดแบ่งหลักสูตรให้กว้างออกไปเป็น ๕ ชั้น โดยอาศัยหลัก ๒ ประการ คือ

๑. พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นประกอบด้วยองค์ ๕ ประการ คือ สุตตะ เถยยะ เวชยาภรณ์ะ คาถา อุทาน อิติ วุตตะกะ ชาดก อัมภุตธรรม เวทิตละ

๒. พระธรรมคำสั่งสอนนั้น มีผลที่จะพึงได้รับ ๕ ประการ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ หนังสือที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนแผนกบาลี

๑. ประโยค ๑-๒-๓ ใช้คัมภีร์อรรถกถาธรรมบทเป็นแบบเรียน และการสอนนั้นต้องแปลคราวเดียวให้ผ่านทั้ง ๓ ประโยค จึงจะได้เป็นบาเรียน

๒. ประโยค ๔ ใช้คัมภีร์มังคลัตถทีปนีบันตัน ต่อมาเลยใช้ทั้งบันตันและบันปลาย

๓. ประโยค ๕ เดิมใช้บาลีมุตตะกะแล้วเปลี่ยนเป็นคัมภีร์สารัตถสังคหะเป็นปกรณ์วิเสส ภายหลังเปลี่ยนมาใช้คัมภีร์บาลีมุตตะกะอีก

๔. ประโยค ๖ ใช้มังคลัตถทีปนีบันปลาย

๕. ประโยค ๗ ใช้คัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถกถาวินัย

๖. ประโยค ๘ ใช้คัมภีร์วิสุทธิมรรค ปกรณ์วิเสส

๗. ประโยค ๙ ใช้คัมภีร์สารัตถทีปนี ต่อมาเปลี่ยนเป็นฎีกาอภิธรรมมัตถวิภาวินี

ข้อสังเกตเกี่ยวกับคำว่าประโยค คำว่าประโยคนี้น่าจะมาจากการแปลบาลีนั่นเอง คือ ผู้แปลต้องรู้จักประโยคกัตตุวาจก กัมมวาจก ประโยคนาม ประโยคอาชยาดเป็นต้น การแปลครั้งหนึ่ง ๆ จะใช้กี่ประโยคแล้วแต่กรรมการจะกำหนด “แต่เดิมนั้นประโยค ๑ ต้องแปล ๓๐ บรรทัด คือ ๓ ไบลาน (ไบละ๑๐ บรรทัด) ต่อมาก็ลดลงเหลือ ๒ ไบบ้าง เป็นต้น ดังนั้นผู้แปลได้ผ่าน ๓ ไบ

^{๓๕} สวัสดิ์ เขมกปสิทธิ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (เชียงใหม่:

จึงกำหนดให้เป็นบาเรียน ๓ ประโยค แต่ผู้ที่สอบได้ ๘ ประโยค ก็ไม่ได้หมายความว่าต้องแปล ๘
ไบเสมอไปบางครั้งก็แปลไบเดียวเมื่อผ่านได้ก็ถือว่าเป็นบาเรียน ๘ ประโยค”^{๔๐}

อนึ่ง มีเรื่องน่าสนใจอยู่อย่าง คือในครั้งพระมอญที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทยก็อนุญาตให้สอบ
บาเรียนด้วย แต่หลักสูตรใช้พระวินัยปิฎกอย่างเดียว กำหนดไว้ ๓ ประโยค ผู้ที่ผ่านประโยค ๒ แล้ว
จึงจะได้เป็นบาเรียน ภายหลังเพิ่มเป็น ๔ ประโยค ที่ผ่านประโยค ๒ เรียกว่าบาเรียนจัตวา ผู้ที่ผ่าน
ประโยค ๓ เรียกว่าบาเรียนตรี ผู้ที่ผ่านประโยค ๔ เรียกว่าบาเรียนโท ต่อมาเมื่อมีการสอบปากเปล่า
สิ้นสุดลงหันมาใช้การสอบข้อเขียนแทนหลักสูตรของมอญก็ยกเลิก ให้มาสอบหลักสูตรเดียวกันกับ
พระไทย คือ ๓ - ๘ ประโยค ดังเช่นทุกวันนี้

ในด้านการเรียนการสอนเหมือนกับสมัยรัชกาลที่ ๑ ตลอดจนด้านการวัดผลประเมินผลก็
เช่นเดียวกัน คือแปลปากเปล่าตามที่พระเถระผู้เป็นกรรมการจะกำหนดให้แปล

รัชกาลที่ ๓

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้มี
การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงขึ้นกว่าเดิม เช่นกำหนดการสอนเป็นระยะเวลาที่ชัดเจนแน่นอนขึ้นแต่ใน
ด้านอื่นๆส่วนใหญ่ก็เหมือนในราชการก่อนๆ

รัชกาลที่ ๓ พระองค์ทรงเอาพระทัยใส่ในด้านศาสนา มาก ตลอดจนกระทั่งการบริจาคทาน
ในด้านการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมนั้น ได้มีการจ้างอาจารย์ไปสอนหนังสือพระตามอาราม
ต่างๆ ส่วนในพระบรมมหาราชวังนั้นก็ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเก๋งที่ริมหอปริตในบริเวณพระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัย โปรดถวายภัตตาหารเพลและให้รางวัลด้วย ครั้นถึง พ.ศ.๒๓๘๓ เก๋งมีไม้พ้อ
จำนวนพระ จึงทรง โปรดเกล้าฯ ให้บอกหนังสือในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

การศึกษาของสงฆ์ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอีก ครั้งแรกจะมีการเล่าเรียนไวยากรณ์โดย
เรียนจากคัมภีร์มูลกัจจายน์ต่อไปก็จะแปลเหมือนพระธรรมบท การเรียนการสอนก็แบ่งออกเป็น ๓
หลักสูตร คือ

- ๑.ธรรมบท
- ๒.มงคลัตถทีปนี
- ๓.สารัตถสังคหะ

วิธีสอบพระปริยัติธรรม แต่เดิมมาเป็นการสอบแปลแบบปากเปล่า ในรัชกาลที่ ๓ ได้โปรด
ให้พระภิกษุสามเณรผู้จะเข้าแปลพระปริยัติธรรมมาจับประโยคการแปล ส่วนข้อสอบนั้นสมเด็จพระ
พระสังฆราชจะกำหนดประโยคเองหรือให้พระราชาคณะช่วยออกข้อสอบแล้วใส่ไว้ในซอง เมื่อ

^{๔๐} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม, อ่างแล้ว, หน้า ๖๘.

นักเรียนท่านใดจะสอบก็ไปจับสลากเอาเอง จับสลากได้ของไหนก็สอบข้อสอบตามที่มีอยู่ในซองนั้น แต่ก่อนจะแปลสอบกรรมการจะให้เวลาเล็กน้อยตรวจดูข้อสอบก่อน เมื่อหายตื่นตื่นแล้วจึงจะเรียกเข้าไปแปลค่อหน้ากรรมการ การแปลนั้นต้องแปลครั้งเดียวให้ผ่านถึง ๓ ประโยค จึงจะเป็นบาเรียนถ้าผ่านแค่ ๒ ประโยค ก็ยังไม่ได้เป็นบาเรียนถือว่าตกหมด แต่ต่อมาถ้าสอบได้ ๒ ประโยค ก็ได้เป็นบาเรียนวังหน้า

สรุปว่าผู้สอบแต่ละคนจะไม่ได้สอบข้อสอบเดียวกันเลย การสอบแต่ละคราว สมเด็จพระสังฆราชจะทรงเป็นประธานเอง เว้นแต่มีเหตุสุดวิสัยจึงทรงมอบให้พระเถระผู้อาวุโสแทน กรรมการจะมีประมาณ ๒๕-๓๐ รูป ถ้านักเรียนคนใดเก่ง ก็จะสอบถึงประโยค ๕ ในวันเดียวกันก็ได้ การดำเนินการสอบนั้นจะจัดขึ้นโดยพระราชกฤษฎีกาของผู้อำนวยการรูปหนึ่งซึ่งทำหน้าที่ดำเนินการสอบก็ได้ แต่ยังไม่ปรากฏว่าเป็นพระราชกฤษฎีกาในตำแหน่งใดในทางคณะสงฆ์

การวัดผลประเมินผล เดิมทีการเรียนการสอนจะมีการสอนไปเรื่อยๆนานๆก็จะมีการประกาศสอบสักครั้งหนึ่ง ต่อมาเมื่อถึงรัชกาลที่ ๓ พระองค์ทรงเห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมมีความเจริญเป็นปึกแผ่นดีแล้วจึงมีการกำหนดวันสอบไว้แน่นอน คือทุก ๓ ปี จึงให้มีการสอบ ๑ ครั้ง

รัชกาลที่ ๔

ในรัชกาลที่ ๔ นี้ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่ได้มีการกำหนดพิธีกรรมต่างๆขึ้นอย่างเป็นทางการ เพื่อให้เกิดการนำเอาพระธรรมคำสั่งสอนมาปฏิบัติ เช่นการกำหนดวัน “มาฆบูชา” การทำวัตร วันธรรมสวนะ และการบรรพชา การอุปสมบท เป็นต้น

การศึกษาพระปริยัติธรรมก็เหมือนในรัชกาลที่ ๓ พระภิกษุสามเณรบางรูปที่มีความเชี่ยวชาญในการแปล ในปีเดียวอาจจะแปลได้ตั้งแต่ประโยค ๑-๖ หรืออาจถึง ๕ ก็ได้

รัชกาลที่ ๕

ในรัชกาลที่ ๕ นี้ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังคงใช้หลักสูตรเหมือนกันกับรัชกาลที่ ๒ แต่ได้ปรับปรุงบ้าง เช่น หลักสูตรมูลกัจจายน์ปรับมาเป็นบาลีไวยากรณ์ โดยแต่งขึ้นใหม่ เพื่อให้เรียนง่ายขึ้นกว่าเดิม นอกจากนั้นจะเหมือนกับหลักสูตรเดิมและมีการจัดชั้นเรียนเป็นประโยค ๑-๒-๓-และ ๔ ถึง ๕ เช่นเดียวกัน

การวัดผลและประเมินผล ใช้วิธีการตามแบบเก่าโดยใช้วิธีแปลด้วยปากเปล่าเรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงมีการเปลี่ยนแปลงสอบด้วยวิธีการเขียนในบางประโยค กล่าวคือกำหนดให้สอบความรู้บาลีประโยค ๑ และ ประโยค ๒ ด้วยวิธีเขียน ส่วนการสอบความรู้บาลีตั้งแต่ประโยค ๓ ขึ้นไปคงสอบด้วยปากเปล่าตามเดิม จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงให้ยกเลิกการสอบความรู้บาลีด้วยวิธีแปลด้วยปากมาใช้สอบด้วยวิธีเขียนแทนทุกประโยค

เนื่องจากนักเรียนที่เข้าทำการสอบมีมากขึ้นภายหลังจึงมีการปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ คือแต่เดิมการดำเนินการสอบจะมีกองดำเนินการสอบอยู่กองเดียวซึ่งเป็นสาเหตุให้การสอบไล่ล่าซ้ำจึงได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใหม่ดังนี้ คือ

ชั้นประโยค ๑-๒ เดิมมีกองดำเนินการสอบอยู่กองเดียว เพิ่มเป็น ๒ กอง คือกองซ้ายและกองขวา จำนวนนักเรียนที่เคยเข้าทำการสอบวันละ ๓ รูป ก็เปลี่ยนไปเป็น กองซ้าย ๔ รูป และกองขวา ๔ รูป เป็นการเพิ่มวันละ ๔ รูป

ชั้นประโยค ป.ธ. ๔ ขึ้นไป ยังรวมเป็นกองเดียวกันเหมือนเดิม แต่จำนวนผู้เข้าทำการสอบเพิ่มเป็น ๕ รูป การเข้าสอบก็มีการจับสลากเหมือนแต่ก่อนไม่เปลี่ยนแปลง

เนื้อหาของข้อสอบจะลอกตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ในแต่ละประโยค จะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างก็เล็กน้อย แต่เดิมนั้นกำหนดเนื้อหาวิชาชั้นประโยค ๑-๒-๓ จะให้แปลธรรมบทของหลักสูตรที่กำหนดให้แปล ๓ ไบลาน คือ ๓๐ บรรทัด (ลานหนึ่งจะมีประมาณ ๑๐ บรรทัด) ชั้นประโยค ๔ ขึ้นไป แปล ๒ ไบลาน คือ ๒๐ เว้นประโยค ๕ ให้แปล ๑ ไบลาน คือ ๑๐ บรรทัด ส่วนประโยค ๕-๘ ยังคงไว้เหมือนเดิม

การกำหนดเวลาสอบไล่ นั้นแต่เดิมกำหนดไว้โดยใช้เวลาอย่างน้อย ๓ ปี “ต่อมาสมัยของรัชกาลที่ ๓ ได้กำหนดเป็นเวลาแน่นอนว่า ๓ ปีต้องมีการสอบ ๑ ครั้ง พอถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้เปลี่ยนแปลงจากกำหนดเดิมมาเป็น ๑ ปี”^{๔๐} โดยภายในระยะเวลา ๑ ปีให้มีการสอบพระปริยัติธรรม ๑ ครั้ง โดยให้เริ่มกำหนดการสอบไล่นี้มีมาตั้งแต่ปี ๒๔๓๖ เป็นต้นมาและกำหนดการสอบไล่ ๑ ปี ๑ ครั้งนี้ได้ยึดถือเป็นประเพณีมาจนถึงทุกวันนี้

เกณฑ์การวัดผลประเมินผล มีการใช้แบบเดิมทุกอย่าง คือนักเรียนจะต้องเข้าไปแปลต่อหน้าคณะกรรมการจำนวน ๓ ท่าน การแปลจะถือว่าได้หรือผ่านนั้น กรรมการจะดูว่าแปลผิดหรือไม่ ถ้ามีการแปลผิดกรรมการจะทักท้วงและจะทศเวลาให้ผู้เข้าสอบแก้ไขจำนวน ๓ ครั้ง ถ้าผู้เข้าสอบหรือนักเรียนเข้าแปลไม่สามารถยกย้ายแก้ไขการแปลให้ถูกต้องถึง ๓ ครั้งแล้ว จึงจะถือว่าสอบตก หรือสอบไม่ผ่าน และการแปลก็จะแปลด้วยปากเปล่าทุกชั้นประโยค

รัชกาลที่ ๖

รัชกาลที่ ๖ ได้มีการปรับปรุงการศึกษาของพระสงฆ์ให้เจริญขึ้น โดยการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมออกเป็น ๒ แผนก คือ

๑. พระปริยัติธรรมแผนกบาลี
๒. พระปริยัติธรรมแผนกธรรม

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเท่านั้น พระปริยัติธรรมแผนกบาลี คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแบบเดิม ในรูปแบบเดิมนั้นการศึกษาพระปริยัติธรรมจะต้องเรียนรู้พระปริยัติธรรมจากการแปล ซึ่งมีหลักสูตรแบบเรียนเป็นภาษาบาลีล้วน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นการศึกษาชั้นสูงและศึกษาได้ยากมาก ผู้ศึกษาต้องมีนิสัยรักการศึกษาริถีจึงจะศึกษาได้และกว่าจะศึกษาได้สำเร็จต้องใช้เวลาหลายปีเพราะเหตุนี้จึงทำให้ผู้ที่ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีจำนวนผู้เรียนที่ค่อนข้างจำกัด

การปรับปรุงการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมแผนกบาลี หรือการศึกษาพระปริยัติธรรมแบบเดิมนั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเช่น การสอบเป็นต้น

ระยะแรกการสอบบาลีชั้นประโยค ๑-๒ ให้เปลี่ยนจากการสอบปากเปล่ามาเป็นการเขียน ส่วนประโยค ๓-๕ ยังต้องแปลด้วยปากเปล่าเหมือนเดิมและถ้าสอบไม่ผ่านแต่ละประโยคจะไม่มีสิทธิ์เข้าสอบชั้นต่อไป

ระยะที่ ๒ ได้ยกเลิกการสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ทุกชั้นประโยคจากการสอบปากเปล่ามาเป็นการสอบแบบวิธีเขียนแทน และมีการสอบด้วยข้อเขียนทุกชั้นประโยค มาจนถึงทุกวันนี้ รัชกาลที่ ๗

ในปี พ.ศ.๒๔๙๒ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีหรือเปรียญนั้น นอกจากหลักสูตรการเรียนการสอนเดิมแล้ว ยังได้มีการเรียนการสอนตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัย ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่ายคือ

๑.ฝ่ายไทย แบ่งประโยคออกเป็น ๕ ชั้นคือ

- ชั้น ๑-๒-๓ เรียน ธรรมปัทมฎกถา
- ชั้น ๔ เรียน มงคลัตถทีปนีบันด้น
- ชั้น ๕ เรียน สารัตถสังคหะ
- ชั้น ๖ เรียน มงคลัตถทีปนีบันปลาย
- ชั้น ๗ เรียน ปฐมสมันตปาสาทิกา
- ชั้น ๘ เรียน วิสุทฺธิมรรค
- ชั้น ๙ เรียน สารัตถทีปนี (ฎีกาพระวินัย)

๒.ฝ่ายรามัญ แบ่งเป็น ๔ ชั้น คือ

- ชั้น ๑ เรียน อาทิกัมม หรือปาจิตติย้อย่างใดอย่างหนึ่ง
- ชั้น ๒ เรียน มหาวรรค หรือ จุลวรรค
- ชั้น ๓ เรียน บาลีมุตตกวินัยวินิจจัย
- ชั้น ๔ เรียน ปฐมสมันตปาสาทิกา

การศึกษาในระยะแรกเหมือนในรัชกาลที่ ๔ ต่อมามหาธาตุวิทยาลัยไปตั้งที่วัดสุทัศน์ และทางวัดมหาธาตุฯ ได้ตั้งบาลีวิทยาลัยของตนเองขึ้นตลอดจนจัดให้มีการศึกษาขยายออกไปตามวัดต่างๆมากขึ้น

รัชกาลที่ ๘

รัชกาลนี้มีเวลาสั้นมาก เรื่องราวต่างๆด้านการศึกษาจึงมีน้อยแต่ก็เป็นเรื่องสำคัญไม่แพ้รัชกาลอื่นๆ เรื่องแรกๆก็คือได้อนุญาตให้คฤหบดีสอบธรรมศึกษาเอกในปี พ.ศ.๒๔๗๘ สืบต่อจากธรรมศึกษาโทได้ ซึ่งเปิดให้มีการสอบมาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๗๓ แต่จะสอบอย่างไรมีหลักสูตรอะไรบ้างนั้นยังหาหลักฐานไม่พบ เพราะแถลงการณ์คณะสงฆ์ในปีดังกล่าวได้หายไป นอกจากนี้ในปี พ.ศ.๒๔๘๔ เมื่อประกาศใช้ พ.ร.บ.๒๔๘๔ แล้ว ทางคณะสงฆ์ก็ได้ออกระเบียบของคํ่าการศึกษาว่าด้วยการจัดการศึกษาขึ้น เมื่อก่อนนั้นการศึกษาทางด้านบาลี และนักธรรมยังไม่ได้รับการจัดตั้งให้เป็นโรงเรียนมีเรียนกันแต่เพียงตามวัด หรือในพระบรมมหาราชวังเท่านั้น ทั้งนี้เพราะถือว่าพระภิกษุสามเณรเมื่อบวชเข้ามาแล้วก็ต้องเล่าเรียนพระธรรมวินัยเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ และสั่งสอน อุบาสกอุบาสิกาสืบไป ดังนั้น ทุกวัดจึงเป็นโรงเรียนไปด้วย และมีประกาศจัดตั้งสำนักเรียนเมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๔

“การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในรัชสมัยนี้ไม่ปรากฏเด่นชัดนัก เพราะระยะเวลาในการครองราชย์สั้นมาก แต่เข้าใจว่าคงจะจัดการเรียนการสอนเหมือนกับสมัยรัชกาลที่ ๗ นั้นเอง”^๒

๓. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสสมัยปัจจุบัน

ปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีแม่กองบาลีสนามหลวง เป็นผู้ดำเนินการเกี่ยวกับการสอบและระบบการศึกษานี้และอยู่ภายใต้การดูแลของ “คณะกรรมการศึกษาของพระสงฆ์” ก็ตาม แต่เนื่องจากการดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาในระดับต่างๆ ยังไม่มีผู้เข้ารับผิดชอบอย่างชัดเจน การดำเนินการและประสานงานต่างๆ เกี่ยวกับการศึกษา จึงอาศัยอยู่กับระบบการปกครองสงฆ์ ซึ่งมีการปกครองตามลำดับ คือ สมเด็จพระสังฆราช กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาส พระเถระที่มีตำแหน่งทางการปกครองเหล่านั้น จึงทำหน้าที่ดูแลทั้งการปกครอง การเผยแผร์ และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

สำหรับการดำเนินการของกองบาลีสนามหลวงเกี่ยวกับการสอบนั้น จะเป็นไปในรูปของคณะกรรมการ ซึ่งมีอยู่ ๒ ชุดใหญ่ คือ

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕.

๑. กรรมการร่าง - ตรวจร่าง เฉลยข้อสอบบาลีสนามหลวง ทำหน้าที่ยกร่างข้อสอบ พร้อมทั้งเฉลย เพื่อเป็นแนวทางในการตรวจข้อสอบของกรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง มีแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นประธานกรรมการ และพระราชกฤษฎีกาที่มีความรู้ความสามารถในภาษาบาลี เป็นที่ยอมรับในวงการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเป็นกรรมการ^{๓๓}

๒. กรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวง ทำหน้าที่ตรวจข้อสอบประโยคบาลีสนามหลวง ซึ่งผู้ที่จะมาทำหน้าที่ตรวจข้อสอบบาลีสนามหลวงนั้น จะต้องมีความรู้ตั้งแต่ ประโยค ป.๓.๕ ขึ้นไป ถ้ามีความรู้เป็นเปรียญธรรม ๕ ประโยค ต้องเป็นพระราชกฤษฎีกาหรือมีตำแหน่งเป็นครูสอน และการเข้ามาเป็นกรรมการตรวจประโยคบาลีสนามหลวงนั้น จะต้องได้รับการเสนอชื่อจากสำนักเรียนและได้รับปฏิญานิมิต์จากกรรมการศาสนาอีกครั้งหนึ่ง^{๓๔}

นอกจากนั้น ยังมีกรรมการที่ทำหน้าที่ในการสอบอีก เช่น กรรมการคุมห้องสอบ ณ สนามสอบต่างๆ เป็นต้น ส่วนการดำเนินการในการสอบของกองบาลีสนามหลวงในขั้นตอนต่างๆ นั้นจะได้รับความร่วมมือจาก เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าสำนักเรียน และกรรมการศาสนา

๔. หลักสูตรการเรียนการสอน และการวัดผล

การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในปัจจุบัน ส่วนมากจะแบ่งเป็น ๕ ชั้น เหมือนสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาล ที่ ๒ ต่างกันเฉพาะหนังสือประเภทการเรียนการสอนเท่านั้น กล่าวคือ เมื่อจัดแบ่งประโยคออกเป็น ๕ ชั้นโดยเพิ่มชั้นบาลีไวยากรณ์เข้ามาอีก ๑ ชั้น ซึ่งเป็นชั้นที่เตรียมความพร้อมก่อนขึ้นแปลหรือเรียนในระดับประโยค ๑-๒ คือ

๑. บาลีไวยากรณ์
๒. ประโยค ๑-๒
๓. ประโยค ป.๓.๓
๔. ประโยค ป.๓.๔
๕. ประโยค ป.๓.๕
๖. ประโยค ป.๓.๖

^{๓๓} กองบาลีสนามหลวง, เรื่องสอบบาลีของสนามหลวงแผนกบาลี, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๓๕), หน้า ๒๒๗ - ๒๒๘.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖ - ๕๗.

๘. ประโยค ป.ร.๘

๙. ประโยค ป.ร.๙

ชั้นไวยากรณ์ ที่สำนักเรียนเปิดสอนเพิ่มเข้ามานั้น ไม่มีกำหนดในการสอบบาลีสนามหลวง แต่สำนักเรียนต่างๆ จัดสอนเพิ่มเข้ามาก็เพื่อเป็นการปูพื้นฐานทางด้านไวยากรณ์ภาษาบาลี และเตรียมความพร้อมแก่นักเรียนก่อนขึ้นแปล หรือเรียนในระดับประโยค ๑-๒ ชั้นไวยากรณ์ จะใช้เวลาเรียนประมาณ ๑ ปี แต่ก็มีบางสำนักเรียนไม่ได้จัดสอนในชั้นไวยากรณ์แยกต่างหาก แต่จะสอบควบคู่กับชั้นประโยค ๑-๒

โดยส่วนมากแล้ว สำนักเรียนต่างๆ จะเปิดการสอนถึงประโยค ป.ร.๔-๕ เท่านั้น ส่วนประโยคสูง เช่น ป.ร.๖ ขึ้นไปส่วนใหญ่ นักเรียนจะดูหนังสือเอง ยกเว้นสำนักเรียนใหญ่ๆ อาจเปิดสอนจนถึงประโยค ป.ร.๙ ซึ่งมีไม่กี่แห่งในประเทศ เช่น สำนักเรียนวัดสามพระยา สำนักเรียนวัดชนะสงคราม สำนักเรียนวัดสร้อยทอง สำนักเรียนวัดบพิตรพิมุข การที่ไม่เปิดสอนในประโยคสูงๆ นั้นอาจเป็นเพราะว่าขาดแคลนอาจารย์สอน ประกอบกับนักเรียนมีความพอใจที่จะดูหนังสือเองมากกว่า เพราะวิธีการเรียนการสอนในทุกประโยค จะคล้ายๆ กัน นักเรียนสามารถที่จะดูหนังสือเตรียมสอบด้วยตัวเอง โดยอาศัยหนังสือฉบับแปลเป็นคู่มือได้ จะมีเพียงวิชาแต่งไทยภาษามคธ ประโยค ป.ร.๙ และวิชาแต่งฉันทภาษามคธ ประโยค ป.ร.๘ ที่ต้องมีอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญแนะแนว จึงนักเรียนสนใจไปเรียนมาก

สำหรับระยะเวลาในการเรียน ตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ป.ร.๙ ซึ่งถือว่าเป็นชั้นสูงสุดนั้น ไม่สามารถจะกำหนดได้ว่าต้องใช้เวลาเท่าไร ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความสามารถของนักเรียน บางรูปอาจใช้เวลาสอบเพียง ๘-๙ ครั้ง ก็สามารถจบชั้นประโยค ป.ร.๙ ได้ แต่บางรูปอาจจะใช้เวลาานกว่าจะสอบผ่านแต่ละชั้น หรือไม่ก็เมื่อสอบได้ประโยคใดประโยคหนึ่งก็เลิกสอบไปเลย

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี แม้ว่าจะมีเป้าหมายที่การสอบประโยคบาลีสนามหลวงเป็นหลัก แต่คณะสงฆ์ก็ได้วางแนวทางเกี่ยวกับภาค และเวลาเรียนไว้ โดยแบ่งภาคเรียนออกเป็น ๓ ภาค คือ

๑. ภาควิสาขะ เริ่มแต่ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ - ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๘
๒. ภาคพรรษา เริ่มแต่แรม ๙ ค่ำ เดือน ๘ - ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๑
๓. ภาคปวารณา เริ่มแต่ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ - แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๒

ภาคเรียนและเวลาเรียนนี้ ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว เพราะแต่ละสำนักเรียนจะดำเนินการเอง สำนักเรียนส่วนมากมักจะเปิดเรียนหลังวันวิสาขบูชา

เนื่องจากบาลี นอกจากเป็นภาษาโบราณแล้ว ยังเป็นภาษาที่เกี่ยวข้องพันกับคำสอนของพุทธศาสนา จนมีคตินิยมเชื่อสืบต่อกันมาว่า การเรียนบาลี เป็นการรักษาพระพุทธพจน์อย่างหนึ่งประกอบกับ

ภาษาบาลีเป็นภาษาที่มีระเบียบแบบแผน มีกฎเกณฑ์ที่ค่อนข้างเคร่งครัดตายตัว (ตฤติกาสา)^{๔๕} ดังนั้นลักษณะของการเรียนส่วนมากจึงเป็นลักษณะแบบ “ประเพณี” คือ ใช้วิธีการท่องจำเป็นหลัก และพยายามแปลคัมภีร์ให้ถูกต้องตามต้นฉบับเท่านั้นซึ่งวิธีการเรียนแบบนี้ ยังใช้สืบต่อกันมาแม้กระทั่งปัจจุบัน

การเรียนบาลีในปัจจุบัน วิชาที่ถือว่าเป็นหลักในการเรียนทุกระดับชั้น คือ วิชาแปล ส่วนวิชาอื่นๆ นั้นแล้วแต่อาจารย์จะกำหนดว่าจะให้เรียนในวันใด ก่อนการเรียน นักเรียนต้องไปดูหนังสือมาก่อน โดยมีหนังสือแปลเป็นคู่มือวางหนังสือบาลี คู่กับหนังสือแปล แล้วดูเทียบกันไปมาเมื่อเข้าเรียน อาจารย์จะให้ให้นักเรียนผลัดกันแปล แล้วคอยตรวจสอบว่า นักเรียนรูปนั้นแปลผิดหรือไม่ หากแปลผิดก็จะทักท้วงแล้วให้แปลใหม่ และหากมีประโยคใดที่แปลยากๆ ก็จะอธิบายเพิ่มเติมให้นักเรียนเข้าใจว่าควรจะแปลอย่างไร ซึ่งปกติแล้ววันหนึ่งๆ จะแปลได้ประมาณ ๒-๑๐ หน้า ส่วนวิชาอื่นๆ เช่น สัมพันธ์ ไวยากรณ์ แปลไทยเป็นมคธ แต่งฉันท การเรียนมักจะเป็นไปในรูปแบบการฝึกหัดในการทำข้อสอบมากกว่า

การแปลหรือแตงั้น บางประโยค นักเรียนต้องท่องจำให้ขึ้นใจ และแปลให้ถูกต้อง จะผิดเพี้ยนไม่ได้ ประโยคเช่นนี้ เรียกว่า “ประโยคแบบ” เช่น ประโยคพระพุทธเจ้าตรัสถามพระภิกษุว่า “กาย นุตถ ภิกขเว กถาย สุนฺนิสิณฺหา” (ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย เป็นผู้นั่งประชุมกันด้วยเรื่องอะไร)^{๔๖} เป็นต้น

อุปกรณ์การเรียนการสอน ว่าเป็นสิ่งจำเป็น ที่จะช่วยสร้างความสนใจในการเรียน และช่วยให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น แต่การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จะมีอุปกรณ์การเรียนการสอนหลักที่ใช้ก็คือ “ตำราเรียน” ส่วนอุปกรณ์อื่นๆ แทบไม่มีการใช้ ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะวิธีการเรียนการสอนที่ใช้การท่องจำเป็นหลัก หากจะมีก็เพียงเทปบันทึกการแปล (มีการอ่านคำแปลบันทึกเทปวางจำหน่าย) ที่นักเรียนอาจนำมาเปิดฟัง แทนการดูหนังสือแปลเทียบกับหนังสือภาษาบาลี เพื่อให้การแปลเป็นไปด้วยความรวดเร็วขึ้น ซึ่งวิธีการเรียนที่ใช้ความจำเป็นหลัก ประกอบกับการเรียนที่ไม่มีอุปกรณ์การเรียนการสอน ทำให้การเรียนเกิดความน่าเบื่อ หากไม่ใช้ความวิริยะอุตสาหะแล้ว ย่อมไม่สามารถเรียนบาลีให้สำเร็จได้

^{๔๕} พระราชวิสุทธิโมลี (ทองดี สุรต โข), คู่มือการศึกษาบาลี, เล่ม ๔, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๑.

^{๔๖} กรมการศาสนา, คู่มือการศึกษาบาลี, เล่ม ๓, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๘๗ - ๘๘.

สำหรับครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น มีการกำหนดเพียงว่าต้องมีวุฒิประโยค ป.ธ.๓ ขึ้นไป ส่วนการเข้ามาเป็นครูนั้น ก่อนข้างจะไม่สลับซับซ้อน เพียงแต่สำนักเรียนทำเรื่องถึง เจ้าคณะจังหวัด เพื่อเสนอแต่งตั้งเท่านั้น ในสำนักเรียนใหญ่ๆ เช่นสำนักเรียนในกรุงเทพฯ ครูส่วนมากจะมีวุฒิปรียสูง เนื่องจากมีพระภิกษุสามเณรที่เป็นเปรียญจำนวนมาก สามารถเลือกได้ แต่ในต่างจังหวัดสำนักเรียนหลายแห่งจะขาดแคลนครู บางสำนักต้องใช้ระบบแบบ “พี่สอนน้อง” เช่น ผู้ที่กำลังเรียนประโยค ป.ธ.๓ ก็เป็นครูสอนประโยค ๑-๒ เป็นต้น หากพิจารณาจากลักษณะ การเรียนการสอน ที่ครูทำหน้าที่ควบคุมการแปลเพียงอย่างเดียวแล้ว ครูอาจไม่จำเป็นต้องอาศัย ทักษะในการสอนมากนัก แต่ความเป็นจริงแล้ว ความรู้ และทักษะในการสอบของครู นับว่าเป็นสิ่ง สำคัญที่จะทำให้การเรียนการสอนมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

๔.๑ หลักสูตรการศึกษา

หลักสูตรศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบัน เรียกว่า “หลักสูตรประโยคบาลี สนามหลวง” เนื่องจากระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จะถือเอาการสอบบาลี สนามหลวงเป็นหลัก

หลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวง ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ นับว่าเป็นหลักสูตรมีพื้นฐานจาก การปรับปรุงหลักสูตรในสมัยรัชกาลที่ ๒ แม้ว่าหลังจากนั้น จะมีการปรับปรุงบ้างแต่ก็ไม่แตกต่าง จากเดิมมากนัก ซึ่งหลักสูตรประโยคบาลีสนามหลวง มีดังต่อไปนี้

ประโยค ๑-๒

๑. วิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะและโดยอรรถ

หลักสูตรใช้หนังสือ รมมปทฎฐกถา ภาค ๑ ถึง ภาค ๔

๒. วิชาบาลีไวยากรณ์

หลักสูตรใช้หนังสือบาลีไวยากรณ์ ประเภทสอบถามความจำ ประโยค ป.ธ.๓

๑. วิชาแปลมคธเป็นไทย โดยพยัญชนะ และโดยอรรถ

หลักสูตรใช้หนังสือ รมมปทฎฐกถา ภาค ๕ ถึง ภาค ๘

๒. วิชาสัมพันธไทย

หลักสูตรใช้หนังสือ รมมปทฎฐกถา ภาค ๕ ถึง ภาค ๘

๓. วิชาบาลีไวยากรณ์

หลักสูตรใช้หนังสือบาลีไวยากรณ์ ประเภทสอบความจำ และความเข้าใจประกอบกัน

๔. วิชาบูรพภาคข้อเขียนภาษาไทย โดยแก้ไขให้ถูกต้องตามระเบียบลัทธิคณะบรรพต

ตัวอักษรตามสมัยนิยม

หลักสูตร ใช้หนังสือที่ควรรู้ เช่น จดหมายทางราชการ
ประโยค ป.ร.๔

๑. วิชาแปลไทยเป็นมคร

หลักสูตรใช้หนังสือ ธรรมนูญฎกา ภาค ๑

๒. วิชาแปลมครเป็นไทย

หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลตฤทปิณี ภาค ๑

ประโยค ป.ร.๕

๑. วิชาแปลไทยเป็นมคร

หลักสูตรใช้หนังสือ ธรรมนูญฎกา ภาค ๒ ถึง ภาค ๔

๒. วิชาแปลมครเป็นไทย

หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลตฤทปิณี ภาค ๒

ประโยค ป.ร.๖

๑. วิชาแปลไทยเป็นมคร

หลักสูตรใช้หนังสือ ธรรมนูญฎกา ภาค ๕ ถึง ภาค ๘

แต่ในการสอบ กรรมการจะแปลประโยคที่ออกสอบเป็นภาษาไทยโดยสันทัด หรือ
อาจดัดแปลงสำนวนและท้องเรื่อง หรือตัดตอนที่ต่างๆ มาเรียงติดต่อกันเป็นประโยค
สอบได้ก็ได้

๒. วิชาแปลมครเป็นไทย

หลักสูตรใช้หนังสือ คติย-จตุตถ- ปณจมนนตปาสาทิกา

ประโยค ป.ร.๗

๑. วิชาแปลไทยเป็นมคร

หลักสูตรใช้หนังสือ มงคลตฤทปิณี ภาค ๑

๒. วิชาแปลมครเป็นไทย

หลักสูตรใช้หนังสือ ปฐม-ทฤตยมนนตปาสาทิกา

ประโยค ป.ร.๘

๑. วิชาแต่งฉันทมคร โดยกำหนดเป็นฉันทภาษามคร ๖ ฉันท เลือกแต่ง ๓ ฉันท คือ

-ปัฐยาวัตร

-อินทรวีเชียร

- อุเปนทรวิเชียร
- อินทรวงศ์
- วังสฤษฐะ
- วสันตคิลก

ข้อความแล้วแต่กรรมการกำหนดให้

๒. วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตร คือ หนังสือปฐมสมันตปาสาทิกา

๓. วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตร คือ หนังสือ วิสุทธิมรรค

ประโยค ป.ธ. ๕

๑. วิชาแต่งไทยเป็นมคธ โดยแต่งมคธจากภาษาไทยล้วน ข้อความแล้วแต่กำหนดให้

๒. วิชาแปลไทยเป็นมคธ หลักสูตร คือ หนังสือ วิสุทธิมรรค

๓. วิชาแปลมคธเป็นไทย หลักสูตร คือ หนังสืออภิธรรมมัตตภาววินิ

แม้หลักสูตรข้างต้นจะเป็นการเรียนอรรถกถาแต่เมื่อเทียบกับสมัยเรียนพระไตรปิฎก

โดยตรงแล้วจะเห็นได้ว่าเป็นการศึกษาดตามแนวและลำดับเดียวกัน คือเรียนพระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรมตามลำดับนั่นเอง กล่าวคือ

ประโยค ๑-๒ - ประโยค ป.ธ. ๕ เรียนอรรถกถาพระสูตร

ประโยค ป.ธ. ๖-๗ เรียนอรรถกถาพระวินัย

ประโยค ป.ธ. ๘-๙ เรียนปกรณ์พิเศษที่เกี่ยวกับอภิธรรมและฎีกาอภิธรรม

จะเห็นได้จากความหมายของหลักสูตรในความหมายของการศึกษาของคณะสงฆ์มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และแตกต่างจากหลักสูตรการศึกษาอื่นๆ ซึ่งมีลักษณะวิชาแต่ละระดับ หลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ส่วนมากจะเป็นวิชาแปล-แต่ง ซึ่งเป็นลักษณะของการเรียนที่เน้นการเรียนภาษาเป็นหลัก แต่หากพิจารณาถึงหลักสูตรหรือคัมภีร์ที่ใช้ประกอบการเรียนแล้ว แม้ลักษณะวิชาในหลักสูตรจะเป็นลักษณะของการเรียนภาษา แต่เนื้อหาในคัมภีร์ก็เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง

๔.๒ การวัดผล

การสอบบาลีสนาทหลวง แบ่งการสอบออกเป็น ๘ ชั้น คือ บาลีประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓,๔,๕,๖,๗,๘,๙, จัดให้มีการสอบเป็นสองครั้งๆ โดยแบ่งได้ดังนี้ คือ

ครั้งที่ ๑. สำหรับเปรียญธรรม ๖,๗,๘,๙, ประโยค ในกรุงเทพมหานคร สอบในวันขึ้น ๒,๓,๔,๕,๖ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกๆปี (กำหนดสอบเป็นค้ำ โดยจะไปตรงกับวันที่เท่าใดก็ตามแต่)

ครั้งที่ ๒ สำหรับบาลีประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓,๔,๕, ประโยค สอบในวันแรม ๑๐, ๑๑,๑๒ ค่ำ เดือน ๓ ของทุกๆปี

สถานที่สอบ ปัจจุบันสนามหลวงแผนกบาลี ได้มีการจัดการสอบบาลีสนามหลวงออกเป็น ๒ ส่วน คือ สนามสอบส่วนกลาง และสนามสอบส่วนภูมิภาค โดยกำหนดไว้พอสรุปได้ดังนี้
สถานที่สอบครั้งที่ ๑ ส่วนกลาง (กรุงเทพมหานคร)

- ประโยชน์ ป.ธ.๑,๒,๓,๔,๕, สอบที่วัดสามพระยา
- ประโยชน์ ป.ธ. ๖ สำนักเรียนส่วนกลาง (กรุงเทพฯ) สอบวัดเบญจมบพิตร
- ประโยชน์ ป.ธ. ๖ ส่วนภูมิภาค สอบที่วัดพระเชตุพนฯและวัดสระเกษ

สถานที่สอบครั้งที่ ๒ สถานที่สอบคือส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ส่วนจะทำการจัดสอบที่วัดใดนั้นไม่มีวิธีปฏิบัติที่แน่นอน อาจย้ายสถานที่สอบไปตามประกาศของแม่กองบาลีสนามหลวง หรือตามความพร้อมของสำนักเรียนนั้นๆ มากกว่า และปรากฏว่าปัจจุบันวัดและสำนักเรียนที่จัดสอบบาลีประโยชน์ ๑-๒,๓,๔ นั้นมีจำนวนลดลงทั้งนี้สืบเนื่องมาจากจำนวนนักเรียนที่เรียนมีจำนวนลดลงนั่นเอง

การวัดผลหรือการสอบบาลีสนามหลวงมีแม่กองบาลีสนามหลวง เป็นผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับการออกปัญหาต่างๆ โดยมีรองแม่กองบาลีสนามหลวงทั้ง ๒ รูปเป็นผู้ช่วย

ส่วนการดำเนินการสอบในต่างจังหวัด แม่กองบาลีสนามหลวงได้มอบให้เจ้าคณะภาคต่างๆ แต่งตั้งคณะกรรมการนำข้อสอบจากส่วนกลาง (กรุงเทพฯ) ไปยังสนามสอบทุกแห่ง หลังจากดำเนินการสอบสอบเสร็จสิ้นแล้วกรรมการชุดเดิมจะนำข้อสอบกลับมาเพื่อรอดำเนินการตรวจต่อไป

อนึ่งรายละเอียดการวัดผลนั้นมีรายละเอียดดังนี้

การเก็บคะแนน

- ผิด ๑ ศัพท์ เก็บ ๑ คะแนน
- ผิดสัมพันธ์ ๑ แห่ง เก็บ ๒ คะแนน
- ผิดประโยค ๑ ประโยค เก็บ ๖ คะแนน
- แปลหรือแต่งความไม่ได้ตามเนื้อเรื่องปรับเกิน ๑๘ เป็นตก
- เขียนข้อความอื่นจากคำตอบ ปรับเป็นตก

การปรับ

- ให้นำคะแนนที่เก็บไว้แล้วรวมกันเข้าได้
- ผิด ๑-๖ ให้ ๓ ให้ (ผ่าน)
- ผิด ๗-๑๒ ให้ ๒ ให้ (ผ่าน)
- ผิด ๑๓-๑๘ ให้ ๑ ให้ (ไม่ผ่าน)
- ผิดเกิน ๑๘ ลงศูนย์ (ไม่ผ่าน)

ผิด ๑๓-๑๘ ให้ ๑ ให้ (ไม่ผ่าน)

ผิดเกิน ๑๘ ลงศูนย์ (ไม่ผ่าน)

แต่ข้อสำคัญต้องสันนิษฐานว่าผู้ทำการสอบมีความรู้เหมาะสมกับชั้น และประโยคนั้นๆ หรือไม่ เช่น ประโยค ป.ร. ๕ จัดเป็นประโยคชั้นสูง และผู้เรียนก็มักเป็นอาจารย์สอนในสำนักเรียนต่างๆ ถ้าจะต้องเก็บหุยมหิมจนเกิน ๑๘ เป็นตักก็จะไม่สมภูมิที่เป็นครูอาจารย์ ฉะนั้นแม้จะผิดไม่ถึงเกณฑ์ตักแต่กรรมการสนามหลวงพิจารณาเห็นว่าภูมิความรู้ไม่สมภูมิในชั้นนั้นๆ ก็อาจปรับเป็นตักได้

การกำหนดการสอบได้ (เฉพาะประโยค ป.ร.๕)

ประโยค ป.ร.๕ ต้องสอบผ่านทั้งสามวิชา คือ

-วิชาแต่งไทยเป็นมคธ

-วิชาแปลไทยเป็นมคธ

-วิชาแปลมคธเป็นไทย

มีระดับชั้นภูมิการสอบได้ ดังนี้

ก ๓,๓,๓ ได้ชั้นเอก

ข ๓,๓,๒ ได้ชั้นโท

ค ๓,๒,๒ ได้ชั้นตรี

ง ๒,๒,๒ ได้ชั้นตรี

นอกจากนี้ตัก^{๔๖}

การตรวจบาลีสสนามหลวงก็เป็นเรื่องที่หนักสำหรับกรรมการ โดยเฉพาะกรรมการใหม่ที่ยังไม่มีความชำนาญในการตรวจมากนัก เพราะจะต้องตรวจอย่างรอบครอบ ซึ่งการตรวจนั้นนอกจากใช้เกณฑ์ในการตรวจตามที่แม่กองบาลีสสนามหลวงได้ประกาศไว้ และยังต้องใช้ดุลยพินิจของกรรมการตรวจ “ภูมิ” ของผู้เข้าสอบซึ่งนับเป็นการยืดหยุ่นในการตรวจได้อย่างมากทีเดียว

๕. วุฒิกการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น เป็นการศึกษาที่จะสามารถช่วยเหลือสถานะทางสังคมของผู้เรียนให้สูงขึ้นได้ ผู้ที่มีวุฒิทางเปรียญธรรม จะได้รับการยกย่องจากพระภิกษุสามเณร

^{๔๖} แถลงการณ์คณะสงฆ์, เรื่องสอบบาลีสสนามหลวง, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑.

เปรียญจากสมเด็จพระสังฆราช, ประโยค ป.๖ และประโยค ป.๗ รับพระราชทานพัดยศเปรียญจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”^{๔๔} ในกรณีที่สามเณรสอบเปรียญธรรม ๕ ประโยคได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะทรงรับอุปถัมภ์ในการอุปสมบทให้ เรียกว่า “นาคหลวง” โดยจะทำการอุปสมบทที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งเป็นเกียรติสูงสุดของผู้ที่เป็นสามเณรเลยที่เดียว

“มหา” แปลว่า ผู้ใหญ่ หรือ ผู้มีความรู้ ส่วนมากแล้วจะใช้เรียก หรือ ใช้เป็นคำนำหน้าชื่อเฉพาะพระที่สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยคขึ้นไป และต้องได้รับการแต่งตั้งหรือรับพระราชทานพัดยศจากสมเด็จพระสังฆราชแล้วเท่านั้น เช่น พระมหาธานี ธีรปัญญา เป็นต้น หากยังไม่ได้รับการแต่งตั้ง ก็ยังไม่สามารถเรียกว่า “มหา” แต่จะเรียกว่า “เปรียญ” แทน เช่น พระธานี ธีรปัญญา เปรียญสำหรับสามเณร แม้ว่าสอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยคขึ้นไป และได้รับพระราชทานพัดยศแล้วก็ตาม ก็จะไม่เรียกว่าสามเณรมหา แต่จะใช้คำว่า “เปรียญ” แทน โดยจะเขียนไว้ท้ายชื่อ เช่น สามเณรอุทิศ ศิริวรรณ เปรียญ คำว่า “เปรียญ” นี้ ยังใช้กับผู้ที่มิวฒฺเปรียญแล้วลาสิกขาไปเป็นฆราวาสได้อีกด้วย เช่น “นายธานี สุวรรณประทีป ป.” เป็นต้น ดังนั้น คำว่า “มหา” จึงเป็นคำที่ใช้เรียกเฉพาะพระภิกษุ ที่มีวุฒิตั้งแต่เปรียญธรรม ๓ ประโยคขึ้นไป แล้วได้รับแต่งตั้งหรือพระราชทานพัดยศแล้วเท่านั้น

๒. วุฒิเปรียญธรรมกับวุฒิสามัญ การเทียบวุฒิระหว่างการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายกับวุฒิสายสามัญนั้น ได้มีมานานแล้ว ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสนับสนุนพระภิกษุสามเณรที่มีวุฒิปเรียญธรรมที่ต้องการศึกษาต่อ หรือสมัครเข้ารับราชการในตำแหน่งต่างๆ เมื่อลาสิกขาไป แต่ส่วนมากแล้ววุฒิที่เทียบให้ มักจะเป็นระดับ ป.๖-๖ โดยจะเทียบกับการศึกษาสามัญระดับมัธยมศึกษาเท่านั้น ส่วน ป.๗ นั้น มีพระราชทานบัญญัติกำหนดวิทยฐานะปริญญาตรี เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ มาบัดนี้เอง การเทียบบาลีกับวุฒิสามัญที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเท่าที่ระบุไว้ชัดเจน จะมีเพียง ๓ ประโยค คือ

- เปรียญธรรม ๓ ประโยค (ป.๓) เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ.๒๕๒๑ (ม.๓) โดยไม่ต้องออกไปเทียบความรู้

- เปรียญธรรม ๕ ประโยค (ป.๕) เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.๒๕๒๔ (ม.๖) แต่มีเงื่อนไขว่าต้องมีประสบการณ์สอนวิชาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือแผนกบาลี หรือโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาไม่น้อยกว่า ๑ ปี

^{๔๔} กรมการศาสนา, ประวัติการศึกษาของสงฆ์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา),

รวมเวลาสอนไม่น้อยกว่า ๓๐๐ ชั่วโมง โดยให้กรมการศาสนาเป็นผู้รับรองประสบการณ์ และกรมวิชาการเป็นผู้ออกใบเทียบความรู้ให้^{๔๔}

- เปรียญธรรม ๘ ประโยค (ป.๘.๘) มีวิทยฐานะชั้นปริญญาตรี

การเทียบความรู้ประโยค ป.๘.๓ และ ป.๘.๕ นั้นเป็นไปตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง “การเทียบความรู้วุฒิเปรียญธรรม” เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๖ ส่วนประโยค ป.๘.๘ เป็นไปตามพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธศาสนา พ.ศ.๒๕๒๖

อย่างไรก็ตาม การเทียบวุฒิเหล่านี้ ก็มีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วย และฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยนั้น ส่วนมากมักจะเกรงว่า หากเทียบวุฒิให้อาจจะเป็นการสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรลาสิกขาบ้าง ความรู้ทั้ง ๒ สาย ไม่สามารถเทียบกันได้บ้าง นอกจากนั้น ยังมีผู้เห็นว่า การศึกษาบาลี โดยเฉพาะในระดับประโยค ป.๘.๘ นั้น เป็นการศึกษาที่ได้มาได้โดยยาก ผู้ที่สามารถสอบได้ต้องมีความรู้ความสามารถจริงๆ ดังนั้น การเทียบวุฒิให้เพียงปริญญาตรี จึงไม่น่าจะเหมาะสม น่าจะเทียบวุฒิเท่ากับปริญญาโท หรือปริญญาเอก แต่ความเห็นนี้ก็ได้รับการคัดค้านว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี นั้น จะมีวิชาเรียนที่น้อยมาก เรียนเพียงบาลีอย่างเดียว ไม่มีการเรียนวิชาพื้นฐานอื่นๆ และไม่มีการทำวิทยานิพนธ์ อันแสดงให้เห็นความรู้ความสามารถของผู้เรียนเช่นเดียวกับการศึกษาฝ่ายสามัญเป็นต้น ซึ่งความเห็นเหล่านี้ก็ยังไม่เป็นที่ยุติ อย่างไรก็ตามวุฒิเปรียญธรรมนั้น จะมีประโยชน์สูงสุดในภาวะพิเศษบรรพชิต แต่เมื่อลาสิกขาแล้ววุฒิเหล่านั้นก็ค่อนข้างที่จะคับแคบ หากจะนำไปใช้ประกอบอาชีพ มีเพียงตำแหน่งราชการบางตำแหน่งที่รองรับวุฒินี้โดยตรง เช่น นักวิชาการศาสนา ของกรมการศาสนา อนุศาสนาจารย์ ของ ๓ เหล่าทัพ อนุศาสนาจารย์กรมราชทัณฑ์ เป็นต้น ซึ่งทำให้พระภิกษุสามเณรที่คิดว่าจะลาสิกขาหรือไม่มั่นใจว่าจะบวชตลอดชีวิตบางส่วน หันมาสนใจศึกษาฝ่ายสามัญเพื่อเป็นการรองรับการประกอบอาชีพ หากมีการลาสิกขาในอนาคต

๓. วุฒิเปรียญธรรมกับสมณศักดิ์ วุฒิเปรียญนอกจากจะได้รับการเทียบวุฒิการศึกษาสายสามัญแล้ว ทางการคณะสงฆ์ ยังใช้เป็นหลักเกณฑ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งในการพิจารณาให้ชั้นสมณศักดิ์สำหรับพระสังฆาธิการอีกด้วย ซึ่งปกติแล้วพระสังฆาธิการที่มีวุฒิเปรียญธรรม ๓-๖ ประโยค หากขอพระราชทานสมณศักดิ์ ก็จะได้รับพิจารณาให้เป็นพระครูสัญญาบัตร (พระครู) เปรียญธรรม ๓-๘ ประโยค หากขอพระราชทานสมณศักดิ์ จะได้รับการพิจารณาให้เป็นพระราชาคณะ (เจ้าคุณ) ซึ่งจะเรียกว่า “สามัญเปรียญ” ในขณะที่พระสังฆาธิการที่ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม หากได้รับ

^{๔๔} กองบาลีสนามหลวง, เรื่องสอบบาลี ของสนามหลวงแผนกบาลี, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๔๕.

๓. วุฒิเปรียญธรรมกับสมณศักดิ์ วุฒิเปรียญนอกจากจะได้รับการเทียบวุฒิการศึกษาสายสามัญแล้ว ทางการคณะสงฆ์ ยังใช้เป็นหลักเกณฑ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งในการพิจารณาให้ชั้นสมณศักดิ์สำหรับพระสังฆาธิการอีกด้วย ซึ่งปกติแล้วพระสังฆาธิการที่มีวุฒิเปรียญธรรม ๓-๖ ประโยค หากขอพระราชทานสมณศักดิ์ ก็จะได้รับพิจารณาให้เป็นพระครูสัญญาบัตร (พระครู) เปรียญธรรม ๓-๕ ประโยค หากขอพระราชทานสมณศักดิ์ จะได้รับการพิจารณาให้เป็นพระราชาคณะ (เจ้าคุณ) ซึ่งจะเรียกว่า “สามัญเปรียญ” ในขณะที่พระสังฆาธิการที่ไม่มีวุฒิเปรียญธรรม หากได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ให้เป็นพระราชาคณะ ก็จะเรียกว่า “สามัญยก” ปัจจุบัน พระสังฆาธิการที่มีวิทยฐานะเปรียญธรรม ๕ ประโยค หากได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ มักจะมีชื่อขึ้นต้นด้วย “ศรี หรือ เมธี” เช่น พระศรีปริยัติเวที พระเมธีวราลังการ เป็นต้น

นอกจากนี้ มหาเปรียญยังจะได้รับสิทธิต่างๆ อีก เช่น สิทธิพิเศษภายในวัด ซึ่งก็ขึ้นกับแต่ละวัดจะกำหนดให้ สำหรับผู้ที่เป็นเปรียญธรรม ๕ ประโยค จะได้รับนิตยภัตรจากกรมการศาสนา อีกเป็นจำนวนเดือนละ ๒,๕๐๐ บาท จนกว่าจะลาสิกขา หรือมรณภาพ

๖. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลพบว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับบาลีชั้นประโยค ป.ธ.๕ เท่าที่พบมีดังนี้ คือ

พระมหาแผน พูนพัศ “รูปแบบเชิงการบริหารงานทางวิชาการที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”^{๔๐} ผลการวิจัยพบว่า

๑. พฤติกรรมทางวิชาการของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ที่มีระดับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนการสอนแตกต่างกัน มีพฤติกรรมไม่แตกต่างกัน

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการบริหารงานวิชาการกับระดับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน มีความสัมพันธ์กันน้อยมาก

๓. รูปแบบเชิงระบบการบริหารงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประกอบด้วย

๓.๑ ตัวป้อน ได้แก่ บุคลากร สถานที่เรียน งบประมาณ และหลักสูตร

๓.๒ กระบวนการ ได้แก่ การบริหารสำนักเรียน การเรียนการสอน การบรรจุครู การกำหนดเวลาเรียนและสอน การจัดชั้นเรียน และการวัดผลและประเมินผล

๓.๓ ผล ได้แก่ สัมฤทธิ์ผลทางการเรียนการสอนและความพึงพอใจของครูสอน

^{๔๐} พระมหาแผน พูนพัศ, “รูปแบบเชิงการบริหารงานทางวิชาการที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔).

วิทยาลัย ใน พ.ศ. ๒๔๕๐ เป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในวงการศึกษาของคณะสงฆ์ และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เป็นผลสืบเนื่องมาจากความพยายามในการเคลื่อนไหวเพื่อปรับปรุงบทบาท และพื้นฐานของพระภิกษุสงฆ์ ในสังคมไทยในช่วงระยะเวลาที่สังคมไทยเริ่มพัฒนาไปสู่รูปแบบสมัยใหม่

สวนา พรพัฒน์กุล “การศึกษาและการดำรงสมณเพศของสงฆ์ไทย”^{๕๒} ได้กล่าวถึง ผลการวิจัย ในด้านการศึกษาของสงฆ์ไทยปัจจุบันว่า พื้นฐานการศึกษาเดิมของพระสงฆ์ กลุ่มตัวอย่าง ๘๐.๓๐ % มีการศึกษาดำกว่า ม.๖ หรือ ม.ศ.๓ ๔๓.๑๐ % บอกว่าจุดมุ่งหมายในการบวช คือ เพื่อศึกษาหาความรู้ เป็นต้น ในฐานะผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา และเป็นผู้นำของชาวบ้าน พระสงฆ์ควรมีความรู้ทั้งทางธรรมและทางโลก

สวนา พรพัฒน์กุล ได้เสนอแนะการปรับปรุงการศึกษาของสงฆ์ คือ

- ๑) ควรปรับปรุงหลักสูตรของพระสงฆ์ในมีการศึกษาทางโลกมากขึ้น
- ๒) ควรจัดหลักสูตรทางโลกให้สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ และสังคม
- ๓) ควรบรรจุวิชาครูที่ทันสมัยเข้าไปด้วย
- ๔) ควรจัดให้มีการฝึกปฏิบัติวิปัสสนาให้มากขึ้น
- ๕) ควรจัดตั้งกรรมการซึ่งมาจากวัดต่างๆ กำหนดกฎเกณฑ์ในการดำรงสมณเพศเสียใหม่ ปิดทางรั้วของปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น
- ๖) ควรจัดให้มีการอบรมสัมมนาพระทุกระดับให้เปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อการนิยมนิเวศน์ ลากสักการะต่างๆ
- ๗) ควรช่วยกันโฆษณาและเผยแพร่การทำบุญสร้างกุศลด้วยการอุทิศหนังสือ และอุปกรณ์การศึกษาแก่พระสงฆ์ในวัดต่างๆ
- ๘) รัฐควรให้การสนับสนุนการศึกษาสงฆ์ทั้งด้านงบประมาณ บุคลากร สถานที่และอื่นๆ
- ๙) ประชาชนคนไทยควรช่วยกันรักษาสถาบันไว้เพราะเป็นสถาบันหลักของชาติ

กองแผนงานกรมการศาสนา “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”^{๕๓} ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หลักการสอน แนวทางการออกข้อสอบ การวิเคราะห์ ศิลปะวัฒนธรรม คติธรรมในหลักสูตร เทคนิคการสอน วิธีการสอน การใช้สื่อการสอนต่างๆ

^{๕๒} สวนา พรพัฒน์กุล, การศึกษาและการดำรงสมณเพศของสงฆ์ไทย, (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตบางเขน, กรุงเทพฯ ๒๕๒๔).

^{๕๓} กองแผนงานกรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑).

๑. ด้านความเป็นครู ควรได้รับการอบรมในเรื่องเทคนิควิธีการสอน ซึ่งการสอนจิตวิทยา การเรียนการสอน จิตสำนึกของความเป็นครู การประเมินผล มนุษยสัมพันธ์

๒. ด้านอื่นๆ ได้แก่ ความรู้และทัศนคติต่อโลก การศึกษาสงฆ์ การสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียน การใช้ภาษาสากลประยุกต์ใช้กับภาษาบาลี กฎหมายเบื้องต้น การบริหาร การแนะแนว คอมพิวเตอร์ สาธารณสุขมูลฐาน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การนำเนื้อหาในพระไตรปิฎกมาเป็นแนวอบรม

๓. ผลการทดลองใช้หลักสูตรในการอบรม โดยใช้วิธีทัศนการสอน ปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภายหลังการอบรมมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและเจตคติของผู้เข้ารับการอบรมอยู่ในระดับปานกลาง

ปัญหาการจัดการศึกษาของพระสงฆ์พบว่า ในด้านหลักสูตรทั้งหลักสูตรพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เป็นหลักสูตรที่ใช้มากกว่า ๕๐ ปี แต่ยังไม่ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ในด้านครูสอน พบว่า ขาดการบำรุงขวัญหรือให้กำลังใจจากสถาบันที่ส่งออกไป และส่วนภูมิภาคขาดแคลนทั้งหนังสือคัมภีร์และผู้ทรงคุณวุฒิ ในด้านนักเรียนพบว่า ขาดแคลนอุปกรณ์การเรียน เพราะส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานของผู้ยากไร้ ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ ในการจัดการเรียนการสอน ได้พบหลายๆ อย่าง เช่น ครูสอนที่รับผิดชอบนักเรียนวิชาบาลีหลายรูป จะทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดี ซึ่งจะตรงกันข้ามกับความเชื่อที่ว่า ผลสัมฤทธิ์อาจตกต่ำ ครูผู้สอนที่มีวุฒิทางบาลีสูง นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าครู ที่มีวุฒิทางบาลีต่ำ และวุฒิทางครูไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผลการเรียนของนักเรียน

กรมการศาสนา (๒๕๔๒) การศึกษาวิจัยปีงบประมาณ ๒๕๓๕-๒๕๔๒ เรื่องการจัดการศึกษาและการพัฒนารูปแบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เพื่อนำไปสู่การศึกษาพระปริยัติธรรมซึ่งเป็นที่พึงพิงและเกิดประสิทธิภาพอย่างสูงสุด โดยมีการรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสำรวจ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และการจัดการวิเคราะห์เอกสารรายงานการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยได้ข้อสรุปดังนี้

๑. สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีอยู่กระจายทั่วประเทศจำนวนสำนักเรียนและผู้ที่ยื่นบาลีชั้นสูงสุด ในสำนักนั้นๆ ไม่เกินประ โยค ป.๖๗

๒. สำนักเรียนบาลีและผู้ที่ยื่นบาลีมีมากที่สุด ได้แก่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้มีจำนวนน้อยที่สุด ๑. จำนวนผู้เรียนประ โยค ๑-๒ มีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๕ จำนวนผู้เรียนประ โยค ป.๖.๕ มีน้อยที่สุด คิดเป็น ๐.๕๕ เปอร์เซนต์^{๔๔}

^{๔๔} กรมการศาสนา, การศึกษาของพระสงฆ์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๒),

๔. โครงสร้างการบริหารงานของสำนักเรียนมีรูปแบบที่หลากหลายขึ้นอยู่กับขนาดและความพร้อมของสำนักเรียน การจัดการเรียนการสอน การบริหารงาน และการกำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบของแต่ละสำนักจะขึ้นอยู่กับผู้บริหารของแต่ละสำนักเรียน ยกเว้นหลักสูตรการศึกษาจะมีแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบ

๔. ตามมารยาททั่วไปสำนักเรียนอื่นนอกจากสำนักเรียนส่วนกลางจะไม่เปิดการเรียนการสอนในระดับประโยค ป.๖.๕ แต่ในปัจจุบันมีการทำการเปิดการเรียนการสอนระดับเปรียญธรรม ๕ ประโยคขึ้นในสำนักเรียนอื่นๆที่นอกจากสำนักเรียนส่วนกลาง เช่นสำนักเรียนวัดสร้อยทองและสำนักเรียนวัดพระธรรมกาย เป็นต้น

๕. คุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ผู้ที่เรียนผ่านการสอบในแต่ละระดับสังคมยอมรับว่าเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะผู้ที่สำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค มีวิทยฐานะเทียบเท่าระดับชั้นปริญญาตรี ตามพระราชบัญญัติกำหนดวิทยฐานะผู้ที่สำเร็จวิชาการด้านพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๖ อย่างไรก็ตามยังต้องปรับปรุงประสิทธิภาพการจัดการการศึกษาเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาเพราะพบว่าในแต่ละปีมีจำนวนผู้ขาดสอบค่อนข้างสูง คิดเป็นร้อยละ ๓๓-๔๐ และผู้เรียนที่สอบตกในแต่ละชั้นมีจำนวนมาก ซึ่งสถิติใน ปี ๒๕๔๑ มีผู้เรียนเข้าสอบและสอบได้เฉลี่ยในทุกระดับมีเพียงร้อยละ ๒๒ เท่านั้น

๖. ปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ได้แก่ การขาดแคลนงบประมาณ การขาดแคลนบุคลากรเอกสารการเรียนการสอนตำราคู่มือครูเทคนิคการสอนของครู เป็นต้น

๗. ผู้ที่สำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยคในปัจจุบันมีมากขึ้นแต่คุณภาพทางความรู้ความสามารถในด้านการศึกษาลดลง เนื่องจากยุคปัจจุบันนี้มีอุปกรณ์เครื่องอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอนมีมากขึ้นความพยายามในการจดจำตำราลดลงประสิทธิภาพในการสอบได้ประโยคป.๖.๕ มีมากขึ้นกว่าในอดีตแต่หาผู้ที่เชี่ยวชาญในภูมิประโยคที่สอบมาได้นั้นเทียบกับสมัยอดีตแล้วหาได้ยากมาก

อย่างไรก็ตาม การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีก็ยังเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความมั่นคงต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา และเป็นระบบการศึกษาของพระสงฆ์โดยเฉพาะซึ่งรัฐบาล และคณะสงฆ์ต้องให้ความสนใจ และสนับสนุนอย่างจริงจังและต่อเนื่องจะเป็นการพัฒนาประชากรให้มีคุณภาพอย่างยิ่ง อันจะเป็นกำลังสำคัญในการสร้างความมั่นคงให้แก่ประเทศชาติสืบไป

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาค้างนี้ ผู้ศึกษาได้ดำเนินงานตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ประชากรที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
๓. วิธีการสร้างเครื่องมือ
๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล
๕. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

๑. ประชากรที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ผู้สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยคได้ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ จำนวน ๕๘ รูป และในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ จำนวน ๕๘ รูป รวมประชากรทั้งหมด ๑๑๖ รูป

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ได้พัฒนาจากเอกสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นแบบสอบถามสำหรับพระภิกษุสามเณร ผู้สอบเปรียญธรรม ๙ ประโยคได้ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ และในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ จำนวน ๑๑๖ ชุด แบ่งออกเป็น ๕ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ จำนวน ๗ ข้อ

ตอนที่ ๒ ปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้ปกครองและสถานที่พักอาศัย มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วน ประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ จำนวน ๑๕ ข้อ

ตอนที่ ๓ ปัจจัยด้านหลักสูตร มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ จำนวน ๑๐ ข้อ

ตอนที่ ๔ ปัจจัยด้านพฤติกรรมของผู้เรียน มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ จำนวน ๑๒ ข้อ

ตอนที่ ๕ ปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ จำนวน ๑๖ ข้อ

๓. วิธีการสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสารผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งศึกษาหลักการ รูปแบบ และวิธีการสร้างแบบสอบถามจากเอกสาร และดัดแปลงพัฒนาเพื่อสร้างเครื่องมือให้เหมาะสมกับเนื้อหาและประเด็นที่จะศึกษา

๒. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาสร้างเป็นกรอบความคิด เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

๓. สร้างแบบสอบถามโดยจัดทำรูปแบบร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ ให้มีความเหมาะสมกับเนื้อหา และประเด็นที่จะทำการศึกษาดำเนินการของกรมการที่ปรึกษาสาธารณะนิพนธ์

๔. นำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบและนำมาปรับปรุงแก้ไข โดยผ่านความเห็นชอบของกรมการที่ปรึกษาสาธารณะนิพนธ์

๕. นำแบบสอบถามที่ได้แก้ไขแล้วจากผู้เชี่ยวชาญไปทดลองใช้กับพระภิกษุสามเณรที่เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีชั้นเปรียญธรรม ๕ ประโยค โรงเรียนพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๗ และสำนักเรียนวัดชนะสงคราม จำนวน ๕๐ รูป และนำมาหาความเชื่อมั่นด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบัค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .๘๒

๖. นำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไข แล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบพิจารณาอีกครั้งแล้วจัดพิมพ์ และนำไปใช้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ผู้ศึกษาได้ทำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ถึงเจ้าสำนักเรียน เพื่อแจ้งความประสงค์และขอความร่วมมือในการจัดเก็บข้อมูล โดยส่งแบบสอบถามไปทางไปรษณีย์และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ให้ได้แบบสอบถามครบจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ จนครบ ๑๑๖ ฉบับ และแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมา มีความสมบูรณ์ทุกฉบับ โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างวันที่ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๗ - ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๗

๕. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

๕.๑ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลของแบบสอบถามสำหรับผู้เรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีเปรียญธรรม ๕ ประโยค มีจำนวน ๕ ตอน ทำการวิเคราะห์ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม แบบสอบถามเป็นแบบตรวจสอบรายการวิเคราะห์ โดยการแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ นำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย

ตอนที่ ๒ ปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้ปกครองและสถานที่พักอาศัย แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) วิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตอนที่ ๓ ปัจจัยด้านหลักสูตร แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) วิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตอนที่ ๔ ปัจจัยด้านพฤติกรรมของผู้เรียน แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) วิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตอนที่ ๕ ปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) วิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษาได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๕.๒.๑ หาค่าร้อยละ (%) ของสถานภาพผู้ตอบแบบสอบถามและจำนวนแบบสอบถามที่ได้รับคืนในตอนต้นที่ ๑

๕.๒.๒ หาค่ามัชฌิมเลขคณิต (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นของนักศึกษา

๕.๒.๓ ประมวลผลข้อมูลทั้งหมด โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ SPSS/PC^๓ (Statistical Package for Social Science)

๕.๓ สถิติที่ใช้ ผู้ศึกษาใช้วิธีการเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๕.๓.๑ หาค่าร้อยละ (%) เพื่อพิจารณาแบบสอบถามที่ได้รับคืนจากสูตรดังนี้

$$\text{ค่าร้อยละ} = \frac{\text{จำนวนผู้ที่เลือกคำตอบนั้น} \times 100}{\text{จำนวนผู้ตอบทั้งหมด}}$$

๕.๓.๒ หาค่าเฉลี่ยมัชฌิมเลขคณิต (\bar{X}) จากสูตรนี้(พวงรัตน์ ทวีรัตน์ ๒๕๓๘ :

๑๑๕-๑๑๖)

$$\bar{X} = \frac{\sum fX}{n}$$

เมื่อ \bar{X}	แทน	คะแนนเฉลี่ย
n	แทน	จำนวนคำตอบทั้งหมด
f	แทน	จำนวนความถี่แต่ละคำตอบ
X	แทน	ค่าน้ำหนักแต่ละคำตอบ
$\sum fX$	แทน	ผลรวมของคะแนนแต่ละระดับคูณกับความถี่

๕.๓.๓ หาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้สูตร

$$S.D. = \sqrt{\frac{n \sum fX^2 - (\sum fX)^2}{n(n-1)}}$$

เมื่อ n	แทน	จำนวนคำตอบทั้งหมด
X	แทน	ค่าของน้ำหนักทั้งหมด
f	แทน	จำนวนความถี่แต่ละคำตอบ
$\sum fX^2$	แทน	ผลรวมของความถี่ คูณด้วยคะแนนแต่ละระดับยกกำลังสอง
$(\sum fX)^2$	แทน	กำลังของสองผลรวมความถี่คูณด้วยคะแนนแต่ละระดับ

๕.๓.๔ สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบัค (Cronbach) ดังสูตร (พวงรัตน์
ทวีรัตน์ ๒๕๓๘ : ๑๒๕)

$$\alpha = \frac{n}{n-1} \left\{ 1 - \frac{\sum s_i^2}{s_t^2} \right\}$$

- α หมายถึง ค่าสัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่น
 n หมายถึง จำนวนข้อของมาตรวัด
 s_i^2 หมายถึง ความแปรปรวนของคะแนนแต่ละข้อ
 s_t^2 หมายถึง ความแปรปรวนของคะแนนรวมทั้งฉบับ

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามนี้ ได้ใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรม SPSS/PC⁺ เข้ามาช่วย
ในการวิเคราะห์ โดยแปลผลตามเกณฑ์ของ พวงรัตน์ ทวีรัตน์ ดังนี้

๔.๕๑ - ๕.๐๐	หมายถึง	ความคิดเห็น	/ พฤติกรรมระดับมากที่สุด
๓.๕๑ - ๔.๕๐	หมายถึง	ความคิดเห็น	/ พฤติกรรมระดับมาก
๒.๕๑ - ๓.๕๐	หมายถึง	ความคิดเห็น	/ พฤติกรรมระดับปานกลาง
๑.๕๑ - ๒.๕๐	หมายถึง	ความคิดเห็น	/ พฤติกรรมระดับน้อย
๑.๐๐ - ๑.๕๐	หมายถึง	ความคิดเห็น	/ พฤติกรรมระดับน้อยที่สุด

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอเรียงตามลำดับดังนี้

๑. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบ
๒. ความคิดเห็นปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีต่อการสำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค
๓. อภิปรายผล

๑. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบ

ตารางที่ ๑ จำนวนและร้อยละของผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค จำแนกตามอายุ

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
๒๐-๒๕ ปี	๓๐	๒๕.๘
๒๖-๓๐ ปี	๓๑	๒๖.๗
๓๑-๓๕ ปี	๒๘	๒๔.๑
๓๖ ปีขึ้นไป	๒๗	๒๓.๓
รวม	๑๑๖	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๑ จำแนกอายุของผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค พบว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค ร้อยละ ๒๖.๗ มีอายุระหว่าง ๒๖-๓๐ ปี รองลงมา ร้อยละ ๒๕.๘ มีอายุระหว่าง ๒๐-๒๕ ปี และร้อยละ ๒๔.๑ มีอายุระหว่าง ๓๑-๓๕ ปี และร้อยละ ๒๓.๓ มีอายุ ๓๖ ปีขึ้นไป

สรุป จากตารางที่ ๑ พบว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค มีอายุระหว่าง ๒๖-๓๐ ปีมากที่สุด และมีอายุ ๓๖ ปีขึ้นไปมีจำนวนน้อย

ตารางที่ ๒ จำนวนและร้อยละของผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค จำแนกตามพรรษา

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
๑-๕ พรรษา	๓๒	๒๗.๖
๖-๑๐ พรรษา	๓๕	๓๐.๒
๑๑-๑๕ พรรษา	๓๑	๒๖.๗
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๑๘	๑๕.๕
รวม	๑๑๖	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๒ จำแนกอายุพรรษาของผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค พบว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค ร้อยละ ๓๐.๒ มีอายุพรรษาระหว่าง ๖-๑๐ พรรษา รองลงมา ร้อยละ ๒๗.๖ มีอายุพรรษาระหว่าง ๑-๕ พรรษา และร้อยละ ๒๖.๗ มีอายุพรรษาระหว่าง ๑๑-๑๕ พรรษา และร้อยละ ๑๕.๕ มีอายุพรรษา ๑๖ พรรษาขึ้นไป

สรุป จากตารางที่ ๒ พบว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค มีอายุพรรษาระหว่าง ๖-๑๐ พรรษามากที่สุด และผู้ที่มีอายุพรรษา ๑๖ พรรษาขึ้นไปมีจำนวนน้อย

ตารางที่ ๓ จำนวนและร้อยละของผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค จำแนกตามวุฒิการศึกษาฝ่ายสามัญ

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
มัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓	๑๕	๑๖.๔
มัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖	๓๗	๓๑.๕
ปริญญาตรี	๓๘	๓๒.๘
ปริญญาโท	๔	๓.๔
อื่นๆ	๑๘	๑๕.๕
รวม	๑๑๖	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๓ จำแนกตามวุฒิการศึกษาของผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค พบว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค ร้อยละ ๓๒.๘ มีการศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด รองลงมา ร้อยละ ๓๑.๕ มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ และร้อยละ ๑๖.๔ มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่

๑-๓ และร้อยละ ๑๕.๕ เป็นมีการศึกษาระดับประถมศึกษา และร้อยละ ๓.๔ มีการศึกษาระดับปริญญาโท

สรุป จากตารางที่ ๓ พบว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค มีการศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด และมีการศึกษาระดับปริญญาโทน้อยที่สุด

ตารางที่ ๔ จำนวนและร้อยละของผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค จำแนกตามการดำรงตำแหน่ง

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ครูสอน	๗๓	๖๒.๕
ครูใหญ่	-	-
เจ้าสำนักเรียน	๑	.๕
นิสิต (นักศึกษา)	๔๒	๓๖.๒
อื่นๆ	-	-
รวม	๑๑๖	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔ จำแนกตามการดำรงตำแหน่งของผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค พบว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค ร้อยละ ๖๒.๕ ดำรงตำแหน่งครูสอนมากที่สุด รองลงมาร้อยละ ๓๖.๒ เป็นนิสิต (นักศึกษา) และร้อยละ .๕ ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าสำนักเรียน

สรุป จากตารางที่ ๔ พบว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค ดำรงตำแหน่งครูสอนมากที่สุด รองลงมาเป็นนิสิต (นักศึกษา) และน้อยที่สุดดำรงตำแหน่งเจ้าสำนักเรียน

ตารางที่ ๕ จำนวนและร้อยละของผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๘ ประโยค จำแนกตามประสบการณ์ในการเป็นครู

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
๕-๑๐ ปี	๑๐๐	๘๖.๒
๑๑-๑๕ ปี	๑	.๕
๑๖-๒๐ ปี	๒	๑.๗
๒๐ ปีขึ้นไป	-	-
ไม่ตอบ	๑๓	๑๑.๒
รวม	๑๑๖	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๕ จำแนกตามประสบการณ์ในการเป็นครูของผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๘ ประโยค พบว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๘ ประโยค ร้อยละ ๘๖.๒ มีประสบการณ์ในการเป็นครูระหว่าง ๕-๑๐ ปี รองลงมาร้อยละ ๑๑.๒ ไม่ตอบ และร้อยละ ๑.๗ มีประสบการณ์ในการเป็นครูระหว่าง ๑๖-๒๐ ปี และร้อยละ .๕ มีประสบการณ์ในการเป็นครู ๑๑-๑๕ ปี

สรุป จากตารางที่ ๕ พบว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๘ ประโยค มีประสบการณ์ในการเป็นครูมากที่สุดระหว่าง ๕-๑๐ ปี และมีประสบการณ์ในการเป็นครูน้อยที่สุดอยู่ระหว่าง ๑๑-๑๕ ปี

ตารางที่ ๖ จำนวนและร้อยละของผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๘ ประโยค ตามนิยภัคที่ ได้รับแต่ละเดือน

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
๑,๐๐๐-๑,๕๐๐ บาท	-	-
๑,๖๐๐-๒,๐๐๐ บาท	-	-
๒,๑๐๐-๓,๐๐๐ บาท	๑๑๕	๕๕.๑
๓,๑๐๐ บาทขึ้นไป	๑	.๕
รวม	๑๑๖	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๖ จำแนกตามนิยภัคที่ ได้รับในแต่ละเดือนของผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๘ ประโยค พบว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๘ ประโยค ร้อยละ ๕๕.๑ ได้รับนิยภัคระหว่าง ๒,๑๐๐-๓๐๐๐ บาทมากที่สุด รองลงมาร้อยละ .๕ ได้รับนิยภัค ๓,๑๐๐ บาทขึ้นไป

สรุป จากตารางที่ ๖ พบว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๘ ประโยค ได้รับนิศยภัตระหว่าง ๒,๑๐๐-๓,๐๐๐ บาทมากที่สุด และได้รับนิศยภัต ๓,๑๐๐ บาทน้อยที่สุด

ตารางที่ ๗ จำนวนและร้อยละของผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๘ ประโยค จำแนกตามภูมิลำเนา

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ภาคเหนือ	๑๑	๘.๕
ภาคกลาง	๓๓	๒๘.๔
ภาคอีสาน	๖๗	๕๗.๘
ภาคใต้	๕	๔.๓
รวม	๑๑๖	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๗ จำแนกตามภูมิลำเนาของผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๘ ประโยค พบว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๘ ประโยค ร้อยละ ๕๗.๘ มีภูมิลำเนาภาคอีสาน รองลงมาร้อยละ ๒๘.๔ มีภูมิลำเนาภาคกลาง และร้อยละ ๘.๕ มีภูมิลำเนาภาคเหนือ และร้อยละ ๔.๓ มีภูมิลำเนาภาคใต้

สรุป จากตารางที่ ๗ พบว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๘ ประโยค มีภูมิลำเนาภาคอีสานมากที่สุด และมีภูมิลำเนาภาคใต้น้อยที่สุด

๒. ความคิดเห็นปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีต่อการสำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค

๒.๑ ปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้ปกครองและสถานที่พักอาศัย

ตารางที่ ๘ การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนความคิดเห็นของผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค ที่มีต่อปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้ปกครองและสถานที่พักอาศัย

รายละเอียด		ระดับความคิดเห็น						
ข้อ ที่		น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มากที่สุด	ค่าเฉลี่ย	ค่า เบี่ยงเบน มาตรฐาน
๑.	จัดตารางเวลาให้ดู หนังสือหรือทำการบ้าน	๕ ๗.๘	๓๓ ๒๘.๔๐	๓๘ ๓๒.๘๐	๒๗ ๒๓.๓๐	๕ ๗.๘๐	๑๑๖ ๒.๕๔	๑.๐๗
๒.	จัดให้มีการสอนพิเศษ แก่ผู้เรียน	๕ ๗.๗๘	๔๓ ๓๗.๑๐	๔๐ ๓๔.๕๐	๒๐ ๑๗.๒๐	๔ ๓.๔๐	๑๑๖ ๒.๗๑	.๕๕
๓.	ติดตามดูแลความ รับผิดชอบในการดู หนังสือ	๖ ๕.๒๐	๔๓ ๓๗.๑๐	๔๓ ๓๗.๑๐	๒๐ ๑๗.๒๐	๔ ๓.๔๐	๑๖๖ ๒.๗๖	.๕๒
๔.	การควบคุมความ รับผิดชอบในการดูหนังสือ	๖ ๕.๒๐	๔๗ ๔๐.๕๐	๔๒ ๓๖.๒๐	๑๖ ๑๓.๘๐	๕ ๔.๓๐	๑๑๖ ๒.๗๑	.๕๒
๕.	การสนับสนุนค่า พาหนะเพื่อไปเรียน	๑๔ ๑๒.๑๐	๒๕ ๒๑.๖๐	๓๔ ๒๙.๓๐	๓๕ ๓๐.๒๐	๘ ๖.๕๐	๑๑๖ ๒.๕๘	๑.๑๓
๖.	การเลี้ยงภัตตาหารเพล	๘ ๖.๕๐	๑๓ ๑๑.๒๐	๓๕ ๓๐.๒๐	๔๔ ๓๗.๕๐	๑๖ ๑๓.๘๐	๑๑๖ ๓.๔๐	๑.๐๘
๗.	การสนับสนุนอุปกรณ์ การเรียน	๖ ๕.๒๐	๒๑ ๑๘.๑๐	๔๒ ๓๖.๒๐	๔๑ ๓๕.๓๐	๖ ๕.๒๐	๑๑๖ ๓.๑๗	.๕๖
๘.	การให้คำแนะนำปรึกษา เกี่ยวกับการเรียน	๖ ๕.๒๐	๓๒ ๒๗.๖๐	๓๘ ๓๒.๘๐	๒๘ ๒๔.๑๐	๑๒ ๑๐.๓๐	๑๑๖ ๓.๐๖	๑.๐๖
๙.	การให้กำลังใจในการ เรียน	๕ ๔.๓๐	๑๘ ๑๕.๕๐	๓๘ ๓๒.๘๐	๔๓ ๓๗.๑๐	๑๒ ๑๐.๓๐	๑๑๖ ๓.๓๓	๑.๐๐
๑๐.	การให้รางวัลเมื่อสอบ ผ่าน	๕ ๔.๓๐	๑๔ ๑๒.๑๐	๓๕ ๓๐.๒๐	๔๓ ๓๗.๑๐	๑๕ ๑๖.๔๐	๑๑๖ ๓.๔๕	๑.๐๔
๑๑.	ความเป็นส่วนตัวของ ห้องพัก	๗ ๖.๐๐	๗ ๖.๐๐	๒๕ ๒๑.๖๐	๕๕ ๔๗.๔๐	๒๒ ๑๕.๐๐	๑๑๖ ๓.๖๗	๑.๐๔
๑๒.	สิ่งอำนวยความสะดวก ของห้องพักพอเพียง	๔ ๓.๔๐	๑๔ ๑๒.๑๐	๓๖ ๓๑.๐๐	๔๔ ๓๗.๕๐	๑๘ ๑๕.๕๐	๑๑๖ ๓.๕๐	๑.๐๐

๑๓.	สถานที่อำนวยความสะดวกในการดูหนังสือหรือทำงานส่วนตัว	๒ ๑.๗๐	๑๕ ๑๒.๕๐	๓๗ ๓๑.๕๐	๕๑. ๔๔.๐๐	๑๑ ๕.๕๐	๑๑๖ ๓.๔๖	.๘๕
๑๔.	บรรยากาศซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการดูหนังสือ	๖ ๕.๒๐	๒๑ ๑๘.๑	๓๑ ๒๖.๗๐	๕๑ ๔๔.๐๐	๗ ๖.๐๐	๑๑๖ ๓.๒๗	๑.๐๐
๑๕.	มีแหล่งความรู้ที่เอื้อต่อการเรียน	๓ ๒.๖๐	๑๘ ๑๕.๕๐	๔๐ ๓๔.๕๐	๔๕ ๔๒.๒๐	๖ ๕.๒๐	๑๑๖ ๓.๓๑	.๘๕
ค่าเฉลี่ย							๓.๔๔	.๖๔

จากตารางที่ ๘ พบว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค มีความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้ปกครองและสถานที่พักอาศัยมีผลต่อการสำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยคในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๔ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๖๔) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อ พบว่ามี ๑ ข้อ ความเป็นส่วนตัวของห้องพัก โดยความเป็นส่วนตัวของห้องพักมีผลต่อการสำเร็จปริญญาธรรมในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๗ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๐๔) และมี ๑๔ ประเด็นอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ สิ่งอำนวยความสะดวกของห้องพัก (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๐๐) การให้รางวัลเมื่อสอบผ่าน (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๕ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๐๔) สถานที่อำนวยความสะดวกในการดูหนังสือหรือทำงานส่วนตัว (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๘๕) การเลี้ยงภัตอาหารเพล (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๐ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๐๘) การให้กำลังใจในการเรียน (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๑ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๐๐) มีแหล่งความรู้ที่เอื้อต่อการเรียน (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๐ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๘๕) บรรยากาศซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการดูหนังสือ (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๗ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๐๐) การสนับสนุนอุปกรณ์การเรียน (ค่าเฉลี่ย ๓.๑๗ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๕๖) การให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับการเรียน (ค่าเฉลี่ย ๓.๐๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๐๖) การสนับสนุนค่าพาหนะเพื่อไปเรียน (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๘ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๑๓) จัดตารางเวลาให้ดูหนังสือหรือทำการบ้าน (ค่าเฉลี่ย ๒.๕๔ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๐๗) ติดตามดูและความรับผิดชอบในการดูหนังสือ (ค่าเฉลี่ย ๒.๗๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๕๒) จัดให้มีการสอนพิเศษแก่ผู้เรียน (ค่าเฉลี่ย ๒.๗๑ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๕๕) การควบคุมความรับผิดชอบในการดูหนังสือ (ค่าเฉลี่ย ๒.๗๑ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๕๒) ตามลำดับ

แสดงว่าผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค มีความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้ปกครองและสถานที่พักอาศัยในด้านความเป็นส่วนตัวของห้องพักอยู่ในระดับมาก และมีความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมของวัดในด้านอื่นๆ อยู่ในระดับปานกลาง

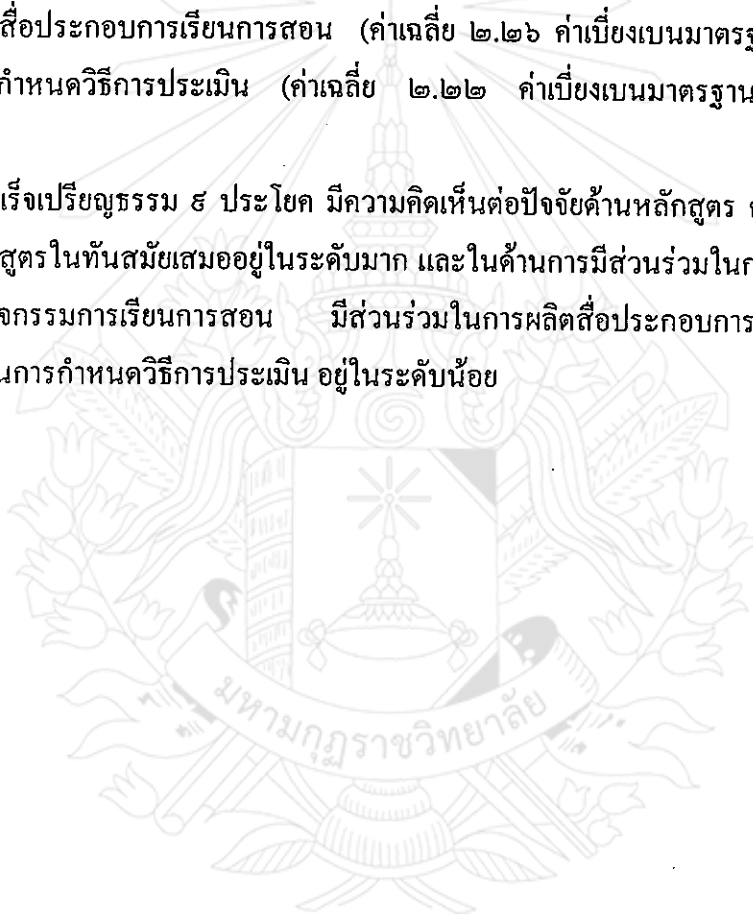
๒.๒ ปัจจัยด้านหลักสูตร

ตารางที่ ๕ วิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนความคิดเห็นของผู้สำเร็จ
 เปรียญธรรม ๕ ประโยค ที่มีต่อปัจจัยด้านหลักสูตร

รายละเอียด		ระดับความคิดเห็น						
ข้อ ที่		น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มากที่สุด	ค่าเฉลี่ย	ค่า เบี่ยงเบน มาตรฐาน
๑.	เข้าใจในหลักสูตรและ เนื้อหาที่เรียนเป็นอย่างดี	๒ ๑.๗๐	๑๕ ๑๖.๔๐	๕๑ ๔๔.๐๐	๔๐ ๓๔.๕๐	๔ ๓.๔๐	๑๑๖ ๓.๒๑	.๘๒
๒.	ทราบจุดประสงค์การ เรียนรู้ของแต่ละวิชา	๔ ๓.๔๐	๑๗ ๑๔.๗๐	๔๔ ๓๗.๕๐	๔๕ ๔๒.๒๐	๒ ๑.๗๐	๑๑๖ ๓.๒๔	.๘๕
๓.	ทราบรายละเอียดงานที่ จะต้องทำในแต่ละวิชา	๑ .๕๐	๑๕ ๑๒.๕๐	๕๐ ๔๓.๑๐	๔๖ ๓๕.๗๐	๔ ๓.๔๐	๑๑๖ ๓.๓๑	.๗๗
๔.	มีส่วนร่วมในการ ออกแบบกิจกรรมการ เรียนการสอน	๒๔ ๒๐.๗๐	๔๐ ๓๔.๕๐	๒๑ ๑๘.๑๐	๒๕ ๒๑.๖๐	๕ ๔.๓๐	๑๑๖ ๒.๔๔	๑.๐๔
๕.	มีส่วนร่วมในการผลิต สื่อประกอบการเรียน การสอน	๒๗ ๒๓.๓๐	๔๘ ๔๑.๔๐	๒๖ ๒๒.๔๐	๑๓ ๑๑.๒๐	๒ ๑.๗๐	๑๑๖ ๒.๒๖	.๕๕
๖.	มีส่วนร่วมในการ กำหนดวิธีการประเมิน หลักสูตรให้ทันสมัย เสมอ	๓๓ ๒๘.๔๐	๔๓ ๓๗.๑๐	๒๔ ๒๐.๗๐	๑๓ ๑๑.๒๐	๓ ๒.๖๐	๑๑๖ ๒.๒๒	๑.๐๖
๗.	เข้าใจวิธีการทำคะแนนให้ ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้	๓ ๒.๖๐	๒๐ ๑๗.๒๐	๓๕ ๓๐.๒๐	๔๕ ๔๒.๒๐	๕ ๗.๘๐	๑๑๖ ๓.๓๔	.๕๔
๘.	เนื้อหาหลักสูตรมี ความเหมาะสม	๒ ๑.๗๐	๑๒ ๑๐.๓๐	๕๔ ๔๖.๖๐	๔๐ ๓๔.๕๐	๘ ๖.๕๐	๑๑๖ ๓.๓๔	.๘๒
๙.	ควรมีการปรับปรุง พัฒนาหลักสูตรอยู่เสมอ	๒ ๑.๗๐	๑๘ ๑๕.๕๐	๔๒ ๓๖.๒๐	๒๘ ๒๔.๑	๒๖ ๒๒.๔๐	๑๑๖ ๓.๕๐	๑.๐๕
๑๐.	ควรมีการวัดผล ประเมินผลหลักสูตร ให้ทันสมัยเสมอ	๑ .๕๐	๑๑ ๙.๕๐	๓๓ ๒๘.๔๐	๔๐ ๓๔.๕	๓๑ ๒๖.๗๐	๑๑๖ ๓.๗๖	.๕๘
ค่าเฉลี่ย							๓.๐๖	.๔๗

จากตารางที่ ๕ พบว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค มีความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านหลักสูตร มีผลต่อการสำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยคในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๐๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๔๗) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อ พบว่า ปัจจัยด้านหลักสูตรที่มีผลต่อการสำเร็จในระดับมาก คือ ควรมีการวัดผลประเมินผลหลักสูตรให้ทันสมัยเสมอ (ค่าเฉลี่ย ๓.๗๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๕๘) และในระดับปานกลาง คือ ควรมีการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรอยู่เสมอ (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๐๕) เนื้อหาหลักสูตรมีความเหมาะสม และเข้าใจวิธีการทำคะแนนให้ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๘๒) และในระดับน้อย คือ มีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน (ค่าเฉลี่ย ๒.๔๔ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๐๔) มีส่วนร่วมในการผลิตสื่อประกอบการเรียนการสอน (ค่าเฉลี่ย ๒.๒๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๕๕) และมีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการประเมิน (ค่าเฉลี่ย ๒.๒๒ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๐๖) ตามลำดับ

แสดงว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค มีความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านหลักสูตร ควรมีการวัดผลประเมินผลหลักสูตรให้ทันสมัยอยู่เสมอในระดับมาก และในด้านการมีส่วนร่วมในการมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน มีส่วนร่วมในการผลิตสื่อประกอบการเรียนการสอน และมีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการประเมิน อยู่ในระดับน้อย

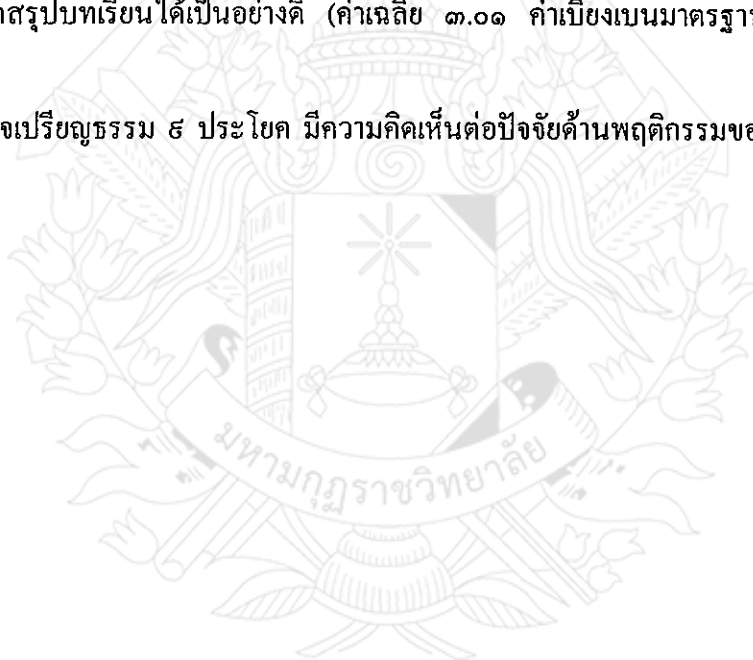
๒.๓ ปัจจัยด้านพฤติกรรมของผู้เรียน

ตารางที่ ๑๐ วิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนความคิดเห็นของผู้สำเร็จ
 เปรียญธรรม ๕ ประโยค ที่มีต่อปัจจัยด้านพฤติกรรมของผู้เรียน

ข้อ ที่	รายละเอียด	ระดับความคิดเห็น						
		น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มากที่สุด	ค่าเฉลี่ย	ค่า เบี่ยงเบน มาตรฐาน
๑.	ศึกษาทเรียนล่วงหน้า	๕ ๔.๓๐	๑๕ ๑๖.๔๐	๔๕ ๓๘.๘๐	๔๑ ๓๕.๓๐	๖ ๕.๒๐	๑๑๖ ๓.๒๐	.๕๒
๒.	ตั้งใจเรียนในชั้นเรียนอยู่ เป็นนิตย์	๑ .๕๐	๑๒ ๑๐.๓๐	๔๖ ๓๕.๗๐	๔๕ ๔๒.๒๐	๘ ๖.๕๐	๑๑๖ ๓.๔๓	.๘๐
๓.	มาศึกษาเล่าเรียนอย่าง สม่ำเสมอ	๒ ๑.๗๐	๑๖ ๑๓.๘๐	๔๖ ๓๕.๗๐	๔๐ ๓๔.๕๐	๑๒ ๑๐.๓๐	๑๑๖ ๓.๓๗	.๕๑
๔.	การแสวงหาความรู้ เพิ่มเติม	๔ ๓.๔๐	๑๗ ๑๔.๗๐	๖๐ ๕๑.๗๐	๒๘ ๒๔.๑๐	๗ ๖.๐๐	๑๑๖ ๓.๑๔	.๘๖
๕.	การใช้คู่มือประกอบการ เรียน	๔ ๓.๔๐	๒๐ ๑๗.๒๐	๕๒ ๔๔.๘๐	๓๖ ๓๑.๐๐	๔ ๓.๔๐	๑๑๖ ๓.๑๓	.๘๖
๖.	การทำแบบฝึกหัดใน ห้องเรียน	๒ ๑.๗๐	๑๗ ๑๔.๗๐	๓๗ ๓๑.๕๐	๔๖ ๓๕.๗๐	๑๔ ๑๒.๑๐	๑๑๖ ๓.๔๕	.๕๔
๗.	การทำการบ้านตามที่ ครูผู้สอนมอบหมาย	๒ ๑.๗๐	๑๔ ๑๒.๑๐	๔๖ ๓๕.๗๐	๔๔ ๓๗.๕๐	๑๐ ๘.๖๐	๑๑๖ ๓.๓๕	.๘๗
๘.	ผู้เรียนมีตำราครบถ้วน	๓ ๒.๖๐	๑๖ ๑๓.๘๐	๔๐ ๓๔.๕๐	๓๔ ๒๕.๓๐	๒๓ ๑๕.๘๐	๑๑๖ ๓.๕๐	๑.๐๔
๙.	ผู้เรียนมีสื่อประกอบการ เรียน	๖ ๕.๒๐	๒๒ ๑๕.๐๐	๕๔ ๔๖.๖๐	๒๕ ๒๑.๖๐	๘ ๖.๕๐	๑๑๖ ๓.๐๖	.๕๔
๑๐.	ผู้เรียนนำความรู้ไป ประยุกต์ใช้	๔ ๓.๔๐	๒๔ ๒๐.๗๐	๕๔ ๔๖.๖๐	๒๕ ๒๕.๐๐	๔ ๓.๔๐	๑๑๖ ๓.๐๔	.๘๖
๑๑.	การบันทึกเมื่อพบสิ่งที่ น่าสนใจ	๒ ๑.๗๐	๒๒ ๑๕.๐๐	๖๒ ๕๓.๔๐	๒๕ ๒๕.๐๐	๑ .๕๐	๑๑๖ ๓.๐๒	.๗๑
๑๒.	ผู้เรียนสามารถสรุป บทเรียนได้เป็นอย่างดี	๒ ๑.๗๐	๑๕ ๑๖.๔๐	๖๕ ๕๕.๕๐	๒๕ ๒๑.๖๐	๑ .๕๐	๑๑๖ ๓.๐๑	.๖๗
ค่าเฉลี่ย							๓.๒๔	.๔๗

จากตารางที่ ๑๐ พบ ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค มีความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านพฤติกรรมของผู้เรียน มีผลต่อการสำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยคในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๔ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๔๗) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อ พบว่าทุกข้อมีผลต่อการสำเร็จปริญญาธรรมในระดับปานกลาง โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ ผู้เรียนมีตำราครบถ้วน (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๐๔) การทำแบบฝึกหัดในห้องเรียน (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๕ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๕๔) ตั้งใจเรียนในชั้นเรียนอยู่เป็นนิตย์ (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๓ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๘๐) การทำ การบ้านตามที่ครูสอนมอบหมาย (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๕ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๘๗) มาศึกษาเล่าเรียนอย่างสม่ำเสมอ (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๗ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๕๑) ศึกษาบทเรียนล่วงหน้า (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๐ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๕๒) การแสวงหาความรู้เพิ่มเติม (ค่าเฉลี่ย ๓.๑๔ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๘๖) การใช้คู่มือประกอบการเรียน (ค่าเฉลี่ย ๓.๑๓ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๘๖) ผู้เรียนมีสื่อประกอบการเรียน (ค่าเฉลี่ย ๓.๐๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๕๔) ผู้เรียนนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ (ค่าเฉลี่ย ๓.๐๔ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๘๖) การบันทึกเมื่อพบสิ่งที่น่าสนใจ (ค่าเฉลี่ย ๓.๐๒ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๗๑) ผู้เรียนสามารถสรุปบทเรียนได้เป็นอย่างดี (ค่าเฉลี่ย ๓.๐๑ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๖๗) ตามลำดับ

แสดงว่าผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค มีความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านพฤติกรรมของผู้เรียนอยู่ในระดับปานกลาง

๒.๔ ปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา

ตารางที่ ๑๑ วิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนความคิดเห็น ของผู้สำเร็จ
 เปรียญธรรม ๕ ประโยค ที่มีต่อปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา

รายละเอียด		ระดับความคิดเห็น						
ข้อ ที่		น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มากที่สุด	ค่าเฉลี่ย	ค่า เบี่ยงเบน มาตรฐาน
๑.	ผู้เรียนจัดกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียน	๑๗ ๑๔.๗๐	๔๒ ๓๖.๒๐	๕๐ ๓๔.๕๐	๑๔ ๑๒.๑๐	๓ ๒.๖๐	๑๑๖ ๒.๕๑	.๕๗
๒.	เทคนิคการสอนของผู้สอน	๒ ๑.๗๐	๒๘ ๒๔.๑๐	๔๗ ๔๐.๕๐	๓๑ ๒๖.๗๐	๘ ๖.๕๐	๑๑๖ ๓.๑๒	.๕๑
๓.	ความเป็นกันเองระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน	๓ ๒.๖๐	๒๗ ๒๓.๓๐	๕๐ ๔๓.๑๐	๒๖ ๒๒.๔๐	๑๐ ๘.๖๐	๑๑๖ ๓.๑๑	.๕๔
๔.	ผู้สอนมีบุคลิกภาพดี	๑ .๕๐	๒๐ ๑๗.๒๐	๖๗ ๕๗.๘๐	๒๔ ๒๐.๗๐	๔ ๓.๔๐	๑๑๖ ๓.๐๘	.๗๔
๕.	การเสริมแรงของผู้สอน	๓ ๒.๖๐	๒๘ ๒๔.๑๐	๔๕ ๔๒.๒๐	๓๓ ๒๘.๔๐	๓ ๒.๖๐	๑๑๖ ๓.๐๔	.๘๕
๖.	การเอาใจใส่ในการแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียน	๖ ๕.๒๐	๒๕ ๒๑.๖๐	๔๗ ๔๐.๕๐	๓๒ ๒๗.๖๐	๖ ๕.๒๐	๑๑๖ ๓.๐๖	.๕๕
๗.	ใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างมีคุณภาพ	๘ ๖.๕๐	๓๕ ๓๐.๒๐	๕๔ ๔๖.๖๐	๑๓ ๑๑.๒๐	๖ ๕.๒๐	๑๑๖ ๒.๗๗	.๕๒
๘.	มีแบบฝึกหัดที่เอื้อต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล	๒๐ ๑๗.๒๐	๒๘ ๒๔.๑๐	๓๕ ๓๐.๒๐	๒๕ ๒๕.๐๐	๔ ๓.๔๐	๑๑๖ ๒.๗๓	๑.๑๒
๙.	จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง	๑๐ ๘.๖๐	๓๕ ๓๐.๒๐	๓๕ ๓๓.๖๐	๒๓ ๑๙.๘๐	๕ ๗.๗๐	๑๑๖ ๒.๘๗	๑.๐๗
๑๐.	มีการตรวจงาน (แบบฝึกหัด และแก้ไขข้อผิดพลาด)	๔ ๓.๔๐	๑๗ ๑๔.๗๐	๔๑ ๓๕.๓๐	๔๗ ๔๐.๕๐	๗ ๖.๐๐	๑๑๖ ๓.๓๑	.๕๑

๑๑.	มีการจัดบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนการสอน	๕ ๔.๓๐	๒๘ ๒๔.๑๐	๖๐ ๕๑.๗๐	๒๐ ๑๗.๒๐	๓ ๒.๖๐	๑๑๖ ๒.๘๕	.๘๒
๑๒.	การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการสรุปทเรียน	๗ ๖.๐๐	๒๗ ๒๓.๓๐	๕๗ ๔๕.๑	๒๒ ๑๕.๐๐	๓ ๒.๖๐	๑๑๖ ๒.๘๘	.๘๗
๑๓.	มีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน	๖ ๕.๒๐	๒๘ ๒๔.๑๐	๕๒ ๔๔.๘๐	๒๖ ๒๒.๔๐	๔ ๓.๔๐	๑๑๖ ๒.๕๔	.๕๐
๑๔.	มีการเตรียมห้องเรียนหรือสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน	๕ ๔.๓๐	๒๗ ๒๓.๓๐	๕๒ ๔๔.๘๐	๒๗ ๒๓.๓๐	๕ ๔.๓๐	๑๑๖ ๓.๐๐	.๕๐
๑๕.	มีการใช้สื่อการเรียนการสอนที่หลากหลาย	๑๒ ๑๐.๓	๓๑ ๒๖.๗๐	๔๗ ๔๐.๕๐	๒๐ ๑๗.๒๐	๖ ๕.๒๐	๑๑๖ ๒.๘๐	๑.๐๑
๑๖.	มีการเรียนการสอนที่ทันสมัย	๑๗ ๑๔.๗๐	๓๐ ๒๕.๕๐	๓๕ ๓๓.๖๐	๒๑ ๑๘.๑๐	๕ ๗.๘๐	๑๑๖ ๒.๗๘	๑.๑๔
ค่าเฉลี่ย							๒.๕๓	.๕๐

จากตารางที่ ๑๑ พบว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยค มีความคิดเห็นต่อบังคับด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา ที่มีต่อการสำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยคในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๒.๕๓ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๕๐) เมื่อพิจารณาในแต่ละข้อ พบว่าทุกข้อมีผลต่อการสำเร็จปริญญาธรรม ๕ ประโยคอยู่ในระดับปานกลาง โดยเรียงลำดับมากไปหาน้อย ดังนี้ มีการตรวจงาน (แบบฝึกหัด และแก้ไขข้อผิดพลาด) (ค่าเฉลี่ย ๓.๓๑ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๕๑) เทคนิคการสอนของผู้สอน (ค่าเฉลี่ย ๓.๑๒ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๕๑) ความเป็นกันเองระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน (ค่าเฉลี่ย ๓.๑๑ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๕๔) ผู้สอนมีบุคลิกภาพดี (ค่าเฉลี่ย ๓.๐๘ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๖๔) การเอาใจใส่ในการแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียน (ค่าเฉลี่ย ๓.๐๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๕๕) การเสริมแรงของผู้สอน (ค่าเฉลี่ย ๓.๐๔ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๘๕) มีการเตรียมห้องเรียนหรือสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน (ค่าเฉลี่ย ๓.๐๐ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๕๐) มีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน (ค่าเฉลี่ย ๒.๕๔ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๕๐) มีการจัดบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนการสอน (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๕ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๘๒) การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการสรุปทเรียน (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๘ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๘๗) จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๗ ค่า

เบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๐๗) มีสื่อการเรียนการสอนที่หลากหลาย (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๐ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๐๑) มีการเรียนการสอนที่ทันสมัย (ค่าเฉลี่ย ๒.๗๘ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๑๔) ใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างมีคุณภาพ (ค่าเฉลี่ย ๒.๗๗ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๘๒) มีแบบฝึกหัดที่เอื้อต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล (ค่าเฉลี่ย ๒.๗๓ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ๑.๑๒) ผู้สอนจัดกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียน(ค่าเฉลี่ย ๒.๕๑ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๘๗) ตามลำดับ

แสดงว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๘ ประโยค มีความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง

๒.๕ สรุปปัจจัยในด้านต่างๆ

ตารางที่ ๑๒ การวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๘ ประโยค ต่อปัจจัยในด้านต่างๆ

ค่าเฉลี่ย รายการ	ระดับความคิดเห็น			
	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	แปลผล	ลำดับ ที่
๑. ปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้ปกครอง และสถานที่พักอาศัย	๓.๔๔	.๖๔	ปานกลาง	๑
๒. ปัจจัยด้านหลักสูตร	๓.๐๖	.๔๗	ปานกลาง	๓
๓. ปัจจัยด้านพฤติกรรมของผู้เรียน	๓.๒๔	.๔๗	ปานกลาง	๒
๔. ปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอนใน สถานศึกษา	๒.๘๓	.๕๐	ปานกลาง	๔
ค่าเฉลี่ย	๓.๑๑	.๒๘	ปานกลาง	

จากตารางที่ ๑๒ พบว่า ผู้สำเร็จปริญญาธรรม ๘ ประโยค มีความคิดเห็นต่อปัจจัยในด้านต่างๆ อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย ๓.๑๑ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๖๔) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าทุกด้านมีผลต่อการสำเร็จปริญญาธรรม ๘ ประโยคในระดับปานกลาง โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ได้จัดลำดับความสำคัญของปัจจัยด้านต่าง ดังนี้ ปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้ปกครองและสถานที่พักอาศัย (ค่าเฉลี่ย ๓.๔๔ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๖๔) ปัจจัยด้านพฤติกรรมของผู้เรียน (ค่าเฉลี่ย ๓.๒๔ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๔๗) ปัจจัยด้านหลักสูตร (ค่าเฉลี่ย ๓.๐๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๔๗) ปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา (ค่าเฉลี่ย ๒.๘๓ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน .๕๐)

แสดงว่า ผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค มีความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้ปกครองและสถานที่พักอาศัย ปัจจัยด้านพฤติกรรมของผู้เรียน ปัจจัยด้านหลักสูตร และปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง

๓. อภิปรายผล

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค

จากผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้ปกครองและสถานที่พักอาศัย ที่มีผลต่อความสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค มีความสำคัญต่อการศึกษาเล่าเรียนมาก โดยผู้ปกครองต้องคอยช่วยเหลือ ให้กำลังใจ สนใจในการเรียนของผู้ที่อยู่ในปกครอง และคอยจัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้ การเลี้ยงภัตตาหารเพล ตลอดจนการให้รางวัลเมื่อสอบผ่านมีผลต่อการสำเร็จเปรียญธรรมอย่างมาก แต่ทั้งนี้ กลับพบว่า ไม่มีการจัดให้มีการสอนพิเศษแก่ผู้เรียน และการควบคุมความรับผิดชอบในการดูหนังสือ มีผลต่อความสำเร็จน้อยที่สุด เนื่องจากผู้เรียนต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง และมีความสามารถ จึงไม่ต้องการสอนพิเศษ และมีคนมาคอยควบคุมในการเรียนการสอน

ส่วนด้านที่พักอาศัย เห็นว่าความเป็นส่วนตัวของห้องพัก มีผลต่อการสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค โดยการศึกษาเล่าเรียนที่จะประสบความสำเร็จได้จะต้องอาศัยบรรยากาศในการศึกษาเล่าเรียนที่ดี คือ มีความสงบ ใกล้เคียงกับธรรมชาติ ความแปลกใหม่และเปลี่ยนแปลงไม่จำเจ สะอาดมีระเบียบเรียบร้อย ซึ่งห้องพักของพระภิกษุส่วนมากจะมีความเป็นส่วนตัว มีความสงบเงียบ และมีอากาศถ่ายเทที่สะดวก เหมาะสำหรับการอ่านหนังสือ และทบทวนท่องจำในสิ่งที่ได้เรียนรู้มาได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้อาจมีการจัดให้เปรียบเสมือนห้องเรียน คือการจัดห้องเรียนให้ถูกส่วน ห้องเรียนต้องสะอาด สงบ ร่มเย็น อากาศถ่ายเทสะดวก ปราศจากเสียงรบกวน ควรจัดให้เป็นธรรมชาติมากที่สุด เพราะบรรยากาศในห้องเรียนก็เป็นตัวแปรที่สำคัญ ที่จะช่วยให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จได้เช่นกัน และนอกจากจะมีความเป็นส่วนตัวแล้ว สภาพห้องพักยังมีสิ่งอำนวยความสะดวกพอเพียง สำหรับการดูหนังสือหรือทำงานส่วนตัว ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในการศึกษาเล่าเรียน ดังเห็นได้จากบรรยากาศของสถานที่ตรัสรู้ หรือสถานที่ทรงใช้เป็นที่ศึกษา หรือเผยแผ่คำสั่งสอนนั้น มีคุณลักษณะประการที่หนึ่ง คือ ความสงบ อันสอดคล้องกับคุณลักษณะประการที่สอง คือ ใกล้เคียงกับธรรมชาติ ประการที่ สาม คือ ความแปลกใหม่และเปลี่ยนแปลงไม่จำเจ และประการที่สี่ คือ ความสะอาดมีระเบียบเรียบร้อย ตรงกับวิธีการคิดและวิธีการสั่งสอนของพระองค์ จึงมีการคิดเปรียบเทียบกับธรรมชาติ ทรงนำมาคิดศึกษาและสั่งสอนได้ทั้งสิ้น

นอกจากจะมีสภาพบรรยากาศที่สงบเงียบแล้ว ถ้าผู้เรียนไม่สนใจใฝ่หาความรู้ และไม่สนใจในการเรียนการสอน ก็ย่อมไม่ทำให้ประสบความสำเร็จในการเรียนได้ ดังนั้นปัจจัยที่มีผลในอันดับรองลงมาคือ ปัจจัยด้านพฤติกรรมของผู้เรียน โดยที่ผู้เรียนมีตำราครบถ้วน มีการทำแบบฝึกหัดในห้องเรียน และทำการบ้านตามที่ครูผู้สอนมอบหมาย เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่เรียนมา และนอกจากนี้ยังต้องมีการทบทวนในบทเรียนที่เรียน

ปัจจัยด้านหลักสูตรเป็นอันดับที่รองมาจากด้านการสนับสนุนของผู้ปกครอง และสถานที่พักอาศัย ผู้เรียนไม่ได้พิจารณาถึงการจัดหลักสูตรในการเรียนการสอนต่อความสำเร็จของตนเอง แต่ทั้งนี้ด้านความสอดคล้องของหลักสูตรการสอน ผู้เรียนมีความเห็นว่า ควรมีการวัดผลประเมินผลหลักสูตรให้ทันสมัยอยู่เสมอ และควรมีการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตร ส่วนด้านเนื้อหาหลักสูตรมีความเหมาะสม และเข้าใจวิธีการทำคะแนนให้ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ที่สำคัญจะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมในการเรียนของผู้เรียนอยู่ในระดับน้อย ผู้เรียนไม่มีส่วนร่วมในการเรียน ทั้งการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน การผลิตสื่อประกอบการเรียนการสอน การกำหนดวิธีการประเมิน ซึ่งในปัจจุบัน ตามที่ได้มีการปฏิรูปการศึกษาที่ให้มีการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ได้เริ่มมีการนำมาใช้ในการเรียนการสอนอย่างจริงจัง ดังนั้นควรมีการจัดหลักสูตรใหม่ที่เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน ที่ต้องให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน

ปัจจัยสุดท้าย คือ ปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา แสดงได้ว่าสถานศึกษาไม่ได้มีความสำคัญต่อความสำเร็จของผู้เรียน อาจเนื่องมาจาก ผู้เรียนมองว่าสถานศึกษาเป็นสถานที่เรียนและนำความรู้กลับมา ช่วงเวลาที่ไปสถานที่ศึกษาเป็นระยะเวลาที่สั้น โดยสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาที่มีผลต่อความสำเร็จ คือ การตรวจงาน (แบบฝึกหัด และแก้ไขข้อผิดพลาด) เทคนิคการสอนของผู้สอน และความเป็นกันเองระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ผู้สอนมีบุคลิกภาพดี และการเอาใจใส่ในการแก้ไขข้อบกพร่อง และการเสริมแรงของผู้สอน และความเป็นกันเอง ควรเอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นรายๆ ไปตามควรแก่กาลเทศะและเหตุการณ์ ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อย ที่มีปัญหา และส่วนใหญ่จะเห็นว่าเป็นบรรยากาศในการเรียน ซึ่งสอดคล้องกับการเล่าเรียนตามแนวพุทธศาสนาที่ว่า การจัดบรรยากาศในการศึกษาเล่าเรียน จะช่วยให้การเรียนการสอนไม่น่าเบื่อ ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนรู้สึกไม่จำเจซ้ำซาก มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนการสอน ไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี หากจัดกระบวนการเรียนการสอน ให้เป็นไปตามกระบวนการจัดการศึกษาตามแนวแห่งพุทธศาสนา การจัดการเรียนการสอนเหล่านั้น น่าจะประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง

บทที่ ๕

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยคของผู้เรียนบาลีใน กรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อความสำเร็จ การศึกษาเปรียญธรรม ๕ ประโยคของคณะสงฆ์ ตามความคิดเห็นของผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค ๒) เพื่อศึกษาปัจจัยด้านความสอดคล้องของหลักสูตร ๓) เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการจัดการ การศึกษาของคณะสงฆ์

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยคในปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๖ จำนวน ๕๘ รูป และในปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๗ จำนวน ๕๘ รูป รวม ๑๑๖ รูป

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา เป็นแบบสอบถามที่ผู้ศึกษาพัฒนาจากเอกสาร และผลงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค ได้แก่ ด้านสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย ด้านหลักสูตร ด้านผู้เรียน ด้านสภาพแวดล้อมใน สถานศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำเสนอ ข้อมูลในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย ผลวิเคราะห์ข้อมูลสรุปตามวัตถุประสงค์แต่ละข้อ ได้ ดังนี้

๑. สรุปผลการวิจัย

๑. ข้อมูลพื้นฐานของผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค ที่ตอบแบบสอบถาม

การศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยคของผู้เรียนบาลีใน กรุงเทพมหานคร ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม คือ ผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยคในปีการศึกษา ๒๕๔๖ จำนวน ๕๘ รูป และในปีการศึกษา ๒๕๔๗ จำนวน ๕๘ รูป รวม ๑๑๖ รูป ซึ่งผู้สำเร็จ เปรียญธรรม ๕ ประโยคส่วนมากมีอายุระหว่าง ๒๖-๓๐ ปี มีอายุพรรษาอยู่ระหว่าง ๖-๑๐ พรรษา มี การศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี และส่วนมากดำรงตำแหน่งเป็นครูสอน โดยมีนิติภคที่ ได้รับ เดือนละ ๒,๑๐๐-๓,๐๐๐ บาท และมีภูมิลำเนาอยู่ภาคอีสานมากที่สุด

๒. ลำดับความสำคัญของปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จปริยธรรม ๕ ประโยค

๒.๑ ปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้ปกครองและสถานที่พักอาศัย

ความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้ปกครองและสถานที่พักอาศัย พบว่า มีความสำคัญในระดับปานกลาง โดยค่าเฉลี่ย ๓.๔๔ และปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จมากที่สุด คือ ความเป็นส่วนตัวของห้องพัก ค่าเฉลี่ย ๓.๖๗ จัดอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ สถานที่อำนวยความสะดวกในการดูหนังสือหรือทำงานส่วนตัว ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ และ การให้รางวัลเมื่อสอบผ่าน ค่าเฉลี่ย ๓.๔๕ ตามลำดับ และข้อที่มีผลต่อความสำเร็จในระดับน้อยที่สุด คือ การควบคุมความรับผิดชอบในการดูหนังสือ ค่าเฉลี่ย ๒.๗๑ จัดอยู่ในระดับปานกลาง

๒.๒ ปัจจัยด้านหลักสูตร

ความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านหลักสูตร พบว่า มีความสำคัญในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๐๖ และปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จมากที่สุด คือ ควรมีการวัดผลประเมินหลักสูตรให้ทันสมัย อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๗๖ รองลงมาคือ ควรมีการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรอยู่เสมอ ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ และเข้าใจวิธีการทำคะแนนให้ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดได้ ค่าเฉลี่ย ๓.๓๔ จัดอยู่ในระดับปานกลาง

๒.๓ ปัจจัยด้านพฤติกรรมของผู้เรียน

ความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านพฤติกรรมของผู้เรียน พบว่า มีความสำคัญในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๒๔ และปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จมากที่สุด คือ ผู้เรียนมีตำราครบถ้วน ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ รองลงมาคือ การทำแบบฝึกหัดในห้องเรียน ค่าเฉลี่ย ๓.๔๕ และตั้งใจเรียนในชั้นเรียนอยู่เป็นนิตย์ ค่าเฉลี่ย ๓.๔๓ และข้อที่มีผลต่อความสำเร็จน้อยที่สุดคือ ผู้เรียนไม่มีการสรุปทเรียน ค่าเฉลี่ย ๓.๐๑ จัดอยู่ในระดับปานกลาง

๒.๔ ปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา

ความคิดเห็นต่อปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา พบว่า มีความสำคัญในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย ๒.๕๓ และปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จมากที่สุด คือ มีการตรวจงาน (แบบฝึกหัด และแก้ไขข้อผิดพลาด) ค่าเฉลี่ย ๓.๓๑ รองลงมาคือ เทคนิคการสอนของผู้สอน ค่าเฉลี่ย ๓.๑๒ และความเป็นกันเองระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ค่าเฉลี่ย ๓.๑๑ และข้อที่มีผลต่อความสำเร็จในระดับน้อยที่สุด คือ ผู้สอนจัดกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียน ค่าเฉลี่ย ๒.๕๑ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาทุกข้อจัดอยู่ในระดับปานกลาง

จากการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จปริยธรรม ๕ ประโยคของผู้เรียนบาลีในกรุงเทพมหานคร” พบว่าปัจจัยที่ศึกษาทั้ง ๔ ด้านจัดอยู่ระดับปานกลาง ไม่พบปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จปริยธรรม ๕ ประโยคซึ่งจัดอยู่ในระดับมาก

๒. ข้อเสนอแนะ

๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะจากการศึกษา ดังต่อไปนี้

๑. จากการศึกษาที่พบว่าปัจจัยด้านสภาพที่อยู่อาศัยในวัด มีผลต่อการสำเร็จเปรียญธรรมมากที่สุด โดยเฉพาะห้องพักที่เป็นส่วนตัว มีบรรยากาศที่สงบเงียบ มีความสงบในการทบทวนหนังสือ สำหรับผู้ศึกษาเพื่อบรรลุผลสำเร็จในการเรียน

๒. ส่วนผู้เรียนเองต้องมีความสนใจและใส่ใจในการเรียนการสอน ควรมีการจัดเตรียมหนังสือเอกสารในการเรียนการสอนให้ครบถ้วน และควรมีการทบทวนสรุปเนื้อหาที่ได้เรียนมา เพื่อช่วยให้มีการรับรู้ และจดจำได้ดีขึ้น

๓. ในด้านหลักสูตรยังขาดการมีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการวัดผล หลักสูตรให้ทันสมัยเสมอ ดังนั้น ผู้สอน และผู้เรียน ควรมีการปรับปรุงและหาวิธีการวัดประเมินผลการนำหลักสูตรมาใช้ในการสอน ที่เป็นการช่วยเพิ่มภูมิปัญญาของผู้เรียนให้สอดคล้องและทันสมัยต่อสภาพแวดล้อม การเรียนการสอนปัจจุบันที่เน้นการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

๔. ด้านผู้สอนยังขาดการจัดกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียน ที่เป็นการสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอน ทำให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการเรียน ที่เป็นผลทำให้ผู้เรียนขาดความอุสาหะที่จะให้การเรียนประสบความสำเร็จ โดยผู้สอนอาจต้องมีการปรับลีลาการสอนโดยการนำลีลาการสอนตามหลักการพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการสอน

๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๑. การศึกษาเรื่องนี้ เป็นการศึกษาค้นคว้าความคิดเห็นของผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค เพียงด้านเดียว ดังนั้น หากจะมีการศึกษาต่อจากเรื่องนี้ ควรจะเป็นการศึกษาค้นคว้าความคิดเห็นของพระเถระ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างสำคัญกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีโดยตรง ตลอดจนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในระบบการศึกษาอื่นๆ เพื่อเปรียบเทียบแนวความคิด และเหตุผลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งความคิดเห็นเหล่านั้น น่าจะเป็นข้อมูลอย่างดีที่จะช่วยให้คณะสงฆ์ตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ต่อไป

๒. การศึกษาครั้งนี้พบว่า ปัจจัยที่ศึกษามีผลต่อความสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค มีผลอยู่ในระดับปานกลาง ฉะนั้นครั้งต่อไปควรศึกษาปัจจัยในด้านอื่นๆ

๓. ควรศึกษาแนวคิดเรื่อง “บุพเพกตบุญญตา” กับความสำเร็จเปรียญธรรม ๕ ประโยค ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกันหรือไม่

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎก

การศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, กรม. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม ๔, ๕, ๑๑, ๑๓, ๑๕, ๒๑, ๒๒, ๒๓ พิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี กรุงเทพฯ โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕.

หนังสืออรรถกถา

พุทธโฆสจารย์, พระ. ปฐมสมันตปาสาทิกา เล่ม ๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๔๖๓.

สิริมงคลจารย์, พระ. มงคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ : มามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

หนังสือ

การศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, กรม. คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕.

_____ . การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.

_____ . คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

_____ . การพัฒนารูปแบบจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๖.

_____ . คู่มือการศึกษาบาลี เล่ม ๓. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

_____ . ประวัติการศึกษาสงฆ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖.

_____ . การศึกษาของพระสงฆ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๒.

กองแผนงานกรมการศาสนา. การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.

กองบาลีสนามหลวง. เรื่องสอบบาลีสนามหลวง แผนกบาลี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕.

_____ . เรื่องสอบบาลีสนามหลวง แผนกบาลี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____ . เรื่องสอบบาลีสนามหลวง แผนกบาลี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๔๑.

_____ . เรื่องสอบบาลีสนามหลวง แผนกบาลี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๔๒.

_____ . เรื่องสอบบาลีสนามหลวง แผนกบาลี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๔๓.

_____ . เรื่องสอบบาลีสนามหลวง แผนกบาลี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๔๔.

_____ . เรื่องสอบบาลีสนามหลวง แผนกบาลี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๔๕.

_____ . เรื่องสอบบาลีสนามหลวง แผนกบาลี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๔๖.

ณรงค์ ธรรมคุณ. หลักการสอน. เชียงใหม่: สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๔.

แถลงการคณะสงฆ์ เรื่องสอบบาลีสนามหลวง ปี ๒๕๔๗

เทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต), พระ. หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

ธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พระ. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____ . ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก หมวดพุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

_____ . พุทธวิธีในการสอน พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม,
๒๕๔๒.

ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์. การจัดและการบริหารอาชีวศึกษา. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดีจำกัด, ๒๕๔๓.

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. ๒๕๓๘. วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), พระ. ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ ๑.
กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๐.

ราชวรมนี (ประยูรค์ ปยุตโต), พระ. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

ราชวิสุทธิโมลี (ทองดี สุรเศ โข), พระ. ภูมิการศึกษาบาลี เล่ม ๔. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗.

รุจิร ภูสาระ และจันทราณี สงวนนาม. การบริหารหลักสูตรในสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: บริษัทบู๊ตพอยท์ จำกัด, ๒๕๔๕.

ศิลปากร กรม. ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑. พระนคร: โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรื, ๒๕๐๘.

ศิลปาบรรณาการ. ประชุมโคลงโลกนิติ. ธนบุรี: อมรการพิมพ์, ๒๕๑๑.

สนิท ศรีสำแดง. พระพุทธศาสนากับการศึกษา. กรุงเทพฯ: นีลนารการพิมพ์, ๒๕๓๔.

สวนา พรพัฒน์กุล. การศึกษาและการดำรงสมณเพศของสงฆ์ไทย. มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตบางเขน, ๒๕๒๔.

สวัสดี เขมกลีทธิ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. เชียงใหม่: ล้านนาการพิมพ์, ๒๕๓๑.

สังค์ อุทรานันท์. พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มิตรสยาม, ๒๕๓๔.

สุมน อมรวิวัฒน์. การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.

สุมน อมรวิวัฒน์ และคณะ. ความคิดและภูมิปัญญาไทยด้านการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

แสง จันทร์งาน. วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

วิทยานิพนธ์

จูไรรัตน์ แสนใจรักษ์. “พัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย พ.ศ.๒๔๘๖-๒๕๒๗”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๑.

พระมหาแผน พูนพัด. “รูปแบบเชิงการบริหารงานทางวิชาการที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔.

ภาคผนวก ก

รายนามผู้ทรงคุณและผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยเพื่อสารนิพนธ์

๑. อาจารย์สุจินต์ ธรรมชาติ	อาจารย์พิเศษ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒. อาจารย์รังสี สุทนต์	หัวหน้าฝ่ายวางแผนและวิชาการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย	หัวหน้าภาควิชาบริการการศึกษา และกิจกรรมคณะสงฆ์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. อาจารย์นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ	ผู้ช่วยหัวหน้าแผนกสังคม, ภาควิชาสังคมและศาสนา เทคโนโลยีสยาม กรุงเทพ.
๕. ผศ.ธวัช หอมทวนลม	อาจารย์ประจำ คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๖. ดร.สมบุญ ดวงสโมสร	อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และกรรมการหลักสูตรพุทธศาสนามหาบัณฑิตนานาชาติ
๗. ผศ.ดร.ณกมล บุญขเขตต์ทิกุล	อาจารย์ประจำ สำนักวิชาการการศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยศรีปทุม
๘. ดร.พหล แก้วเขียว	อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม

ภาคผนวก ข

ที่ ศธ ๖๐๐๒ / ๐๗๕

(สำเนา)

๑ กันยายน ๒๕๕๖

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือการวิจัยเพื่อสารนิพนธ์
เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถาม จำนวน ๑ ชุด

ด้วยนายธานี สุวรรณประทีป นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับความเห็นชอบให้ทำวิจัยเพื่อสารนิพนธ์ ใน
หัวข้อเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการศึกษาปริญญาตรี ประโยคของผู้เรียนบาลีใน
กรุงเทพมหานคร” โดยมี ผศ.จางง คันธิก เป็นประธานที่ปรึกษา

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่าน เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มี
ประสบการณ์ เหมาะสมที่จะเป็นผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือ หรือให้ข้อเสนอแนะการวิจัยดังกล่าว

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่าน ได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ
เครื่องมือการวิจัยเพื่อทำสารนิพนธ์แก่นักศึกษาด้วย จึงขอขอบคุณและอนุโมทนามา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูปลัดลัมพินพัฒนวิริยาจารย์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ตึก สว.ธรรมนิเวศ ชั้น ๕

โทรศัพท์ ๐-๒๒๘๒-๘๓๗๕, ๐-๒๒๘๒-๘๓๐๓ คို့ ๒๔๕, ๒๕๕

โทรสาร ๐-๒๖๒๕-๐๕๔๗

ที่ ศธ ๖๐๐๒/๐๐๒

๑ กันยายน ๒๕๕๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลการวิจัยเพื่อสารนิพนธ์

เรียน

ด้วยนายธานี สุวรรณประทีป นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับความเห็นชอบให้ทำวิจัยเพื่อสารนิพนธ์ ในหัวข้อเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จการศึกษาเปรียญธรรม ๕ ประโยคของผู้เรียนบาลีใน กรุงเทพมหานคร” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต งานวิจัยเพื่อสารนิพนธ์ดังกล่าวได้เกี่ยวข้องกับ และคาดว่าจะ成为ประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เปรียญธรรม ๕ ประโยค ของคณะสงฆ์โดยรวม จึงขอความเมตตาจากท่าน ได้อนุเคราะห์ให้กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการศึกษา ได้กรอกข้อมูลตอบแบบสอบถาม ตามแบบสอบถามที่ผู้วิจัยนำมาพร้อมนี้

กราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่าน ได้อำนวยความสะดวกแก่นักศึกษาในการเก็บข้อมูลตามกลุ่มเป้าหมายที่กำหนด และหวังได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ตึก สว.ธรรมนิเวศ ชั้น ๕

โทรศัพท์ ๐-๒๒๘๒-๘๓๓๕, ๐-๒๒๘๒-๘๓๐๓ ต่อ ๒๕๕, ๒๕๕

โทรสาร ๐-๒๖๒๕-๐๕๕๗

ภาคผนวก ค

แบบสอบถามเพื่อสารนิพนธ์

เรื่อง

ปัจจัยที่มีผลต่อการสำเร็จปริญญาธรรม ๙ ประโยคของผู้เรียนบาลีในกรุงเทพมหานคร

สำหรับนักเรียนบาลีปริญญาธรรม ๙ ประโยค

ในกรุงเทพมหานคร

คำชี้แจงก่อนกรอกแบบสอบถาม

๑.แบบสอบถามนี้ ต้องการทราบรายละเอียดเกี่ยวกับนักเรียนตามสภาพความเป็นจริง การตอบแบบสอบถามของท่าน จะไม่มีผลกระทบต่อกรเรียนและปฏิบัติงานของท่าน แต่จะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและส่งเสริมการจัดการศึกษา ให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

๒.ผู้ศึกษาจะรักษาคำตอบของท่านไว้เป็นความลับ และนำผลไปใช้ในการวิจัยเท่านั้น โดยจะกระทำข้อมูลและเสนอผลในภาพรวม ฉะนั้นในการกรอกแบบสอบถาม โปรดตอบทุกข้อตามความเป็นจริงที่ปฏิบัติ เพื่อประโยชน์สูงสุดในการศึกษา

๓.แบบสอบถามฉบับนี้ เป็นแบบสอบถามที่ต้องการทราบข้อมูลส่วนตัวบางประการ ประสบการณ์ในการทำงาน ความคิดเห็น และปัญหาต่างๆ ที่ท่านได้ประสบในการทำงาน และเรียน ซึ่งสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบการศึกษา

๔.โปรดกรอกรายการต่างๆ ในแต่ละข้อให้ครบถ้วนตามความเป็นจริง

ขอได้รับความขอบคุณจากผู้ศึกษา

แบบสอบถามสำหรับผู้เรียนเปรียญธรรม ๙ ประโยค ในกรุงเทพมหานคร

แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๕ ตอน

- ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม
 ตอนที่ ๒ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางวัด
 ตอนที่ ๓ ปัจจัยด้านหลักสูตร
 ตอนที่ ๔ ปัจจัยด้านผู้เรียน
 ตอนที่ ๕ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. อายุของท่านอยู่ในระหว่าง

- ๒๐ - ๒๕ ปี ๒๖ - ๓๐ ปี
 ๓๑ - ๓๕ ปี ๓๖ ปีขึ้นไป

๒. ปัจจุบันท่านบรรพชาอุปสมบทได้กี่พรรษา

- ๑ - ๕ พรรษา ๖ - ๑๐ พรรษา
 ๑๑ - ๑๕ พรรษา ๑๖ พรรษาขึ้นไป

๓. วุฒิทางการศึกษาฝ่ายสามัญของท่าน

- มัธยมศึกษาปีที่ ๑ - ๓ มัธยมศึกษาปีที่ ๔ - ๖
 ปริญญาตรี ปริญญาโท
 อื่นๆ.....

๔. ปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่ง

- ครูสอน ครูใหญ่
 เจ้าสำนักเรียน นิสิต (นักศึกษา)
 อื่นๆ.....

๕. ท่านมีประสบการณ์เป็นครูสอนมาไม่น้อยกว่า

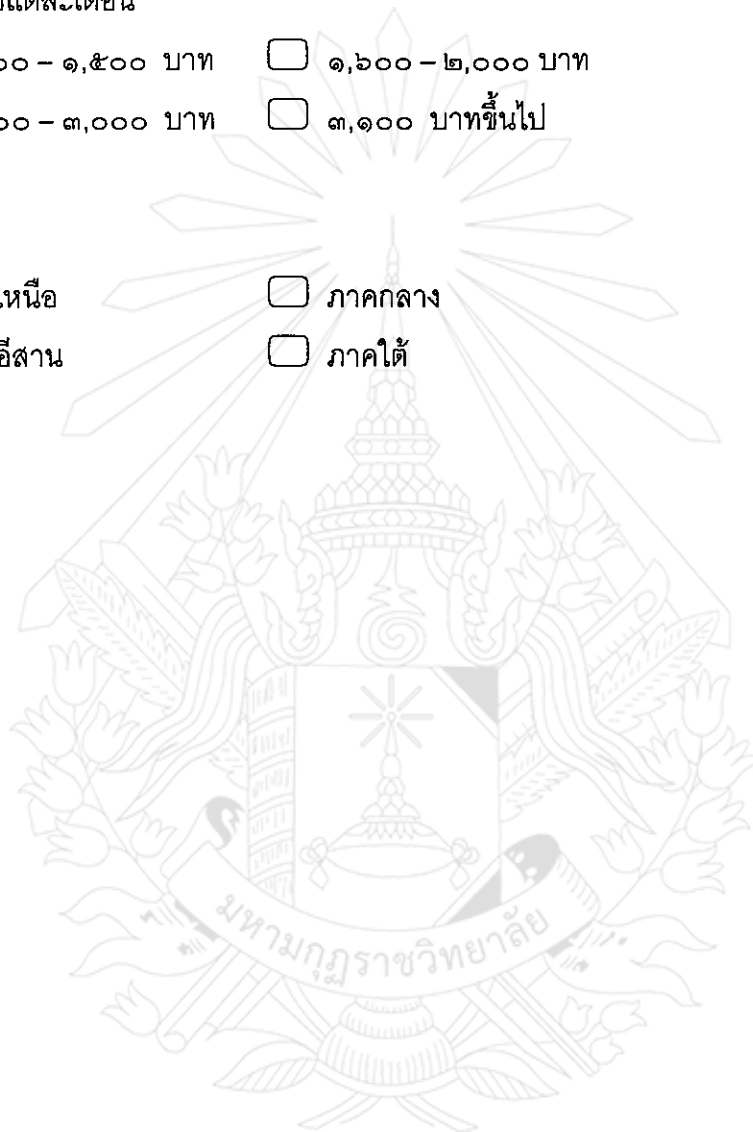
- ๕ - ๑๐ ปี ๑๑ - ๑๕ ปี
 ๑๖ - ๒๐ ปี ๒๑ ปีขึ้นไป

๖. นิตยภัตต์ที่ได้รับแต่ละเดือน

- ๑,๐๐๐ - ๑,๕๐๐ บาท ๑,๖๐๐ - ๒,๐๐๐ บาท
 ๒,๑๐๐ - ๓,๐๐๐ บาท ๓,๑๐๐ บาทขึ้นไป

๗. ภูมิลำเนาเดิม

- ภาคเหนือ ภาคกลาง
 ภาคอีสาน ภาคใต้

ตอนที่ ๒ ปัจจัยด้านการสนับสนุนของผู้ปกครองและสถานที่พักอาศัย

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ลงในช่องที่ตรงกับการกระทำ หรือความคิดเห็นของท่านมากที่สุด เพียงคำตอบเดียว

รายการ	ระดับความคิดเห็น				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
ด้านการสนับสนุนของผู้ปกครองและสถานที่พักอาศัย					
๑. จัดตารางเวลาให้ดูหนังสือหรือทำการบ้าน
๒. จัดให้มีการสอนพิเศษแก่ผู้เรียน
๓. ติดตามดูแลความรับผิดชอบในการดูหนังสือ
๔. การควบคุมความรับผิดชอบในการดูหนังสือ
๕. การสนับสนุนค่าพาหนะเพื่อไปเรียน
๖. การเลี้ยงภัตตาหารเพล
๗. การสนับสนุนอุปกรณ์การเรียน
๘. การให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับการเรียน
๙. การให้กำลังใจในการเรียน
๑๐. การให้รางวัลเมื่อสอบผ่าน
๑๑. ความเป็นส่วนตัวของห้องพัก
๑๒. สิ่งอำนวยความสะดวกของห้องพักพอเพียง
๑๓. สถานที่อำนวยความสะดวกในการดูหนังสือหรือทำงานส่วนตัว
๑๔. บรรยากาศซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการดูหนังสือ
๑๕. มีแหล่งความรู้ที่เอื้อต่อการเรียน

ตอนที่ ๓ ปัจจัยด้านหลักสูตร

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ลงในช่องที่ตรงกับการกระทำ หรือความคิดเห็นของท่านมากที่สุด เพียงคำตอบเดียว

รายการ	ระดับความคิดเห็น				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
ด้านหลักสูตร					
๑. เข้าใจในหลักสูตรและเนื้อหาที่เรียนเป็นอย่างดี
๒. ทราบจุดประสงค์การเรียนรู้ของแต่ละวิชา
๓. ทราบรายละเอียดงานที่จะต้องทำในแต่ละวิชา
๔. มีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน
๕. มีส่วนร่วมในการผลิตสื่อประกอบการเรียนการสอน
๖. มีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการประเมิน
๗. เข้าใจในวิธีการทำคะแนนให้ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้
๘. เนื้อหาหลักสูตรมีความเหมาะสม
๙. ควรมีการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรอยู่เสมอ
๑๐. ควรมีการวัดผลประเมินผลหลักสูตรให้ทันสมัยเสมอ

ตอนที่ ๔ ปัจจัยด้านพฤติกรรมของผู้เรียน

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ลงในช่องที่ตรงกับการกระทำ หรือความคิดเห็นของท่านมากที่สุด เพียงคำตอบเดียว

รายการ	ระดับความคิดเห็น				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
ด้านพฤติกรรมของผู้เรียน					
๑. ศึกษาทบทวนล่วงหน้า
๒. ตั้งใจเรียน ในชั้นเรียนอยู่เป็นนิตย์
๓. มาศึกษาเล่าเรียนอย่างสม่ำเสมอ
๔. การแสวงหาความรู้เพิ่มเติม
๕. การใช้คู่มือประกอบการเรียน
๖. การทำแบบฝึกหัดในห้องเรียน
๗. การทำการบ้านตามที่ผู้สอนมอบหมาย
๘. ผู้เรียนมีตำราเรียนครบถ้วน
๙. ผู้เรียนมีสื่อประกอบการเรียน
๑๐. ผู้เรียนนำความรู้ไปประยุกต์ใช้
๑๑. การบันทึกเมื่อพบสิ่งที่น่าสนใจ
๑๒. ผู้เรียนสามารถสรุปบทเรียน ได้เป็นอย่างดี

ตอนที่ ๕ ปัจจัยด้านการจัดการศึกษาในสถานศึกษา

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ลงในช่องที่ตรงกับการกระทำ หรือความคิดเห็นของท่านมากที่สุด เพียงคำตอบเดียว

รายการ	ระดับความคิดเห็น				
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
ด้านการจัดการศึกษาในสถานศึกษา					
๑. ผู้สอนจัดกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียน
๒. เทคนิคการสอนของผู้สอน
๓. ความเป็นกันเองระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน
๔. ผู้สอนมีบุคลิกภาพดี
๕. การเสริมแรงของผู้สอน
๖. การเอาใจใส่ในการแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียน
๗. ใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างมีคุณภาพ
๘. มีแบบฝึกหัดที่เอื้อต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล
๙. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง
๑๐. มีการตรวจงาน(แบบฝึกหัด และแก้ไขข้อผิดพลาด)
๑๑. มีการจัดบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนการสอน
๑๒. การให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการสรุปบทเรียน
๑๓. มีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน
๑๔. มีการเตรียมห้องเรียนหรือสภาพแวดล้อม ให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
๑๕. มีสื่อการเรียนการสอนที่หลากหลาย
๑๖. มีสื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ นายธานี สุวรรณประทีป
เกิด ๒๐ มกราคม พ.ศ.๒๕๑๑ ณ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี
ที่อยู่ปัจจุบัน ๕๔๔/๑๐ ซอยกาแฟเขาช่อง ถนนพระรามที่ ๔ แขวงสุริยวงศ์ เขตบางรัก
กรุงเทพมหานคร ๑๐๕๐๐
โทร.๐-๒๒๓๓๗-๓๗๕๒, ๐-๑๔๕๐-๑๘๒๔
การศึกษา พ.ศ.๒๕๓๕ สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค จากสนามหลวงแผนกบาลี
สำนักเรียนวัดชนะสงคราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

สิ่งพิมพ์นี้เป็นสมบัติของห้องสมุด มจร.
ผู้ใดพบอยู่ในที่อื่นไม่สมควร
โปรดนำมาส่งที่แผนกห้องสมุดด้วย ขอขอบคุณ